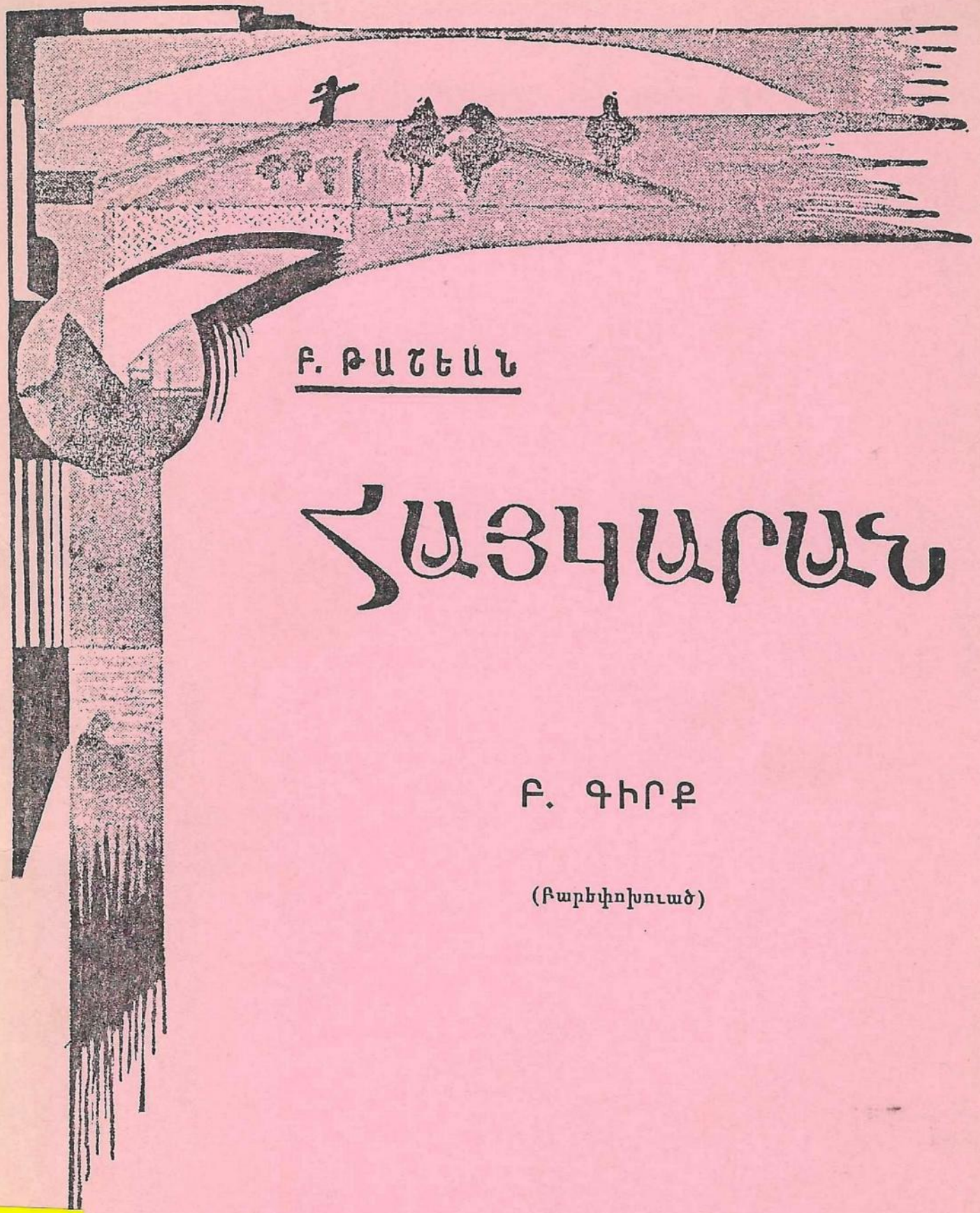

Բ. ԹԱՇԵԱՆ

ՀԱՅԿԱՐԱՆ

Բ. ԳԻՐՔ

(Բարեփոխուած)

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՎԱՀԷ ՍԷԹԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ

LAN
ASB2
1980

Բ. ԹԱՇԵԱՆ

ՀԱՅԿԱՐԱՆ

Բ. ԳԻՐՔ

Ժ. ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՎԱՀՀԷ ՍԷԹԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ

1980

ՊԷՅՐՈՒԹ

1. ԱՌԱՋԻՆ ՕՐԸ ԴՊՐՈՑԻՆ ՄԷՋ

1

Ձկուչութեամբ եւ յուզումով բարձրացայ դպրոցին սանդուխներէն: Տեսուչին ձայնը կը լսուէր հանդիպակաց դասարանէն: Կանգ առի դրան առջեւ եւ խոր չունչ քաշեցի: Մտնե՞լ թէ չմտնել:

Վերջապէս որոշումս տուի. հրեցի դուռը եւ մտայ ներս: Տեսուչը վայրկեան մը դարձաւ իմ կողմս եւ շարունակեց դասը: Կը բացատրէր արեւու, երկրի եւ լուսնի փոխադարձ յարաբերութիւնները, ձգողութեան օրէնքը:

— Զաւա՛կներս,— կ'ըսէր ան,— մեր երկիրը տափարակ չէ, ինչպէս կ'երեւայ մեզի: Կլոր գունդ մըն է եւ օր ու գիշեր կը դառնայ արեւուն չուրջը: Նախ՝ քառասնչորս ժամը անգամ մը կը դառնայ ինք իր վրայ, իսկ տարին մէկ անգամ կը պտտի արեւուն բոլորտիքը: Լուսինն ալ, իր կարգին, ամէն չորս չաբաթը անգամ մը կը դառնայ երկրին չուրջը:

— Պարո՛ն տեսուչ,— լսուեցաւ յանկարծ ձայն մը,
— հապա ո՞վ կը հրէ, որ երկիրը այդպէս կը դառնայ:

— Այո՛, ի հարկէ, ո՞վ կը հրէ,— վրայ բերաւ տեսուչը,— մէկը պէտք է հրէ, որ անշունչ առարկան չարժի: Բայց միայն երկիրը չէ, որ կը չարժի. արեւ, լուսին, մեծ ու փոքր աստղեր նոյնպէս կը չարժին, կը թաւալին եւ վիրաւոր կը քաշեն անտեսանելի ուժերով: Աւետի՛ս, ձեռքդ ինծի տուր,— յանկարծ դարձաւ տեսուչը ինծի:

2

Պայուսակս վար դրի եւ ձեռքս երկարեցի առաջ:

— Քաշէ՛ բոլոր ուժովդ եւ ազատէ՛ ձեռքդ, եթէ կրնաս,— աւելցուց տեսուչը:

Քաշեցի բոլոր ուժովս եւ սկսայ հանդարտօրէն դառնալ տեսուչին բոլորտիքը:

— Այսպէս, զաւա՛կներս, արեւը իրեն կը քաշէ մեր երկրի հսկայական դունդը, որ կամաց – կամաց կը դառնայ անոր չուրջ: Գնա՛ նստէ այնտեղ, տղա՛ս, — ըսաւ ապա ինծի՝ ցոյց տալով առաջին նստարանը:

Գացի նստայ երկիւղած ու երջանիկ: Աքանչացած կը նայէի տեսուչին, ինչպէս զաւակը կը նայի իր հմաստուն հօրը:

Քիչ եաք դասը վերջացաւ: Երակէ նոր արթնցածի պէս սկսայ չուրջս նայիլ:

Այնպէ՛ս երջանիկ էի...

ԱՌԱԾ.— Ականջը՝ երկու, լեզուն՝ մէկ.
Երկու լսէ, մէկ խօսէ:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Տեսուչ.— *Տնօրէն*:

Զգողութիւն.— *Քաշողական զօրութիւն. Երկիրը ամէն բան իրեն քաշելու զօրութիւն ունի*:

Թաւալիլ.— *Շրջիլ, դառնալ, գլորիլ*:

Բոլորտիք.— *Շուրջը, չորս կողմը*:

Սխաւչացած.— *Հիացած, զարմացած*:

Իմաստուն.— *Խելացի*:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Ինչի՞ մասին կը խօսէր տեսուչը դասարանին մէջ: — Ի՞նչ է ձգողութեան օրէնքը: — Ո՞վ գտաւ այդ օրէնքը: — Մեր երկիրը ի՞նչ ձեւ ունի: — Կրնա՞ք մոլորակներու անուններ տալ: — Տեսուչը ի՞նչպէս կը բացատրէր երկնային մարմիններու շարժումները: — Ինչո՞ւ երջանիկ կը զգար ինքզինք այս գրուածքին հեղինակը: — Դուք ալ նոյն երջանկութիւնը կը զգա՞ք դասի ատեն:

ԲԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.— Անուն կամ գոյական կը կոչուին այն բառերը, որոնք անձ, անասուն կամ իր կը ցուցնեն. օրինակ՝ տեսուչ, առիւծ, դպրոց:

Ի՞նչ կը ցուցնեն հետեւեալ բառերը.— մատիտ, լուսին, ոչխար, հայ, ուսուցիչ, տետրակ:

2. ԱՌԱՋԻՆ ԲԱՐԵԿԱՄԸ

1

Երբ Ադամ եւ Եւա դրախտէն արտաքսուեցան, բոլոր կենդանիները ցրուեցան հոս ու հոն: Օձը մորենիներու տակ սպրդեցաւ եւ աներեւոյթ եղաւ: Խոյերը, ոչխարները, եղնիկը հեռացան սարսափահար:

Կատաղի ցուլը մռնչեց ու անցաւ դնաց: Զին սկսաւ սրընթաց արչաւել: Առիւծը ետեւ դարձաւ եւ ահարկու նայուածք մը ձգեց մեղաւոր մարդուն վրայ:

Վագրը, պայլը, բոլոր վայրագ գազանները կանգ առին, սպառնալից գոչիւններ արձակեցին, յետոյ գացին ուրիշ որսերու վրայ յարձակելու:

Արծիւն ու անդղը աղաւնիները կը հալածէին:

Այն առեն՝ Ադամ, սիրտը դառնութեամբ լեցուն, ըսաւ. «Դեռ երէկ բոլոր այս կենդանիները կը հնազանդէին ինծի եւ կը սիրէին մեզ. հիմա չատեր ահարեկ կը հեռանան մեզմէ, ուրիշներ կը համարձակին սպառնալ: Աստուծոյ ստեղծած այս էակները ուրեմն թշնամի դարձած են մեզի»:

2

Դեռ խօսքը չէր աւարտած, երբ զգաց որ մէկը իր ձեռքը կը լզէ, եւ շունը տեսաւ իր ոտքերուն առջեւ:

Հէգ կենդանին քայլ առ քայլ հետեւեր էր իրեն. կարծես ցաւակից էր իր տիրոջը:

Ադամ ձեռքը անոր գլխուն վրայ դրաւ, իսկ Եւա արցունքները սրբեց եւ սկսաւ գղուել հաւատարիմ կենդանին:

Շունը իր հնազանդութիւնն ու երախտագիտութիւնը յայտնեց պոչը շարժելով եւ իր տէրերու ոտքերուն քսուելով: Ապա ուրախութեամբ սկսաւ հաչել:

Ադամ, յուզուած, ըսաւ.

— Աստուած ամէն բան չառաւ մեր ձեռքէն, քանի որ բարեկամ մը թողուց մեզի:

Այսպէս, առաջին օրէն, շունը բարեկամ եղաւ մարդուն:

ԱՌԱԾ.— Աստուծոյ դատաստանը
ծուռ չ'ըլլար, սուր կ'ըլլայ:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Արտաքսուիլ.— *Դուրս հանուիլ, վռնտուիլ:*

Մորենի.— *Տեսակ մը փշոտ թուփ, որ թութի պէս պտուղ ունի:*

Սպրդիլ.— *Կամաց մը մտնել (տեղէ մը ներս):*

Խոյ.— *Արու ոչխար:*

Վայրագ.— *Վայրենի, կատաղի, անգութ:*

Ահարկու.— *Սարսափելի, սոսկալի:*

Ահաբեկ.— *Սաստիկ վախցած:*

Հէգ.— *Խեղճ, թշուառ: Կը գրուի նաեւ հէք:*

Ցաւակից.— *Ուրիշի ցաւին մասնակից:*

Գգուել.— *Փայփայել, շոյել:*

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Գիտէ՞ք Ադամի եւ Եւայի դրախտէն արտաքսուելու պատմութիւնը: — Ի՞նչ ըրին վայրի կենդանիները: — Այն ատեն ի՞նչ ըսաւ Ադամ ինք իրեն: — Ի՞նչ պատահեցաւ այդ պահուն: — Բոլոր կենդանիներուն մէջ ո՞րն է ամենէն հաւատարիմը. ամենէն վայրա՞գը, ամենէն զօրաւո՞րը: — Ընտանի կենդանիներէն ո՞րը կը սիրէք ամենէն աւելի:

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.— Անուները կամ գոյականները երկու տեսակ է, — յատուկ եւ հասարակ: Յատուկ կը կոչուին այն անունները, որոնք մասնաւոր անձ մը կամ տեղ մը կը ցուցնեն. օրինակ՝ Յակոբ, Հայաստան, Արաքս:

Դուք ալ գտէք հինգ յատուկ անուններ: Ըսէք նաեւ, թէ ի՛նչ կը ցուցնեն հետեւեալ անունները,— Լիբանան, կիպրոս, Ատլանտեան, Մասիս, Սեւան, Արագած:

3. ԹՌՉՈՒՆԻ ՄՏԱԾՈՒՄԸ

Ես ալ կ'ապրէի փոքրիկ տան մը մէջ,
Ազատ ու անփոյթ.
Աշխարհն ինձ համար կլլոր էր անվերջ,
Կեղեւը՝ կապոյտ:

Բայց յետոյ աչքըս երբ բացի յանկարծ,
Փոքրիկ բոյն մըն էր.
Ըսի՝ աշխարհը յարդէ է շինուած,
Ու մայրս է շիներ:

Օր մըն ալ, առտուն, գլուխըս հանած
Բոյնէն մայրական,
Տեսնեմ՝ աշխարհը տերեւէ շինուած,
Մեր տունն ալ՝ վըրան:

Հիմա կը թռչիմ ես թեւատարած՝
Օդին մէջ վեր – վար,
Բայց թէ աշխարհը ինչէ՛ է շինուած,
Ա՛լ չեմ հասկընար...

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Անփոյթ·– *Անհոգ*:

Թեւատարած·– *Թեւերը տարածած*:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ·– Փոքրիկ թռչունը ի՞նչ կը մտածէր: — ճախ ի՞նչպէս կ'երեւակայէր աշխարհը· յետո՞յ: — Ո՞րն է իր մտածումներուն մէջ ամենէն ճիշդը: — Ինչո՞ւ այլեւս չի գիտեր, թէ աշխարհը ինչէ՛ շինուած է· դուք գիտէ՞ք:

4· ՄԱՏԻՏԸ

1

Այսօր իրագիտութեան դասի օրն է: Ուսուցիչը, դասի զանգը տրուելուն պէս, կը մտնէ դասարան, կը բարձրանայ իր ամպիոնը, կը բարեւէ մեզ եւ ձեռքը բռնած մատիտը ցոյց տալով, կը հարցնէ.

— Կրնա՞ք ըսել, թէ մատիտը քանի՞ մասէ կը բաղկանայ:

— Երկու մասէ, պարո՛ն. փայտի մաս եւ կապարի մաս,— կը պատասխանեն քանի մը տղաք:

— Հիմա լաւ ուշադրութիւն ըրէք ձեր մատիտներուն. նայեցէ՛ք, ի՞նչ կը տեսնէք փայտին մէջտեղը:

— Կապա՛ր, պա՛րոն, կ'ըսէ փայտին մէջտեղը կապար կայ:

— Կապար կ'ըսէք, բայց կապարի կը նմանի՞:

— Կը նմանի, պարո՛ն. կապարի գոյնն ալ այսպէս է:

— Պա՛րոն,— կ'աւելցնէ ուրիշ աշակերտ մը,— եթէ կապարն ալ թուղթի վրայ քսենք, ան ալ սեւ գիծեր կը գծէ:

— Իրաւունք ունիս, տղա՛ս. մատիտին մէջ գըտնուած մետաղը կապարի կը նմանի. բայց եթէ կապարը կրակին մօտեցնեմ, ի՞նչ կ'ըլլայ:

— Կը հալի, պա՛րոն,— պատասխանեցին տղաքը մխաբերան:

— Լա՛ւ, եթէ այս մատիտին մէջ գտնուած մետաղն ալ կրակին մօտեցնենք, կը հալի՞ կ'ըսէք:

— Եթէ կապար է, անպատճառ կը հալի:

— Մօտեցնենք, տեսնենք կը հալի՞:

2

Ուսուցիչը լամբարի մը վառած պատրոյգին վրայ կը բռնէ մատիտին մէջի մետաղը. քիչ մը կը սպասէ, յետոյ կը հարցնէ.

— Կը հալի՞:

— Ո՛չ, պարո՛ն, չի հալիր:

— Քիչ մըն ալ սպասենք. հալեցա՞ւ:

— Ո՛չ, պարոն:

— Եթէ կապար ըլլար, մինչեւ հիմա պիտի հալէր, բայց կը տեսնէք, որ չհալեցաւ: Ուրեմն կապար չէ եղեր: Սակայն ուշադրութիւն ըրէք, հիմա այս մետաղը կտաւով սրբենք (կը սրբէ). ի՞նչ կը տեսնէք:

— Օ՛, կտաւը ածուխի պէս սեւցաւ:

— Ըսել է կապար չէ, այլ ածուխի նման մետաղ մըն է, որուն «կրաֆիթ» կ'ըսեն: Այս մետաղը հողին տակէն կը հանեն, փոշիի կը վերածեն, յետոյ տեսակ մը խիւսով կը չաղուեն եւ այս տեսակ ճոպիկները կը չինեն, վերջն ալ մատիտի փայտերուն մէջ կը դնեն: Հիմա տեսաք, որ այդ մետաղը կապար չէ եղեր, այլ...

— «Կրաֆիթ» է, պարո՛ն,— վրայ բերին տղաքը ամէն կողմէ:

ԱՌԱԾ.— Ամէն բանի վախճանն է գովելի:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ամպիոն.— *բեմ, ուսուցչին նստած տեղը դասարանին մէջ:*

կապար.— *կապոյտի զարնող կակուղ մետաղ մը:*

Պատրոյգ.— *Մոմի կամ կանթեղի մէջ դրուած բամպակէ թել, որ կը վառի:*

Խիւս.— *Ալիւրով կամ ուրիշ նիւթով պատրաստուած լափա:*

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Ի՞նչ է այսօրուան դասին նիւթը: — Ի՞նչ կը սորվիմ իրագիտութեան դասին: — Քանի՞ մասէ կը բաղկացայ մատիտը. որո՞նք են: — Կապա՞ր է մատիտին մէջ դրուած մետաղը. հապա ի՞նչ է: — Ի՞նչ տեսակ մետաղ է «կրաֆիթ»ը, չէ՞ք գիտեր. սպասեցէք յաջորդ դասին:

ԲԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.— Հասարակ կը կոչուին այն անուններըը, որոնք կրնան տրուիլ միեւնոյն տեսակէ ամէն անձի, անասունի կամ իրի. օրինակ՝ մարդ, վագր, ծով:

Գտէք տասը յատուկ եւ տասը հասարակ անուններ: Ցոյց տուէք ձեր դասին մէջ գտնուած յատուկ եւ հասարակ գոյականները:

---

5. Ի՞ՆՉՊԷՍ ԿԸ ԳՐԷԻՆ ՀԻՆ ԱՏԵՆ

1

Մեր գործածած մատիտներուն ամենահին ձեւը կը կոչուէր «սթիլօ», երկար եւ սուր մետաղ մը, որով հին ատեն կը գրէին հոդէ չինուած կղմինտրներու վրայ:

Յետոյ գտնուեցաւ եւ երկար ատեն գործածուեցաւ կաւիճը: Աւելի ուշ, երբ թուղթը հնարուեցաւ, մարդիկ սկսան գրել փոքր վրձիններով, ապա նաեւ սագի փետուրներով:

Ժ.Զ. դարուն, քանի մը վաճառականներ մտածեցին գործածել կապարը, որ յատկութիւնը ունի սեւ գի-

ծեր քաչելու թուղթին վրայ: Ապա սկսաւ «կրաֆիթ»ի օգտագործումը մատիտներու չինութեան համար:

«Կրաֆիթ»ը հանքային կարծր մարմին մըն է, որ երբ թուղթին վրայ քսուի՝ սեւ հետք մը կը ձգէ առաւելել կամ նուազ փայլով, հանքի տեսակին համեմատ:

Մատիտի համար գործածուած «կրաֆիթ»ը չատ մաքուր պէտք է ըլլայ, որպէսզի կարելի եղածին չափ սեւ գիծ ձգէ թուղթին վրայ: Այս տեսակէտէն Պոհեմիոյ եւ Սիպերիոյ հանքերը լաւագոյններն են:

2

«Կրաֆիթ»ը կ'արտահանուէր մեծ քանակութեամբ եւ, առանց որեւէ փոփոխութեան, կը կտրուէր սղոցի միջոցով ու կը վերածուէր մատիտի: Այս նախնական ձեւը գործնական չէր անշուշտ, քանի որ «կրաֆիթ»ի տաշուած եւ մաքուր կտորները չէին կրնար օգտագործուիլ:

Հետագային, անցեալ դարու սկիզբները, սկսան «կրաֆիթ»ի փոշին խառնել կաւի հետ եւ ածխացնելով վերածել կարծր մարմինի մը, որ չատ յարմար էր մատիտի չինութեան:

Այս պիտին չնորհիւ կարելի կ'ըլլար օգտագործել «կրաֆիթ»ի մանր կտորները, որոնք բանի մը չէին ծառայեր առաջ:

3

Ասկէ մօտ չիսուն տարի առաջ, Գերմանիոյ Նիւրընպերկ քաղաքին մէջ կը գտնուէին քանէ աւելի մատիտի գործարաններ եւ կ'արտադրէին տարեկան երեք հարիւր միլիոն մատիտ:

Այդ գործարաններուն մէջ կ'աշխատէին մօտ եօթը հազար բանուորներ, եւ կ'օգտագործուէին Սիպերիոյ լաւագոյն հանքերը:

Մինչեւ հիմա մատիտի համար գործածուած է «կրաֆիթ»ի ընդհանուր արտադրութեան 8 – 10 առ հարիւրը միայն, ինչ որ կը նշանակէ, թէ դեռ շատ դարեր կրնան օգտագործուիլ «կրաֆիթ»ի հանքերը:

ԱՌԱՒՕ.— Ճրագն իր տակը լոյս չի տար:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Արտահանել.— *Դուրս հանել:*
Հետագային.— *Աւելի ուշ, աւելի հոք:*
ԺԶ.— *Տասնըվեցերորդ:*
Ածխացնել.— *Ածուխի վերածել:*

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Ի՞նչ է «սքիլօ»ն: — Գրելու համար ինչե՞ր կը գործածէին հին ատեն: — Ի՞նչ տեսակ հանք է «կրաֆիթ»ը: — Ի՞նչպէս կը շինեն մատիտը: — Ո՞ւր կը գտնուին «կրաֆիթ»ի հանքերը: — Ո՞ր երկիրները մատիտ կ'արտադրեն ամենէն աւելի: — Մատիտի տեղ հիմա ի՞նչ կը գործածեն մարդիկ:

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.— Թիւը երկու է, եզակի եւ յոգնակի: Անուն մը եզակի է, երբ ցոյց կու տայ մէկ անձ, մէկ անասուն կամ մէկ իր. օրինակ՝ մանչ, ձուկ, դասարան: Անուն մը յոգնակի է, երբ ցոյց կու տայ մէկէ աւելի անձ, անասուն կամ իր. օրինակ՝ մանչեր, ձուկեր, դասարաններ:

Ձեր այսօրուան դասին մէջ գտնուած եզակիները յոգնակիի, իսկ յոգնակիները եզակիի վերածեցէք:

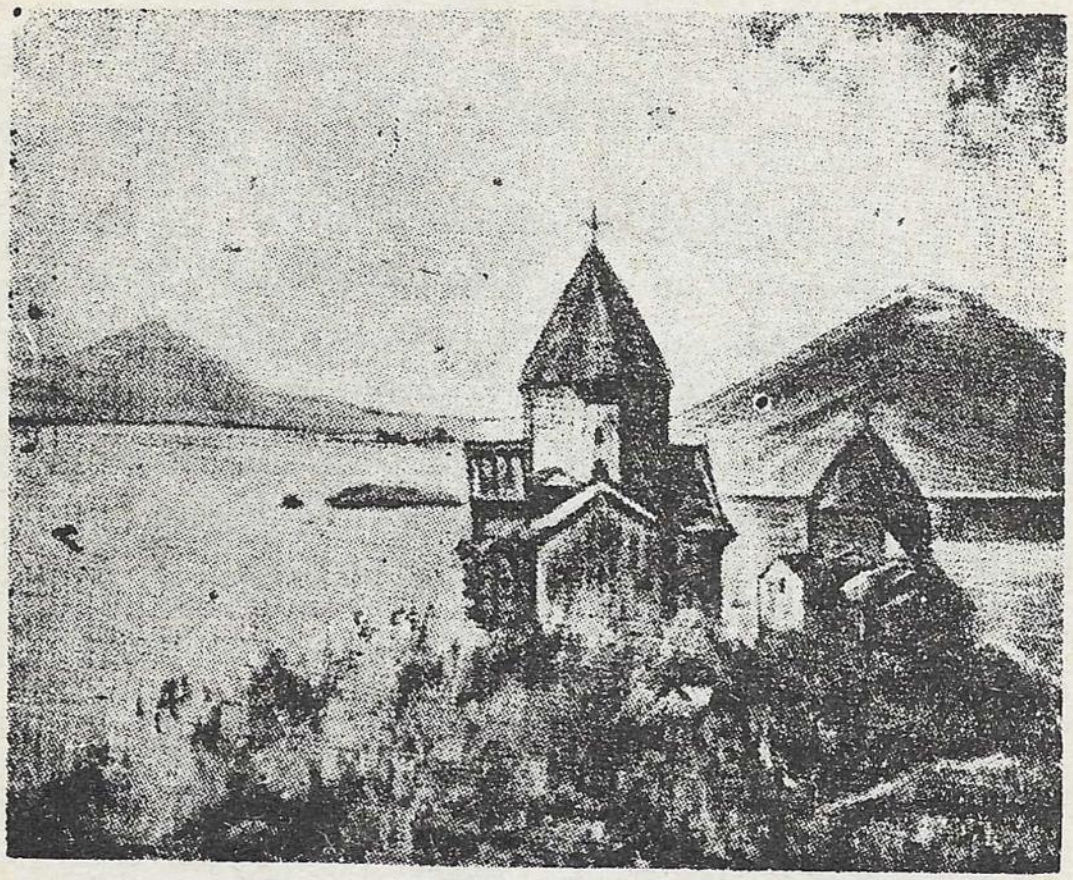

6. Ո՞Վ ՈՒՆԻ...

Իմ հայրենի երկրի պէս
Ջրնաղ երկիր ո՞վ ունի.
Անոյշ բուրմունք ու պէս-պէս
Ծառ ու ծաղիկ ո՞վ ունի...

Իմ հայրենի երկրի պէս
Ջուլալ աղբիւր ու գետակ,
Խոր-խոր ձորեր անյատակ,
Հպարտ լեռներ ո՞վ ունի...

Իմ հայրենի երկրի պէս
Կապոյտ երկինք, ջինջ ու պարզ,
Աստղեր պայծառ ու անհաս,
Արեւ, լուսին ո՞վ ունի...

Իմ հայրենի երկրի պէս
Քաջեր, սուրբեր անհամար,
Տաճար, գմբեթ ու կամար,
Ամրոց ու բերդ ո՞վ ունի...

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Զքնաղ.– *Աննման, սքանչելի, փառաւոր:*

Բուրմունք.– *Անուշահոտութիւն, քաղցր հոտ:*

Ջուլալ.– *Վճիտ, յստակ, պայծառ:*

Անյատակ.– *Յատակ չունեցող, խորունկ:*

Անհաս.– *Անհասանելի, շատ բարձր:*

Կամար.– *Աղեղի ձեւով շինուածք, փոխաբերաբար՝ երկնքի:*

Ամրոց.– *Բերդ, պատնէշ, պարիսպ, ամրութիւն:*

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Այս ոտանաւորին հեղինակը ի՞նչ բաներ կը տեսնէ իր հայրենի երկրին մէջ: — Ուրիշ երկիրներու մէջ չկա՞ն իր տեսածները: — Մեզի համար ո՞րը աւելի թանկագին է, մեր ունեցա՞ծը թէ ուրիշին ունեցածը: — Կրնա՞ք ուրիշ բաներ աւելցնել այս ոտանաւորին մէջ յիշուածներուն վրայ:

7. ՓՈՔՐԻԿ ՀՈՎԻՒԸ

1

Փոքրիկ հովիւ մը իր հօտը կ'արածէր բաց դաշտի մը մէջ։ Ոչխարները կը ճարակէին քիչ անդին, իսկ ինք, արմուկը մահակին կոթնցուցած, երկա՛ր – երկա՛ր կը մտածէր։

Յանկարծ գղակը գետին դարկաւ ու գոչեց.

— Լուծեցի՛, լուծեցի՛...

Ճիչդ նոյն պահուն հոնկէ կ'անցնէր Թափաւորը, իր վառաւոր կառքին մէջ բազմած։ Ձիերը խրտչեցան. Թափաւորը նչան ըրաւ, որ կառքը կեցնեն, ապա հրամայեց իր մօտ բերել փոքրիկ հովիւը։ Հրամանը կատարուեցաւ։

— Ինչո՞ւ վախցուցիր ձիերը, մանչո՛ւկ, — հարցուց Թափաւորը։

— Ես զանոնք վախցնել չուզեցի, տէ՛ր Թափաւոր, — պատասխանեց հովիւը։ — Մտածեցի, մտածեցի եւ

հանելուկ մը լուծեցէք: Եւ ա՛յնքան ուրախացայ, որ դպակս գետին զարկի:

— Ո՞րն է այդ հանելուկը:

— Ահաւասիկ.— «Ի՞նչ է այն, որ մարդոցմէն բարձրը է եւ հաւէն փոքր»:

Թագաւորը մօրուքը առաւ ափին մէջ եւ սկսաւ մտածել, բայց չկրցաւ լուծել հանելուկը. հարցուց պալատականներուն. անոնք նոյնպէս պատասխան մը չդտան: Այն ատեն դարձաւ փոքրիկ հովիւին.

— Ըսէ՛ տեսնեմ, մանչո՛ւկ, ի՞նչ է այն, որ մարդոցմէ բարձր է եւ հաւէն փոքր:

— Գդա՛կը, տէ՛ր թագաւոր: Զէ՞, որ ան աւելի փոքր է, քան հաւը, եւ մեզմէ աւելի բարձր է, երբ գլուխնիս կը դնենք:

— Ճիշդ է,— խոստովանեցաւ թագաւորը:— Վաղը պալատ եկուր, բան մը պիտի ըսեմ քեզի. եթէ յաջողիս բառածս ընել, մեծ պարգեւներու պիտի արժանանաս:

2

Յաջորդ օրը պալատ դնաց փոքրիկ հովիւը իր հովուական հագուստներով: Թագաւորը, որ իրեն կը սպասէր, ըսաւ անոր.

— Կ՛ուզեմ, որ ինծի համար դտնես գառնուկ մը, որ ո՛չ ճերմակ ըլլայ, ո՛չ սեւ, ո՛չ մոխրագոյն եւ ո՛չ ալ ուրիշ որեւէ գոյն ունենայ:

— Շատ լաւ, տէ՛ր թագաւոր,— խոստացաւ փոքրիկ հովիւը եւ վերադարձաւ իր հօտին քով:

Յաջորդ առաւօտ կրկին դնաց պալատ:

— Գտա՞ր,— հարցուց թագաւորը:

— Գտայ, տէ՛ր թագաւոր,— պատասխան տուաւ խելացի ու համարձակ հովիւը:— Փարախիս մէջ պա-

հեցի. կրնաս մէկը ղրկել ու բերել տալ, բայց ո՛չ երկուշաբթի օր ղրկէ, ո՛չ երեքշաբթի, ո՛չ Չորեքշաբթի, ո՛չ Հինգշաբթի, ո՛չ Ուրբաթ, ո՛չ Շաբաթ, ո՛չ ալ կիրակի, այլ տարբեր օր մը:

Ժպտեցաւ թագաւորը, հաւնեցաւ այս խելացի պատասխանին, կանչեց պալատականներէն մէկը ու բաւ անոր.

— Ա՛ռ այս տղուն դղակը եւ դայն ոսկիով լեցուր:

ԱՌԱԾ.— Խելքը տարիքին մէջ չէ,
գլխուն մէջ է:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ճարակիլ.— *Ապածիլ, ուտել (խոտ):*
Մահակ.— *Հովիւի հատ գաւազան:*
Գդակ.— *Գլխարկ, գլխանոց:*
Պարգեւ.— *Նուէր:*
Փարախ.— *Ոչխարներու գոմ:*

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Ինչի՞ մասին կը մտածէր փոքրիկ հովիւը: — Ո՞վ անցաւ այդ պահուն. ի՞նչ պատահեցաւ: — Ի՞նչ խօսակցութիւն տեղի ունեցաւ թագաւորին եւ հովիւին միջեւ: — Յաջորդ օրը թագաւորը ի՞նչ առաջարկեց փոքրիկ հովիւին: — Ի՞նչ պատասխանեց այս վերջինը: — կը հաւնի՞ֆ իր պատասխանին: — Եթէ ձեզի պատահէր ինչ որ պատահեցաւ փոքրիկ հովիւին, ի՞նչ պիտի ընէիֆ դուֆ:

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.— Բառ մը յոգնակիի վերածելու համար ծայրը *եր* կամ *ներ* մասնիկը կ'աւելցընեն: *Եր* կ'աւելցնեն, երբ բառը միավանկ է. օրինակ՝ մարդ – մարդեր, գիրք – գիրքեր, ջուր – ջուրեր: *Ներ* կ'աւելցնեն, երբ բառը բազմավանկ է. օրինակ՝ մատիտ – մատիտներ, դասարան – դասարաններ, գլուխ – գլուխներ:

8. ԽՈՐԱՄԱՆԿ ԳԱՅԼԸ

1

Գայլը կանգ առաւ ոչխարներու փարախին առջեւ, ծակէ մը ներս նայեցաւ եւ ըսաւ հոն բանտարկուած գառնուկին.

— Անուշի՛կ գառնուկ, ի՛նչ բարակ ոտքեր ունիս. խատուտիկ մանոցի կը նմանին: Մտիկ ըրէ, տե՛ս, մժեղը ի՛նչպէս կը նուագէ: Դուրս ելլէր, պար մը պարէ. մժեղը պիտի նուագէ, դուն պիտի պարես:

— Դուն խորամանկ ես, գայլ աղբար,— պատասխանեց գառը ներսէն,— կ'ուզես ոտքս ուտել, անոր համար կը գովես:

— Մի՛ վախնար, սիրունի՛կս. ես այլեւս գառնուկի միս չեմ ուտեր:

— Ինչո՞ւ:

— Բուսակեր դարձայ եւ հոգիս հանդիստ է: Ո՛հ, անուշի՛կ գառնուկ, ի՛նչ կակուղ բուրդ ունիս, մեռտաքսի պէս: Եթէ թոյլ տաս, որ անկէ մազ մը փըրցընեմ, մեծ բարիք ըրած պիտի ըլլաս ինծի:

— Ի՞նչ պիտի ընես թել մը մազը:

— Իմ հին բարեկամս՝ խոյը երէկ ուլունքի հատիկ մը նուէր ղրկեց գայլիկիս համար: Ուլունքը կ'ուզեմ մազէն անցընել եւ զարդարել ձագուկիս վիզը: Օ՛ն, դուրս ելլէր:

— Շատ խորամանկ ես, կնքահա՛յր. միտքդ պիս ուտել է:

— Մի՛ վախնար, սիրունի՛կս. չէ՞ որ քեզի ըսի, թէ հիմա բուսակեր դարձած եմ ես:

2

Գայլը, տեսնելով որ չի կրնար հրապուրել փոքրիկ ոչխարը, ուրիշ միջոցի դիմեց։

— Քու ամէն ինչդ,— ըսաւ,— լաւ է, մինչեւ իսկ լաւագոյն է, միայն մէկ բանի չեմ հաւնիր։

— Ի՞նչ բանի, պայլ աղբար,— հարցուց ոչխարը։

— Պոչ չունիս։

— Ի՞նչպէս թէ չունիմ։

— Ձունիս. չէ՞ որ ծակէն կը տեսնեմ եա։ Ամէն ինչդ տեղին է, միայն պոչ չունիս։

Ոչխարը պոչը ծակէն դուրս հանեց եւ պոռաց.

— Տե՛ս պայլ աղբար, տե՛ս, պոչ ըսածդ ասիկա չէ՞։

Գայլը հոտոտեց ոչխարին պոչը եւ աւելցուց.

— Չէ՛, ատիկա պոչ չէ։

— Հապա ի՞նչ է։

— Մանածի թել։

— Ի՞նչպէս թէ մանածի թել,— մայեց ոչխարը, առջեւի ոտքերով հրեց փականքը եւ բացաւ դուռը: Հիմա լաւ մը նայէ՛, մանա՞ծ է թէ պոչ է:

Գայլն ալ ասոր կը սպասէր· խոյացաւ փարախէն ներս, յափշտակեց ոչխարը եւ փախաւ անտառ:

ԱՌԱԾ·— Գայլը բուրդը կը փոխէ,
բնոյթը չի փոխեր:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Խատուտիկ·– *Դեղեցիկ, սիրուն:*
Մանոց·– *Ճախարակ:*
Խոյ·– *Արու ոչխար:*
Հրապուրել·– *Հմայել, կախարդել, մոլորեցնել:*
Փականք·– *Կղպանք:*

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.– Գայլը խորամա՞նկ կենդանի է: — Ի՞նչ էր իր նպատակը, երբ սկսաւ գովել ու շողոքորթել գառնուկը: — Հասկցա՞ւ գառնուկը, թէ ի՛նչ էր գայլին դիտաւորութիւնը: — Հապա ի՞նչպէս եղաւ, որ խաբուեցաւ եւ դուրս ելաւ փարախէն: — Գայլի եւ գառան մասին ուրիշ պատմութիւններ գիտէ՞ք: — կրնա՞ք «խաղալ» ձեր այսօրուան դասը:

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.— Երբ անձայն յ–ով վերջացող բառ մը յոգնակիի վերածենք, ծայրի յ–ն կը կորսուի· օրինակ՝ ֆահանայ – ֆահանաներ, հաւաքածոյ – հաւաքածոներ:

Յոգնակիի վերածեցէք հետեւեալ բառերը·– դրօշ, պաշտօնեայ, ձեռք, գրասեղան, տուն, բրածոյ, մեքենայ, հանք, կաղամար:

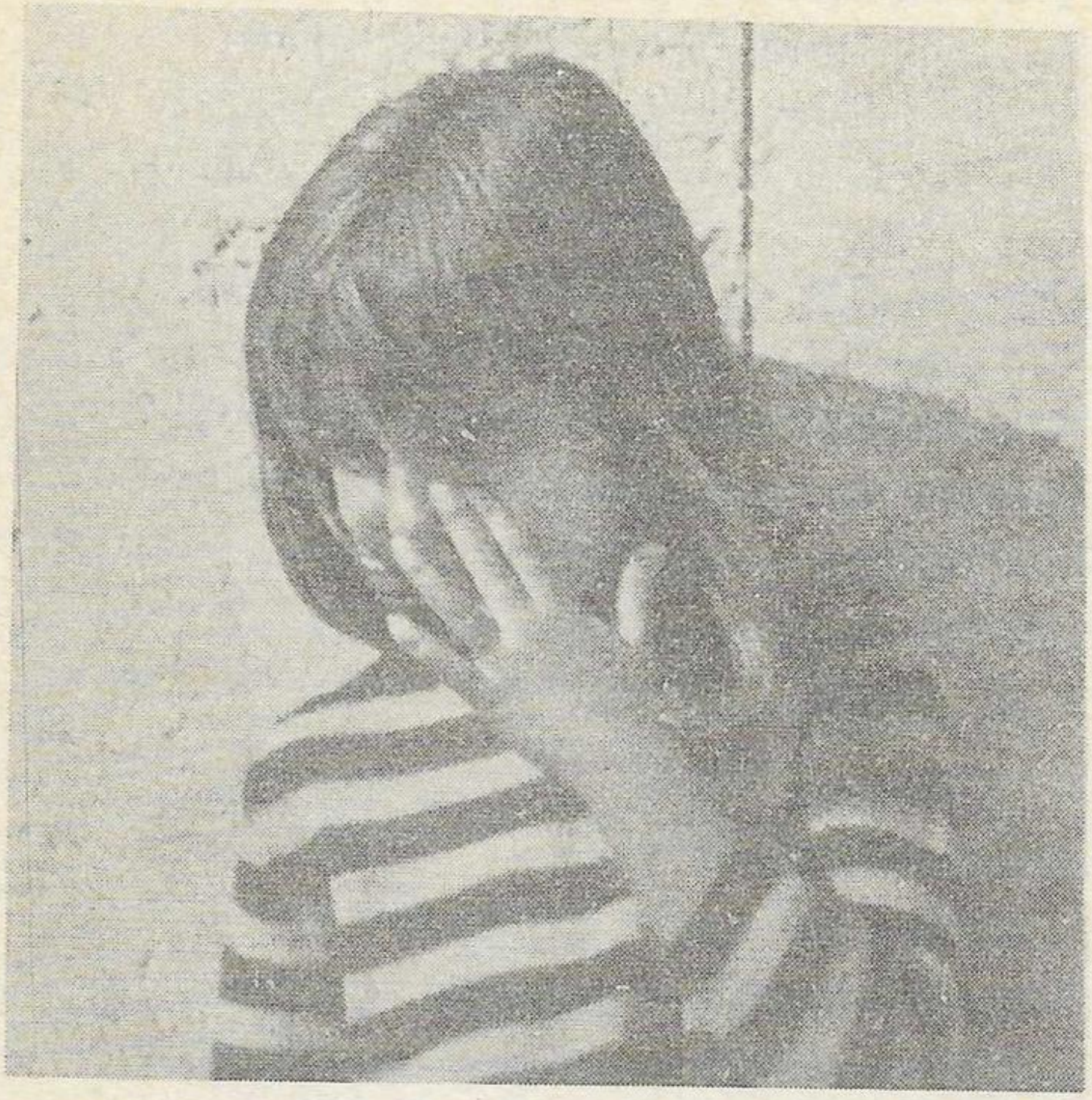

Գ. ԱՆ ՉԻ ԳԻՏԵՐ...

Փոքրիկ Արփինէն, սիրուն, լեզուանի,
Որ նուրբ ու խարտեաշ մազեր ալ ունի,
Կը հարցնէ ինծի միամտաբար.
«Ինչո՞ւ ճերմակ են մազերդ, հօ՛րեղբայր»:

Մինչ այսպէս կնճռոտ հարցումներ կ'ընէ,
Խորհուրդ մը տխուր զիս կը վրդովէ.
Ու ես, ակամայ, իր թարմ այտին հետ
Կը համեմատեմ խորշոմներս վէտ - վէտ:

Ի՛նչ ակնածանքով ֆովիկըս, խոհեմ,
Կը նստի երբոր կարդամ կամ գրեմ,
Անմեղ համոզմամբ կը մտածէ ան,
Թէ ճերմակ մազն է շնորհ հմտութեան:

Բայց ան չի գիտեր, ա՛հ, չի գիտեր, որ
Գիտութիւնս ամբողջ, երկերս ալ բոլոր
Սիրով կը զոհեմ, փոխան իր մատղաշ
Հասակին, փոխան մազերուն խարտեաշ:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Խարտեաշ·– *Դորչ դեղին, կարմիրի զարնող (մազ)*:
Վրդովել·– *Խռովել, յուզել*:
Ակամայ·– *Առանց ուզելու· չուզելով*:
Խորշոմ·– *Կնճիռ, փոթ, ծալք (դէմքի վրայ)*:
Վէտ – վէտ·– *Ալիք – ալիք, ալիքի պէս իրարու յաջորդող*:
Ակնածանք·– *Պատկառանք, խոր յարգանք*:
Հմտութիւն·– *Շատ բան գիտնալ, գիտութիւն*:
Երկ·– *Գործ, գրուածք, գիրք*:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ·– Ի՞նչ տեսակ աղջիկ էր Արփինէ: — Հօրեղբօրը ի՞նչ հարցուց օր մը: — Ճերմակ մազերը, խորշոմները ի՞նչ բանի նշան են: — Հօրեղբայրը ի՞նչ կը մտածէր Արփինէի մասին:

10· Թ Ո Ւ Ղ Թ Ը

1

Ուսուցիչը պատուիրած էր Ռուբիկին՝ թերթ մը թուղթ առնել, աղէկ մը դիտել զայն եւ իբրեւ շարադրութիւն գրի առնել իր դիտողութիւնները:

— Ա՛հ,— կ'ըսէր շուարած Ռուբիկը,— այս թուղթը ճերմակ է, բայց ուրիշ բան չեմ գիտեր, որ գրեմ: Դուն բան մը գիտե՞ս, Աննի՛կ,— հարցուց քրոջը:

— Կրնաս ըսել, որ այդ թուղթին թերթը բարակ է,— պատասխանեց քոյրը:

— Անկէ ի՞նչ կ'ելլէ,— յարեց Ռուբիկ, տեսնելով որ գործը պիտի երկարի:

— Անկէ ան կ'ելլէ, որ հաստ թուղթեր ալ կան: Նայէ սա բառարանիդ կողքը, ո՛րքան հաստ է:

— Աղէ՛կ, ատ ալ գրենք: Ուրիշ բան գիտե՞ս:

— Ի՞նչ է պատճառը, որ բառարանիդ էջերը դիւրութեամբ կը դառնան, առանց ծալուելու:

Ռուբիկ պահ մը մտածեց, ապա ըսաւ, թէ պատճառը չէր գիտեր:

— Որովհետեւ թուղթը ճկուն է եւ դիմացկուն,— բացատրեց Աննիկ:

— Դիմացկո՞ւն ըսիր. կեցիր որ ցուցնեմ քեզի, թէ ո՛րչափ դիմացկուն է,— գոչեց Ռուբիկ եւ թերթը պատռեց:

2

Աննիկ առաւ պատռուած թերթը եւ սկսաւ ուշադրութեամբ քննել:

— Նայէ՛,— ըսաւ երկար դիտելէ ետք,— թուղ-

թին ծայրը չաո բարակ թելեր կ'երեւին. ի՞նչ են ա-
սոնք:

— Վա՛յ, իրա՛ւ է,— դոչեց Ռուբիկ, որ սկսեր էր չահաղրգռուիլ քրոջը տուած բացատրութիւններով.— ասոնք թելերը չի՞ն այն քուրջերուն, որոնք կը դոր-ծածուին թուղթ չինելու համար:

— Հաւանական է:

— Հիմա ես քեզի հարցնեմ,— ըսաւ Ռուբիկ,— տեսնեմ կրնա՞ս պատասխանել. ինչո՞ւ թուղթին վրայ գրելը դիւրին է, իսկ լաթին վրայ՝ դժուար:

Աննիկ մտածեց ձեւացուց, թէ չի կրնար պատաս-խանել: Այն ատեն Ռուբիկ, յաղթականի ձեւեր առնե-լով, աւելցուց.

— Որովհետեւ թուղթը ողորկ է: Ասկէ զատ՝ չաո աժան է եւ ատոր համար ալ «չաո թուղթ մրոտել» կու տան մեզի:

Այս ըսելէ ետք գրիչը ձեռք առաւ եւ սկսաւ գրել հետեւեալ չարադրութիւնը.

«Այս թուղթը ճերմակ է եւ ողորկ: Նաեւ բարակ, ճկուն եւ դիմացկուն է: Թուղթ չինելու համար հաաս-րակ քուրջ կը գործածուի, այս պատճառով ալ թուղ-թը աժան կը ծախուի»:

Ռուբիկ դեռ չէր գիտեր, թէ ուրիշ ի՞նչ բաներ կը գործածուին թուղթ չինելու համար:

ԱՌԱԾ.— Կէս գիտունը արհամարհոտ կ'ըլլայ:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ճկուն.— *կակուղ:*

Շահագրգռուիլ.— *Հետաքրքրուիլ:*

Հաւանական է.— *կարելի է, կրնայ ըլլալ:*

Ողորկ.— *Հարթ, հաւասար, չիտակ:*

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.– Ինչի՞ մասին շարադրութիւն պիտի գրէք: — Ո՞վ օգնեց իրեն, ի՞նչ ձեւով: — Պուի ալ կրնա՞ք շարադրութիւն մը գրել թուղթի մասին: — Ի՞նչ կը նշանակէ «թուղթ մրոտել»: — Թուղթին բոլոր տեսակները նոյն գի՞նը ունին: — Ինչպէ՞ս պատ ուրիշ ի՞նչ բաներ կը գործածուին թուղթ շինելու համար:

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.— Անունի մը կամ գոյականի մը վերջաւորութիւնը կը փոխուի· այս փոփոխութիւնը կը կոչուի հոլովում: Վեց տեսակ հոլով կայ — ուղղական, հայցական, սեռական, տրական, բացառական, գործիական: Ուղղականը կը պատասխանէ ո՞վ հարցման· օրինակ՝ մեր ուսուցիչը բարի է· ո՞վ բարի է· ուսուցիչը:

Այս օրինակին մէջ ուսուցիչը ուղղական հոլով է: Ձեր այսօրուան դասին մէջ ուղղական հոլովներ կա՞ն· որո՞նք են:

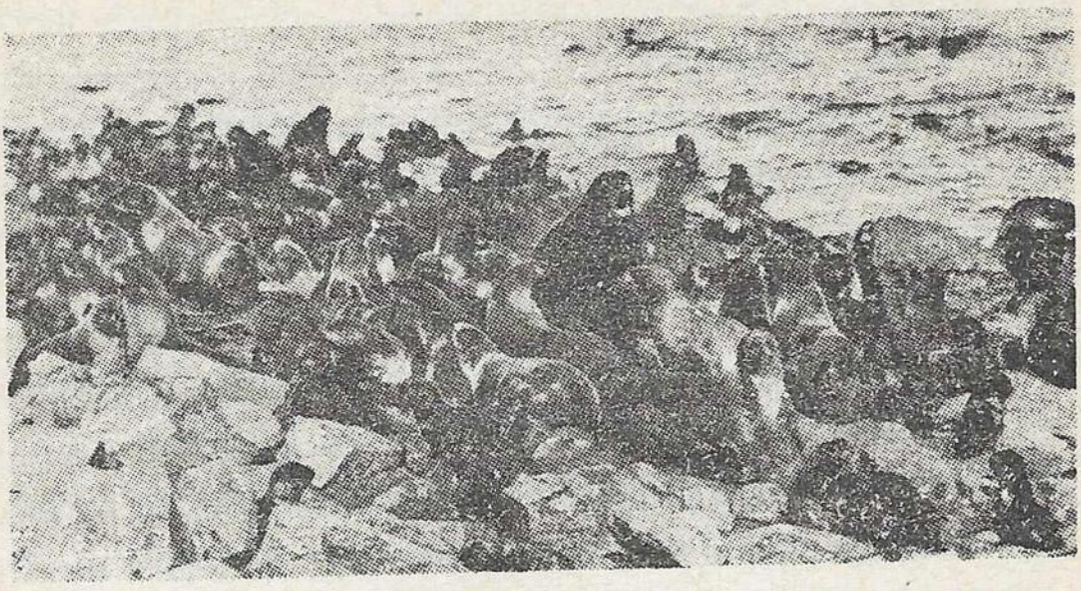

11. ԿԵՆԴԱՆԻՆԵՐԸ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆԸ

1

Կենդանիները երաժշտութիւնը կը սիրե՞ն:

Այո՛, մինչեւ իսկ կան այնպիսի կենդանիներ, որոնք չատ կը սիրեն նուագը եւ խորապէս կ'ազդուին անկէ:

Ատանդութեան մը համաձայն, յոյն նշանաւոր երաժշտապէտ Արիոն, նաւով ճամբորդած ատեն, յանկարծ ծով նետուեցաւ, որովհետեւ նաւաստիները սպառնացին սպաննել զինք: Դելփին մը, որ, Արիոնի նուագարանին ձայնէն հրապուրուած, նաւուն կը հետեւէր, զայն իր թիկունքին վրայ առաւ եւ ողջ-առողջ նաւահանգիստ տարաւ:

Փոկերն ալ կ'ազդուին նուագէն: Տեսնուած են փոկեր, որոնք ջուրին մէջ չարժումներ կ'ընեն եւ կը հետեւին նուագի ելեւէջներուն, ճիշդ պարողներու պէս:

Սողուններուն արտաքուստ անտարբեր երեւոյթ մը ունին, բայց իրականին մէջ խիստ զգայուն են եւ նոյն-

պէս կ'ախորժին նուագէն: Օձերը, մասնաւորաբար բոժոժաւոր օձերը, նուագի միջոցով կը հնազանդին մարդոյ:

2

Ամերիկացիք իրենց բնակարաններէն կը հեռացնեն ողուններըը, որեւէ եղանակ նուագելով: Մէկ կողմէ կը նուագեն, մեւս կողմէ ընդառաջ կ'ելլեան կենդանիին, որ նախ կը զրպռուի եւ վնասելու կը պատրաստուի, սակայն հետզհետէ կը հանդարտի նուագի ձայնէն, բարկութիւնը կը մեղմանայ եւ սողալով կը հետեւի նուագածուին:

Եգիպտոսի, Հնդկաստանի եւ Արաբիոյ մէջ սովորական արհեստի կարգ անցած է նուագի միջոցով հրապուրել օձերը եւ մինչեւ իսկ պարել տալ անոնց:

Սարդն ալ իր կարգին սիրահար է նուագի. կը մօտենայ նուագածուներուն, ուշադրութեամբ մտիկ կ'ընէ եւ կամաց – կամաց նոյնիսկ կ'ընտելանայ անոնց հետ:

Գրեթէ, համբաւաւոր դաշնակահարը, ընտանի սարդ մը ունէր, որ իր դաշնակի աենեակին մէջ կը բնակէր: Երբ Գրեթէ նուագել սկսէր, սարդը ոստայնի թելի մը միջոցով դաշնակին վրայ կ'իջնէր մտիկ ընելու համար, եւ երբ նուագը վերջանար, դարձեալ մեւնոյն ճամբով կը բարձրանար իր տեղը:

Բոլոր այս ըսուածներէն կը հետեւի, որ բաղմաթիւ կենդանիներ ո՛չ միայն կը սիրեն երաժշտութիւնը, այլեւ կը հրապուրուին անկէ:

ԱՌԱԾ.— Աղեկ վարդը իր հոդին վրայ կը բուսնի:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Արիոն.— *Ցոյն բանաստեղծ եւ երաժիշտ, որ կ'ապրէր Քրիստոսէ առաջ եօթնեըորդ դարուն:*

Դլփին.— *Ձուկի տեսակ մը, երեք մեթր երկարութեամբ: Դլփինները կ'ապրին խումբով:*

Թիկունք.— *Կոնակ:*

Փոկ.— *Ստնաւոր կենդանի, որ կ'ապրի թէ' ծովու մէջ եւ թէ ցամաքի վրայ: Մովալուն:*

Ելեւէջ.— *Ելլել եւ իջնել (ձայնի):*

Արտաքուստ.— *Դուրսէն, երեւութապէս:*

Ախորժիլ.— *Հաճոյք զգալ, սիրել:*

Բոժոժաւոր.— *Բոժոժ՝ փոքր զանգակ, բոժոժաւոր՝ փոքր զանգակ ունեցող:*

Ընտելանալ.— *Ընտանենալ, վարժուիլ:*

Գրետրի.— *Ֆրանսացի երգահան եւ դաշնակահար: Ծնած է 1741ին, մեռած՝ 1813ին:*

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— կենդանիները երաժշտութիւն կը սիրե՞ն: ի՞նչ ապացոյցներ ունիք: — Կրնա՞ք պատմել Արիոնի պարագան: — Երաժշտութիւնը կ'ազդէ՞ նաեւ օձերուն վրայ. օրինա՞կ: — Ո՞ւր աւելի տարածուած է նուագի միջոցով օձերը հրապուրելու արհեստը: — Ո՞վ է Գրետրի. ի՞նչ կը պատմուի իր մասին: — Այս դասէն ի՞նչ եզրակացութիւն կրնաք հանել:

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.— Հայցական հոլովը ուղղականին ձեւը ունի, բայց կը պատասխանէ *զո՞վ* հարցման. օրինակ՝ ուսուցիչս կը սիրեմ.— զո՞վ կը սիրեմ, ուսուցիչս: Սեռական հոլովը կը պատասխանէ *որո՞ւն* հարցման. օրինակ՝ ուսուցչիս աշակերտն եմ.— որո՞ւն աշակերտն եմ, ուսուցչիս:

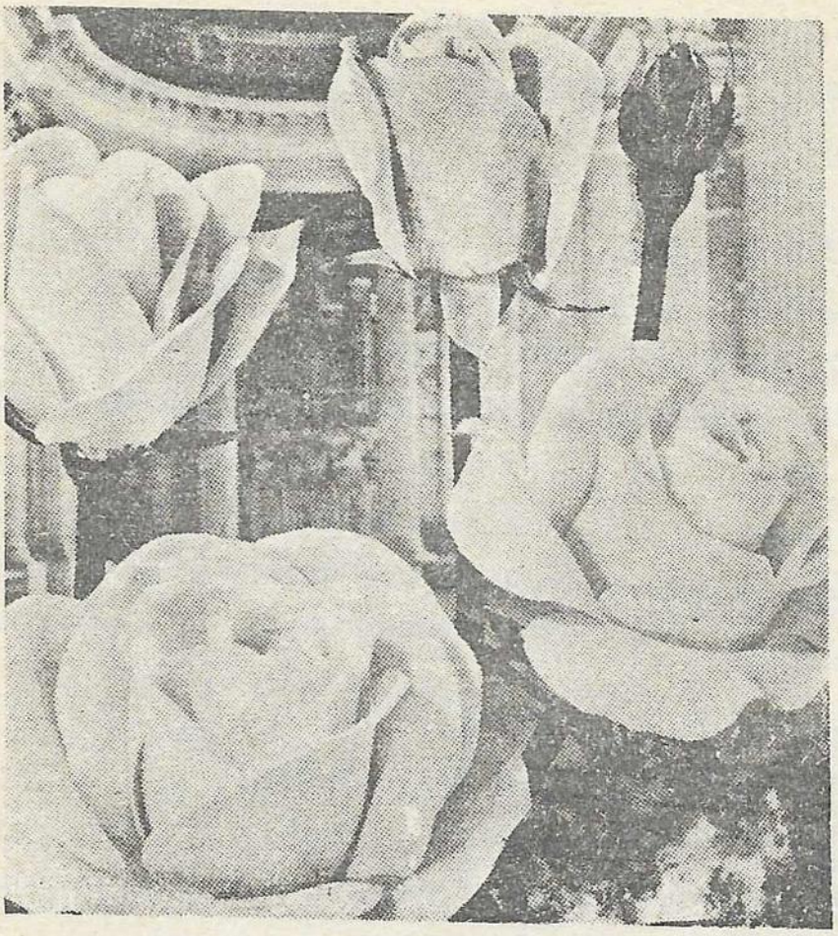

12· ՃԵՐՄԱԿ ԾԱՂԻԿՆԵՐ

Ճերմակ ծաղիկներ ես կը սիրեմ շատ
Եւ գուրգուրանքով անոնց հետ կ'ապրիմ.
Անոնք ալ հետս կ'ըլլան մտերիմ,
Ինձ տալով իրենց բուրումներն առատ:

Շուշանն ինձ կ'ըսէ· «Ես շքեղ եմ հոս·
Կը դիւթեմ դաշտերն ու աչքերն համակ·
Բայց գիս իրրեւ զարդ ո՛չ մէկ աղջկանակ
Իր կուրծքին վրայ կը կրէ, ափսո՛ս»:

Յասմիկն ալ կ'ըսէ. «Ես, ծաղիկ չնչին,
Զունիմ շուշանին պերճ տեսքն ու հասակ.
Բայց ամէն աղջիկ իմ փունջս հասարակ
Միշտ կը պահէ մօտն իր տաքուկ սրտին»:

Ա՜հ, կ'ըղձայի շատ, որ դուն, հա՛յ աղջիկ,
Ըլլայիր, փոյթ չէ, անշուք, աննըշան,
Ո՛չ թէ դաշտերու զարդ շքեղ շուշան,
Այլ սըրտերու մօտ քաղցրաբոյր յասմիկ:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Բուրում.— *Բոյր, անոյշ հոտ:*

Շքեղ.— *Փառաւոր, գեղեցիկ, հոյակապ:*

Դիւթել.— *Կախարդել, հմայել, թովել:*

Հասակ.— *Ամբողջ, ամբողջովին:*

Պերճ.— *Զարդարուն, փառահեղ:*

Ըղձալ.— *Փափաքիլ:*

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Ի՞նչ տեսակ ծաղիկներ կը սիրէ այս ոտանաւորին հեղինակը: — Շուշանը ի՞նչ կ'ըսէր անոր, յասմի՞կը: — Իսկ ի՞նչ կ'ուզէր ան հայ աղջիկէն: — Կա՞յ մէկը, որ ծաղիկ չսիրէ: — Քանի՞ տեսակ ծաղիկի անուն գիտէք դուք: — Անոնցմէ ո՞րը ամենէն աւելի կը սիրէք. ինչո՞ւ:

13. ԲԱՐԵԿՐԹՈՒԹԻՒՆ

1

Բարեկամներէս մէկը երիտասարդ մը ներկայացուց ինծի եւ խնդրեց, որ պաշտօն մը գտնեմ անոր համար:

Շատ ուշիմ եւ լուրջ երիտասարդ մըն էր: Երբ քովս նստած իր յոյսերն ու յուսախաբութիւնները կը պատմէր ինծի, ես կը մտածէի, թէ իր դասակարգի մարդոց մէջ տիպար մը կարելի էր նկատել զինք:

Ըսաւ, թէ քանի մը վաճառականներու դիմած էր, որոնք քննած էին զինք եւ չատ գոհ մնացած իր պատասխաններէն: Եւ սակայն չէին հաճած պաշտօն մը տալ իրեն:

Մեղքցայ զինք եւ որոշեցի օգտակար ըլլալ իրեն:

2

Կը ճանչնայի վաճառական մը, որուն դիմած, բայց մերժուած էր: Երբ գացի հարցնելու, թէ ինչո՞ւ չէր ուզած պաշտօն տալ այդ երիտասարդին.

— Ի՞նչպէս կ'ուզես, որ տեսրակներուս խնամքը յանձնեմ իրեն. ինք իր անձին խնամք տանիլ չի գիտեր, — ըսաւ վաճառականը եւ աւելցուց.— աղքատութիւնը ուրիշ բան է, մաքրութիւնը, բարեկրթութիւնը ուրիշ բան:

Զարմացած մտիկ կ'ընէի. վաճառականը չարունակեց.

— Գրասենեակէս ներս մտած ատեն բարեւ մը անպամ չտուաւ: Գրաւոր կերպով քննեցի ղինք· պատասխանները լաւ էին, բայց տեսնելու էիր գրած թուղթին աղտոտութիւնը: Ասանկ մարդու ձեռքը տեսրակ կը տրուի՞...:

Փորձեցի պաշտպանել երիտասարդը, առաջ բերելով անոր երկչոտութիւնն ու անփորձութիւնը: Ըսի նաեւ, թէ հետզհետէ կը վարժուի:

— Եղբա՛յր, — դիտել տուաւ վաճառականը, — իմ դրասենեակս վարժարա՞ն է: Կը հասկնամ, որ գործի մէջ փորձառութիւն չունենայ, մաքրութի՞ւնը հապա· բարեկրթութի՞ւնը հապա... ասոնք սորվեցնելու համա՞ր բացած եմ ես դրասենեակս:

Անարդար չէին բարեկամիս դիտողութիւնները: Ինծի կը մնար սրտանց ցաւիլ միայն:

ԱՌԱԾ·— Օձին կճածը կ'ողջնայ,
Լեզուին կճածը չ'ողջնար:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Յուսախաբութիւն·— *Ցոյսին մէջ խաբուած:*
Տիպար·— *Օրինակ, օրինակելի (մարդ):*
Երկչոտութիւն·— *Վախ, վախկոտութիւն:*

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ·— Ի՞նչ էր պատճառը, որ երիտասարդը չէր կրնար գործ մը գտնել: — Ուշիմ, լուրջ եւ զարգացած մէկն էր· ի՞նչ բան կը պակսէր իրեն: — Վաճառականին դիտողութիւնները արդար կը գտնէ՞ք· ինչո՞ւ: — Ուրեմն ի՞նչ կը փնտռեն մարդիկ ամենէն առաջ: — Կը բաւէ՞ միայն բարեկիրթ ըլլալ· ուրիշ ի՞նչ առաւելութիւններ պէտք է ունենալ «տիպար մարդ» կոչուելու համար:

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.— Տրական հոլովը սեռականին ձեւը ունի, բայց կը պատասխանէ *որո՞ւ* հարցման· օրինակ՝ ուսուցչիս կապուած եմ· որո՞ւ կապուած եմ, ուսուցչիս։ Բացառականը կը պատասխանէ *որմէ՞* հարցման· օրինակ՝ ուսուցչէս կը վախնամ, որմէ՞ կը վախնամ, ուսուցչէս։ Գործիականը կը պատասխանէ *որո՞վ* հարցման· օրինակ՝ ուսուցչովս կը հպարտանամ, որո՞վ կը հպարտանամ, ուսուցչովս։

Բառի մը ի՛նչ հոլով ըլլալը գտնելու համար կը գործածուին նաեւ ի՞նչ բան, ի՞նչ բանը, ի՞նչ բանին, ի՞նչ բանի, ի՞նչ բանէ, ի՞նչ բանով հարցումները, երբ խնդրոյ առարկան ո՛չ թէ անձ մը, այլ իր մըն է։

14· ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ ԱՆՕԹՆԵՐԸ

1

Ատենօք միքատօ մը կար, որ իր արքունիքը զարդարած էր չնաշխարհիկ գեղօրներով, նկարներով եւ յախճապակեայ քսան անօթներով։ Իր բովանդակ կայսրութեան մէջ անոնց նմանը կարելի չէր գտնել, ա՛յնքան հազուագիւտ էին անոնք։

Պատահեցաւ, որ իր դրանիկներէն մէկը, օր մը, անզգուշութեամբ կոտրէ այդ անօթներուն մէջ ամենէն թանկարժէքը։

Միքատօն սաստիկ բարկացաւ եւ հրամայեց, որ յանցաւորը մահուամբ պատժուի։

Հետեւեալ առտուն, երբ պատիժը պիտի գործադրուէր, միքատոյին ներկայացաւ ծեր պրահման մը, որ հազիւ կրնար քալել, իր ցուպին կռթնած:

— Տէր իմ,— ըսաւ պրահմանը,— ես գաղտնիք մը գիտեմ Ձեր վեհափառութեան կոտրած անօթը նորոգելու համար: Առաջնորդեցէ՛ք զիս սրահը, ուր կը պահուի ձեր անօթներուն ճոխ հաւաքածոն:

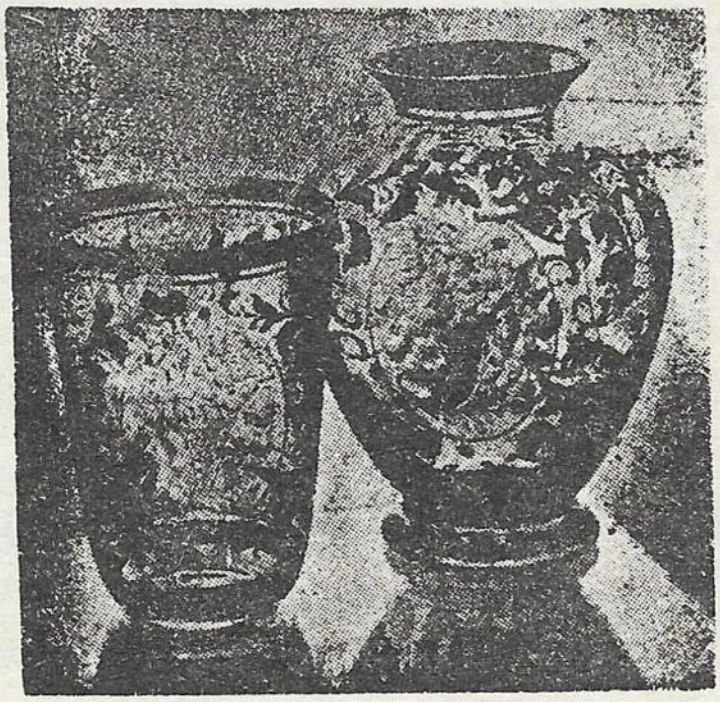

2

Իր խնդրանքը կատարուեցաւ իսկոյն:

Բայց հազիւ հասած էին հոն, ուր զետեղուած էին անվնաս մնացած տասնեւվինը անօթները, պրահմանը ցուպի բուռն հարուածով մը գետին տապալեց զանոնք, բոլորն ալ ցրեխ-ցրեխ ընելով:

— Ի՞նչ ըրիր, թշուառակա՛ն, — գոչեց միքատոն զայրոյթէն կզպուած ակռաներուն մէջէն:

— Պարտքս կատարեցի, Վեհափա՛ռ Տէր,— պատասխանեց ալեւոր պրահմանը պաղարիւնութեամբ: Այս անօթներէն իւրաքանչիւրը կրնար ձեր հպատակներէն մէկուն կեանքը արժել. բաւականացէք իմ կեանքս միայն վերցնելով աշխարհէն:

Կայսրը ցնցուեցաւ այս խօսքերուն իմաստութենէն եւ այն ազդու ձեւէն, որով արտասանուած էին անոնք:

— Ծերունի՛,— յարեց պահ մը մտածելէ ետք,— իրաւունք ունիս, իմ բոլոր ոսկեզօծ անօթներս աւելի քիչ կ'արժեն, քան մարդկային էակի մը կեանքը:

Ու ներում շնորհեց իսկոյն թէ՛ ձախաւեր դրանիկին եւ թէ իմաստուն ու քաջարի պրահմանին:

ԱՌԱԾ.— Շիտակ խօսքը դառն կ'ըլլայ:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Միքատօ.— *Ճափոնի կայսրը կը կոչուի միքատօ:*

Արքունիք.— *Թագաւորական պալատ:*

Չնաշխարհիկ.— *Աշխարհի մէջ չգտնուած:*

Գեղօր.— *Սենեակի մանր եւ սիրուն զարդեր:*

Հազուագիւտ.— *Շատ քիչ գտնուած:*

Դրանիկ.— *Պալատական, պալատի մարդ:*

Պրահման.— *Պրահմանականութիւնը կրօնական եւ քաղաքական կազմակերպութիւն մըն է Հնդկաստանի մէջ, պրահման կը կոչուին այդ կազմակերպութեան հետեւորդները:*

Ցուպ.— *Փոքր գաւազան:*

Ցրիւ-ցրիւ ընել.— *Կտոր կտոր ընել, փշուր փշուր ընել:*

Ալեւոր.— *Շատ ծեր, մազն ու մօրուքը ճերմկած:*

Ձախաւեր.— *Անճարակ:*

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Որո՞ւ կ'ըսեն միխատօ, ցա՞ր, սուլթա՞ն: — Ի՞նչ ունէր միխատոն իր պալատին մէջ: — Օր մը ի՞նչ պատահեցաւ: — Շա՞տ ծանր յանցանք մըն էր եղածը: — Ո՞վ ներկայացաւ միխատոյին. ի՞նչ ըսաւ: — Վերջը ի՞նչ եղաւ: — Ի՞նչ տեսակ մէկն էր ծեր պրահմանը, միխատո՞ն: — Ի՞նչ եզրակացութիւն կրնաք հանել այս պատմութենէն:

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.— Հոլովման ընդհանուր կանոնը այն է, որ սեռական–տրականի մէջ բառերուն ծայրը կը դրուի *ի*, բացառականի մէջ *է*, գործիականի մէջ *ով*, եթէ բառը եզակի է. օրինակ՝ ուղղ. հայց. դաս, սեռ. տրկ. դասի, բաց. դասէ, գործ. դասով: Իսկ բառը յոգնակի ըլլալու պարագային կը հոլովուի այսպէս. ուղղ. հայց. դասեր, սեռ. տրկ. դասերու, բաց. դասերէ, գործ. դասերով:

---

15. ԳԱՅԼԸ ԵՒ ԱՐԱԳԻԼԸ

Գայլը, օր մը, հացկերոյթի էր գացեր
Իր մէկ հարուստ ազգակցին.
Հոն կուշտ ու կուռ այնճան կերաւ խըմեցին
Հում–հում այծեր ու գառներ,
Որ կոկորդին մէջ ոսկոր մը կեցած էր:
Գայլը կ'ոռնար միշտ խեղճուկ,
Արձակելով խուլ կոծեր:
Բայց իր բախտէն արագիլ մը անմեղուկ
Քովէն կ'անցնէր այդ պահուն
Եւ գըթալով անոր վրան՝
Սուր կտուցովն իր երկայն
Դուրս կը հաշէ փուշն իսկոյն
Ու կափկափով մը սիրուն

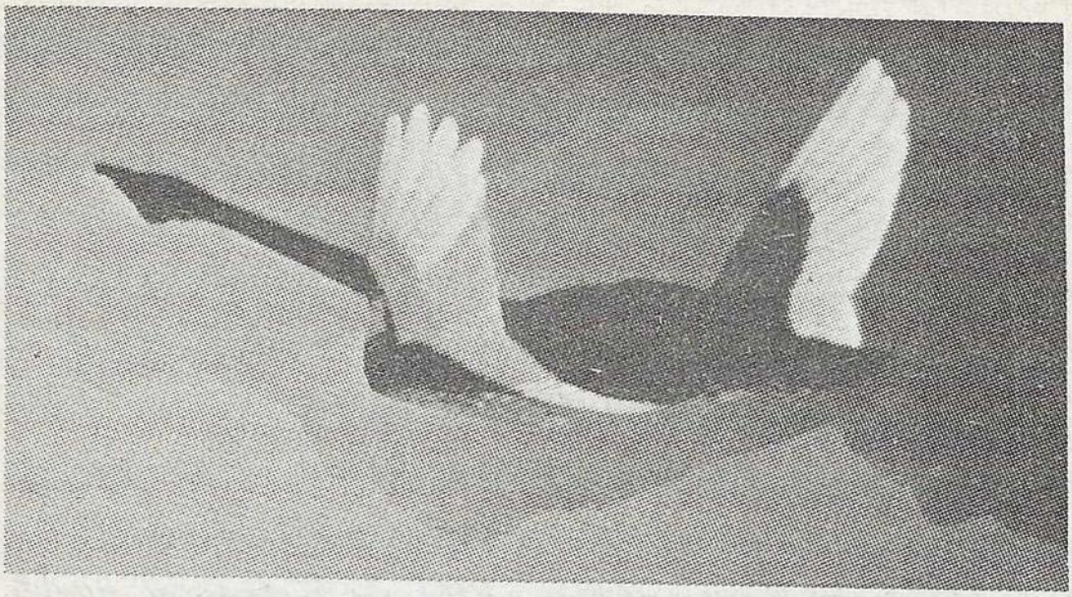

Կ'առաջարկէ, որ գայլն իրեն վարժ մը տայ:
«Վա՞րժ մը, կ'ոռնայ գայլն անսիրտ,
Ըսպառնագին ձայնով բիրտ.
Ինչե՛ր կ'ըսես, խե՛նթ տըղայ,
Փառ չըտա՞ս, որ վիզդ ամբողջ
Իմ կոկորդէս դուրս հանեցի ողջ–առողջ:
Ապերախտ ես եղեր, անմի՛տ անասուն:
Ըզգուշացի՛ր, մէյ մ'ալ ճանկըս չիյնաս դուն...»:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

կոծ·– *Ողբ, լաց:*

կափկափ·– *Արագընկերու հանած ձայնը:*

Բիրտ·– *Կոշտ ու կոպիտ:*

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.– Ո՞ւր գացած էր գայլը: — Ի՞նչ ըրին հացկերոյթին: — Ինչո՞ւ կ'ոռնար գայլը: — Վերջը ի՞նչ եղաւ: — Արագիլը ի՞նչ ուզեց եւ ի՞նչ պատասխան ստացաւ: — Ապերախտութի՞ւն է վարժ ուզելը: — Ի՞նչ տեսակ կենդանի է արագիլը: — Իր մասին ուրիշ պատմութիւններ գիտէ՞ք:

16· ՅԱՆՅԱՆՔԸ ԻՄ ՉԷ

1

Նախաճաշէն առաջ, սպասուհին սենեակս կը մաքրէր: Իր գործը թեթեւցնելու համար ուզեցի օգնել իրեն: Թէեւ ինք մերժեց՝ ըսելով, որ երթամ խաղալիկներս կարգի դնեմ, բայց ես կարեւորութիւն չտուի եւ սկսայ պահարանին վրայի փոշին առնել:

Հոն՝ պահարանին վրայ դրուած էր այն սիրուն ծաղկամանը, զոր հայրս նուիրած էր մայրիկիս՝ անոր ծննդեան տարեդարձին առիթով: Մաքրելու ատեն յանկարծ ձեռքէս սահեցաւ ու գետին ինկաւ. եւ որովհետեւ չատ բարակ ապակիէ չինուած էր, կտոր-կտոր եղաւ:

Ցանցանքը ի՞մս էր սակայն. ինչո՞ւ այսքան բարակ ապակիէ կը չինեն ծաղկամանները: Եւ յետոյ՝ ես պարզապէս ուզած էի սպասուհիին օգնել. գէ՞չ բան մըն էր ըրածս:

2

Ժամ մը ետք մինակս կը խաղայի մեր բակին մէջ: Վազելու ատեն չրջապտեսիս ծայրը ցանկապատի դամբէն մէկուն անցայ ու պատռեցայ: Ասոր ալ պատճառը այն էր, որ չրջապտեսս տակուն կտաւէ չէր չինուած: Ակէ դատ՝ դամը չատ անյարմար տեղ մը գամուած էր: Ես ի՞նչ յանցանք ունէի ատոր մէջ. ո՞վ ըսաւ, որ ասանկ անյարմար տեղ մը դամ դամեն:

Իրիկուան մօտ ուզեցի քիչ մըն ալ մեր կատուին հետ խաղալ: Սեղանին վրայ յանկարծ աչքիս զարկաւ մեծ հայրիկին ժամացոյցը, թաւչապատ տուփի մը մէջ դրուած: Մտածեցի, որ ժամացոյցին թիք-թաքը պիտի զուարճացնէ կատուս. ուստի՝ առի ժամացոյցը եւ տարի փիսոյին մօտ: Ասոր մէջ յանցանք մը կա՞յ:

Բայց սեւուլիկ փխոս խաղալը չատ կը սիրէ· մէկէն ի մէկ թաթը երկնցուց եւ ճանկովը պեռին նետեց ժամացոյցը, թաւշապատ տուփին ալ մխաին:

Իրրեւ պատիժ՝ տարի մառանին մէջ բանտարկեցի անառակ փխոս: Դուն մի ըսեր, ապաստուհին թարմ պանիր պրած է եղեր հոն: Եւ մեր փխոն աղուոր մը կը ճաշակէ համեղ պանիրը:

Ասոր մէջ ես յանցանք ունի՞մ, ըսէ՛ք, կ՚ազաչեմ: Ո՞վ ըսաւ, որ պանիր դնեն մառանին մէջ:

ԱՌԱՔ·— Խաղ շատ գիտեմ, ձայն չունիմ:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ծաղկամանոց·— *Ծաղիկի ման. ծաղկանոթ:*

Ցանկապատ·— *Հոդով, կրաքիւռով կամ քարով հիւսուած պատ:*

Թաւշապատ·— *Թաւիչով պատած, թաւիչը կերպասի փափուկ տեսակ մըն է:*

Մառան·— *Ուտելիք պահելու տեղ:*

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ·— Ո՞վ է այս պատմուքիւնը պատմողը· աղջի՞կ է թէ մանչ: — Ի՞նչ պատահեցաւ առաջին անգամ, երկրորդ անգամ, երրորդ անգամ: — Այդ պատահածներուն յանցանքը ո՞ւնի՞ւն է: — Դուք ալ կրնա՞ք այսպիսի պատմուքիւն մը գրել:

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ·— *Ութիւն* վերջացող անուններ տարբեր ձեւով կը հոլովուին· օրինակ՝ ուրախութիւն, ուրախութեան, ուրախութենէ, ուրախութեամբ: Կան ուրիշ անուններ ալ, որոնք նոյնպէս հոլովման տարբեր ձեւեր ունին· օրինակ՝ տարի – տարուան, հաշիւ–հաշուի, ամառ–ամրան, տէր–տիրոջ և ն.:

Հոլովեցէք հետեւեալ բառերը·— եկեղեցի, երջանկութիւն, պատիւ, յուզում, դուռ, լեռ, ամիս, ընկեր:

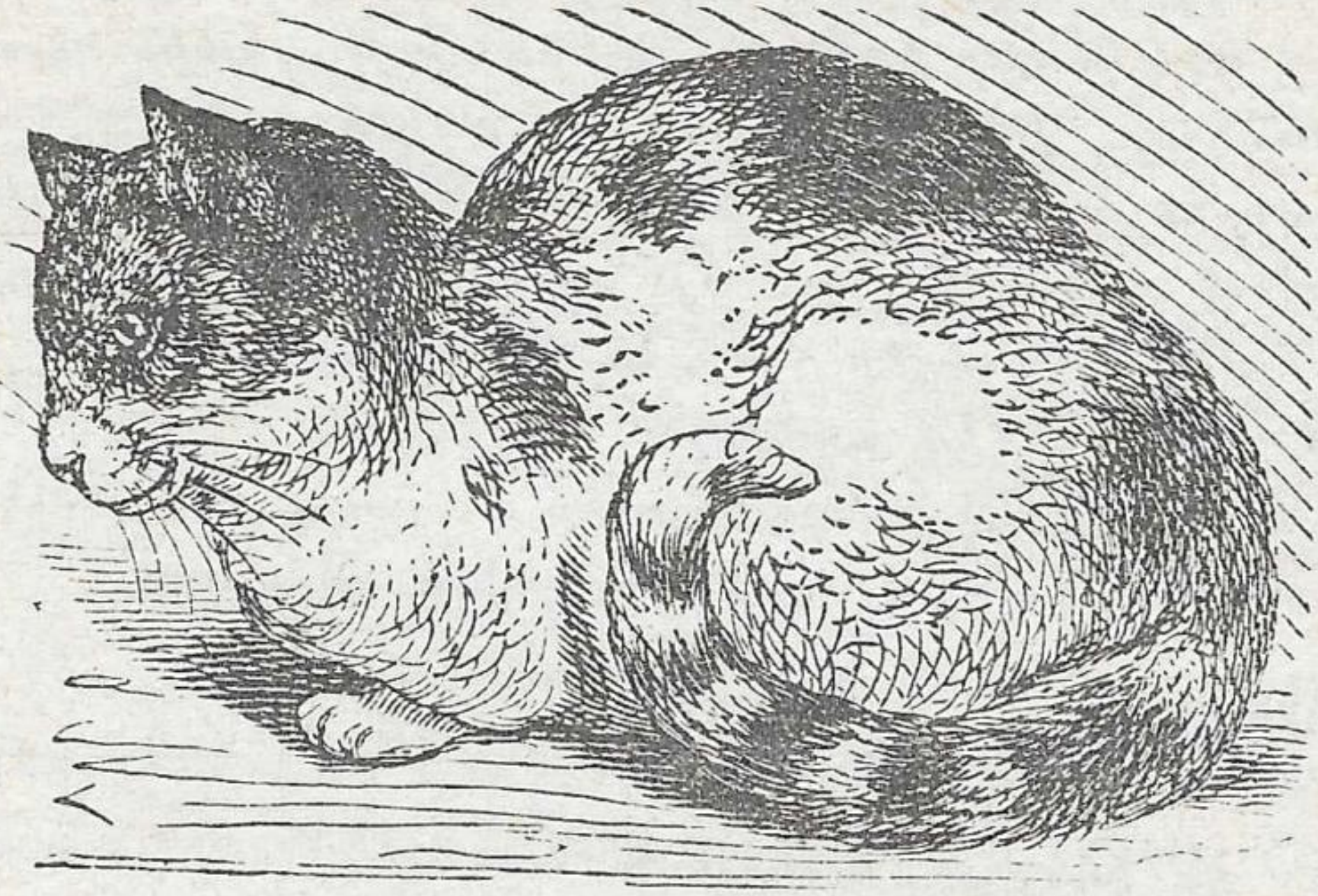

17. ՄԵՐ ԿԱՏՈՒՆ

1

Մուշտակագործի երես տեսած չէ բնաւ, բայց տարին տասներկու ամիս մուշտակ կը հագնի մեր կատուն։ Մուշտակը սեւ է միշտ եւ մետաքսի փափկութիւն ունի. ո՛չ կը մաշի, ո՛չ կը հիննայ։

Օրը տասն անգամ, քսան անգամ կը լուացուի ու կը սանտրուի եւ վրան գլուխը այնչափ կոկիկ ու մաքուր կը պահէ, որ տեսնողին նախանձը կը շարժէ։ Այն օրը, որ մեր կատուն սովորականէն աւելի հոգ տանի իր արդուզարդին, «այսօր անպատճառ հիւր պիտի գայ մեզի», կ՚ըսէ մայրս։

Հիւր գայ կամ չգայ, մեր կատուին հո՞գն է։ Ամառը կը պառկի տաքուկ արեւուն տակ եւ կամ, կոնակը սիւնին տուած, ճանճերուն հետ կը խաղայ։ Ձմեռն ալ օճախին քով կամ կրակարանին մօտիկը կը կլորուի կը քնանայ։

2

Խօսելու արուեստը մեր կատուին խելքէն շատ վեր է, բայց ամէն բան կը հասկնայ: Երբ դանակին ու սրբոցին ձայնը առնէ, մէկ ոստումով կու գայ մօրս դէմ կը կանգնի· աչքերուն մէջ սրտայոյզ պաղատանք մը կը շողայ, մինչեւ որ իր բաժինը առնէ եւ մէկ կողմ քաշուի մռլտալով:

Մեծ պահքին, ուր միսին երե՞ս ով կը տեսնէ, մեր կատուն ալ, ճիշդ ինծի պէս, գգալ մը ապուրին դէմ կը դողայ, եւ ճիշդ ինծի պէս, ճարահատ, անժուր ոսպապուրով կը գոհանայ:

Երբեմն դունչը տնկած կը դիտէ ձեղունէն կախուած սոխը, որուն մէջ եօթը փետուրներ մխուած են: Ո՞վ պիտի կրնայ իրեն հասկցնել բարդ հանելուկը եօթը փետուրներուն:

Ամէն անգամ որ փորը կշտացնէ, կ'երթայ մօրս փէշերուն կը քսուի, կռնակը աղեղած, պոչը վեր բռնած: Յետոյ անկիւն մը կը քաշուի, լաւ մը կը լուացուի, պեխերը կը շփէ, մուշտակը կը յարդարէ, աչքերը կը խփէ ու խը՜ռ-խը՜ռ կը քնանայ:

Աշխարհք վառի, մէջը մարդակ չունի...

ԱՌԱԾ·— Ձագ ունեցող կատուն
աւելի գող կ'ըլլայ:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Մուշտակագործ·– *Մուշտակ՝ կարգ մը կենդանիներու թաւամազ նուրբ մորթ, որմէ վերարկու կը շինեն. մուշտակագործ՝ մուշտակ կարող, պատրաստող:*

Քնքշութիւն·– *Փափկութիւն, նրբութիւն:*

Սրոց·– *Դանակ սրցնելու գործիք*:

Սրտագրաւ·– *Սիրտ գրաւող, սրտի խօսող*:

Պաղատանք·– *Աղաչանք, խնդրանք*:

Անժուր·– *Անհամ (կնդրակուր)*:

Դունչ·– *Կենդանիներու կզակը*:

Ջեղուն·– *Առատատող*:

Մարդակ·– *Գերան, տանիքը բռնող հաստ փայտ*:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ·– Կատուն իրա՞ւ մուշտակ կը հագնի: — Մուշտակաւոր կենդանիներու անուններ գիտէ՞ք: — Դանակին ու սրոցին ձայնը ինչի՞ նշան է: — Ի՞նչ կը նշանակէ «ձեղունէն կախուած սոխ», «հօրը փետուրներու հանելուկ»: — Կրնա՞ք բացատրել «աշխարհ վառի, մէջը մարդակ չունի» ասացուածքը: — Դուք ալ փորձեցէք նկարագրել ձեր կամ դրացիին կատուն:

ԲԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.— Ածականը բառ մըն է, որ գոյականին ինչպէս ըլլալը կը ցուցնէ· օրինակ՝ *խելացի* տղայ, *մաքուր* տետրակ: Խելացի եւ մաքուր ածական են: Ածականները ո՛չ թիւ ունին, ո՛չ հոլով, բայց երբ առանձին գործածուին, թէ՛ յոգնակի կ'ըլլան եւ թէ կը հոլովուին· օրինակ՝ խելացին կը յարգուի, խելացիները կը սիրուին:

Ձեր այսօրուան դասին մէջ ածականներ կա՞ն· որո՞նք են:

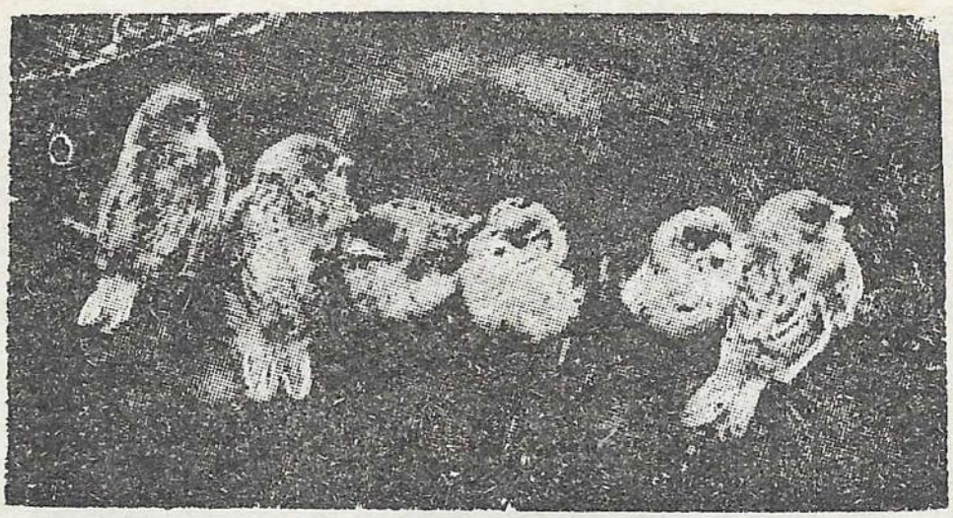

18. ԵԿԱՆ ՈՒ ԳԱՑԻՆ...

Զմրուխտեայ երգեր, երազներ շըբեղ
Գարնան վարդին հետ եկան ու գացին.
Մայրական համբոյր եւ սէր հրաշագեղ
Գարնան սիւբին հետ եկան ու գացին...

Բոյն չըշինեցիր ուրիշի ընման,
Երազներու մէջ մոլորա՛ծ թռչուն.
Մինակ մնացիր ու թափառական,
Ընկեր, բարեկամ եկան ու գացին...

Եւ հիմա աշնան մէգի մէջ խաւար,
Ականջըդ դըրած սրտիդ լուռ լացին,
Օտար ափերու կանգներ ես շուար.
Ինչ որ ունէիր՝ ա՛լ անդարձ գացին...:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ձմրուխտեայ·— *Ձմրուխտը կանաչագոյն թանկագին քար մըն է, ձմրուխտեայ՝ ձմրուխտէ պէս թանկագին:*

Սիւֆ·— *Թևթեւ հով, հովիկ, զեփիւռ:*

Մէգ·— *Մշուշ, մառախուղ:*

Շուար·— *Շուարած, չփոթած:*

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ·— Ի՞նչ տեսակ մէկն է այս ուսուցուորին հեղինակը· լաւատե՞ս, յոռետե՞ս, ծե՞ր, երիտասա՞րդ: — Ինչո՞ւ կը կարծէ, թէ երկերը, երազները, մայրական սէրը, ընկեր ու բարեկամ եկաւ ու գացին: — Ի՞նչ կը տեսնէ հիմա իր շուրջը: — Մարդ կը դադրի՞ երբեմ երազներ ու փափաքներ ունենալէ: — Ի՞նչ պէտք է հասկնալ «օտար ափեր» ըսելով:

19· Գ Ի Ք Ո Ր Ը

1

Դրան պանդակը զարնուեցաւ:

Գիքոր վեր թռաւ տեղէն: Ըսած էին իրեն, որ երբ դրան պանդակը զարնուի, անմիջապէս երթայ տեսնէ, թէ ո՛վ է եւ ինչ կ'ուզէ: Պատչպամէն վար նայելով տեսաւ պարոն մը եւ մէկ քանի տիկիններ, որոնք դրան առջեւ կը սպասէին:

— Ատ ո՛վ էք, հէ՛յ,— կանչեց վերէն:

Վարէն վեր նայեցան: Տիկինները խնդացին, իսկ պարոնը, ակնոցները չակելով, հարցուց·

— Աղջիկ պարոնը տո՞ւնն է:

— Ի՞նչ պիտի ընէք, հարցուց Գիքոր:

— Քեզի կը հարցնեն՝ տո՞ւնն է թէ ոչ։

Այս աղմուկին վրայ, տիկինը ելաւ պատշգամ, տեսաւ՝ հիւրեր են եւ կը սպասեն, որ դուռը բանան։

— Քրքրուի՛ս դուն. գնա դուռը բաց, շո՛ւտ,— հրամայեց տիկինը։

Հիւրերը արդէն ներս մտեր էին, տիկինը խնդումերես դիմաւորեց զանոնք։

— Օ՜, բարեւ, բարեւ... այս ի՞նչպէս եղաւ, որ յիշեցիք մեզ։

— Աս ուրկէ՞ գտեր էք,— Գիքորը ցոյց տալով հարցուց պարոնը, մինչ տիկինները խնդալէն կը մարէին։

— Կը նախանձի՞ք... կ'ուզէք ձեզի տանք,— կատակեց տիկինը եւ շուկայ ղրկեց Գիքորը միրգ բերելու:

2

Հիւրերը եւ տիկինը կէս ժամ մը խօսակցեցան ասկէ-անկէ, օդի մասին, ծառերու մասին, քաղաքի նորութիւններուն մասին: Ճիշդ այս խօսակցութեան ատեն ներս մտաւ Գիքորը քրտինքներու մէջ:

— Աղջի՛կ պարոն, միրգը բերի,— ըսաւ ան հազիւ շունչ առնելով:

— Լաւ, գնա՛,— հրամայեց տիկինը կարմրելով:

— Պարոնը կ'ըսէր, թէ բալը սուղ է, պէտք չկայ առնելու:

Այս խօսքերուն վրայ՝ հիւրերէն ոմանք թաշկինակով բերաննին գոցեցին չխնդալու համար. ոմանք ալ տանտիկինը պզտիկ չձգելու համար վկայեցին, թէ իրա՛ւ բալը սուղ է, այս ատեն ո՛վ բալ կ'առնէ. եւ յետոյ՝ ի՞նչ պէտք կար միրգի, ուտելո՞ւ համար եկած էին իրենք...

Տանտիկինը, որ մինչեւ ականջին ծայրը կարմրած էր այդ պահուն, կ'աշխատէր ծառային սխալը ուղղել կերպով մը:

— Ո՞վ գիտէ ի՛նչ է ըսեր, որ այս յիմարը չէ հասկցեր:

— Ո՛վ սուտ ըսէ, գետինը մտնէ,— վրայ բերաւ Գիքոր եւ ամէն բան կատարեալ եղաւ...

ԱՌԱԾ.– Գինովը, կինն ու տղան
գաղտնիք պահել չեն գիտեր:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Աղջիկ պարոն.— *Գաւառներու մէջ գործածուած բացատրութիւն մը, կը նշանակէ տան տիկինը, տան տիրուհին:*

Միրգ.— *Ջոր պտուղ:*

Բալ.— *կեռասի տեսակ մը:*

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Երբ դրան զանգակը զարնուեցաւ, ի՞նչ ըրաւ Գիւոր: — Ի՞նչ պէտք է ընէր: — Ինչո՞ւ խնդացին տիկիններն: — Գիւոր ի՞նչ բերելու գնաց շուկայ: — Երբ վերադարձաւ, ի՞նչ ըրաւ. ճի՞շդ էր ըրածը: — Տան տիրուհին ինչո՞ւ ամչցաւ: — Այս պատմութեան ամենէն զուարճալի մասը ո՞րն է:

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.— Հինգ տեսակ ածական կայ. որակական, ցուցական, ստացական, թուական, անորոշ: Որակական կը կոչուին այն ածականները, որոնք իրենց գովի գոյականին ինչպէս ըլլալը կը ցուցնեն. օրինակ՝ *ճերմակ* թուղթ, *մաքուր* գրասեղան: Ճերմակ եւ մաքուր բառերը որակական ածական են:

Ցոյց տուէք ձեր այսօրուան դասին մէջ գտնուած որակական ածականները: Գտէք տակը նման ածականներ եւ անոնց գով դրէք յարմար գոյականներ:

20· ՆԱՐԻՆՋ ԿԵՐԷՔ

1

Կաղնդեմ ձեզ նարինջով։

Մեր դիւղին մէջ նարինջով կը կաղնդէին դիրար։ Երբ վարժապետին ձեռք – պաղի կ'երթայինք կաղանդին, թաշկինակ կը նուիրէինք իրեն, ան ալ մեզի նարինջ կը նուիրէր։ Իսկ հիւանդտեսի գացողները կատուի գլխու մեծութեամբ նարինջ մը կը նուիրէին հիւանդին։

Ամէնէն աղքատ տնակին մէջ, սեղանին վրայ դրէք եօթը նարինջ, դուարթութիւն կը տառնայ սենեակը։

Արդարեւ, հրաշքի պէս պտուղ մըն է նարինջը։ Ան անուշդ է մանուկին համար, հիւանդութենէ նոր ապաքինած մարդուն համար, ծերերուն համար։ Անոր ջուրը կաթի չափ օգտակար է երախային համար։

Ֆրանսացիները բուսական հաւկիթ կ'անուանեն նարինջը, որովհետեւ հաւկիթի պէս սննդարար է։ Կը պարունակէ բնական չաքար եւ ուրիշ սննդական թանկագին նիւթեր։

2

Անոնք, որ դիրնալու վախ ունին, թող նարինջ ուտեն։ Նարինջը դիրութեան թշնամի է։ Կ'ըսեն, թէ ջիղերու վրայ ալ լաւ կ'ազդէ։ Ժամանակին նարինջի կեղեւը կամ ծաղիկը խաչելով կը խմցնէին ջիղերու տկարութիւն ունեցողներուն։

Վերջապէս հրաշալի զովացուցիչ մըն է նարինջին ջուրը։ ահա թէ ինչո՛ւ բարձր ջերմութիւն ունեցող հիւանդներուն նարինջի ջուր կու տան։

Ջմռռնանք նարինջով պատրաստուած անուշեղէններուն բարերար դերը ստամոքսին, աղիքներուն եւ լեարդին վրայ:

ԱՌԱԾ.— Աղճատն ունի հաց ու պանիր,
Գիշերը ճուռը չի տանիր:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Կաղնդել.— *Կաղանդի առիթով նուէր տալ:*
Ապաքինած.— *Աղէկցած, լաւացած, առողջացած:*
Սննդական.— *Մնունդի վերաբերեալ:*
Զովացուցիչ.— *Զովութիւն տուող, տաքութիւն նուազեցնող:*
Ջերմութիւն.— *Տաքութիւն:*

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Այս գրուածքին հեղինակը ինչո՞ւ կը յանձնարարէ նարինջ ուտել: — Որո՞նք են նարինջին առաւելութիւնները ուրիշ պտուղներու վրայ: — Ֆրանսացիները ի՞նչ կ'անուանեն նարինջը: — Ո՞ր երկիրները նարինջ կ'արտադրեն: — Ուրիշ ի՞նչ պտուղներ կան, որոնք նոյնպէս օգտակար են:

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.— Ցուցական կը կոչուին այն ածականները, որոնք բան մը ցոյց տալով որոշելու կը ծառայեն. օրինակ՝ *այս* գիրքը, *այդ* սեղանը, *այն* մարդը: Ցուցական ածականներն են այս, սա, ասս, այդ, այն, ան:

Տասը նախադասութիւն կազմեցէք եւ ցուցական ածականներ դրէք գոյականներուն առջեւ:

21. ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՒԻԹ ԿՌՈՒԻ Կ'ԵՐԹԱՑ

1

Հագաւ Դաւիթ զէնիճն ու զրահ,
Կապեց գօտին, թուր – կայծակին,
Հաչն ալ իր յաղթ բազկին վրայ,
Ելաւ հեծաւ առիւծ հօր ձին:
Հօր ձին հեծաւ ու մտրակեց,
Սարի գլխէն այսպէս կանչեց.
– է՛յ, թէ ճուն էմ, արթուն կեցէմ,
Թէ արթուն էմ, ելէմ, կեցէմ,
Թէ կեցեր էմ, զէնիմ կապեցէմ,
Զէ՞նիմ էմ կապեր, ձի թամբեցէմ,
Զի՞ էմ թամբեր, ելէմ, հեծէմ,
Ետիս չըսէմ՝ մենիմ ճնացած,
Դաւիթ գող – գող եկաւ, գընաց: –
Այսպէս կանչեց, ասպանդակեց,
Թուր – կայծակին փայլատակեց,
Վազեց զօրքին մէջտեղն իննկաւ,
Կարծես ամպէն կայծակ զարկաւ:
Ջարդեց, փշրեց մինչեւ կէսօր,
Ու արիւնը եղաւ հեղեղ,
Ճրշեց, տարաւ հազարաւոր
Մարդ ու դիակ ամբողջ մէկտեղ:

2

Կար զօրքին մէջ մէկ ալեւոր,
Աշխարհիճ տեսած ու շատ բանգէտ.
Ճրնաց, կեցաւ Դաւթի դիմաց,
Այսպէս ըսաւ այն ծերունին.

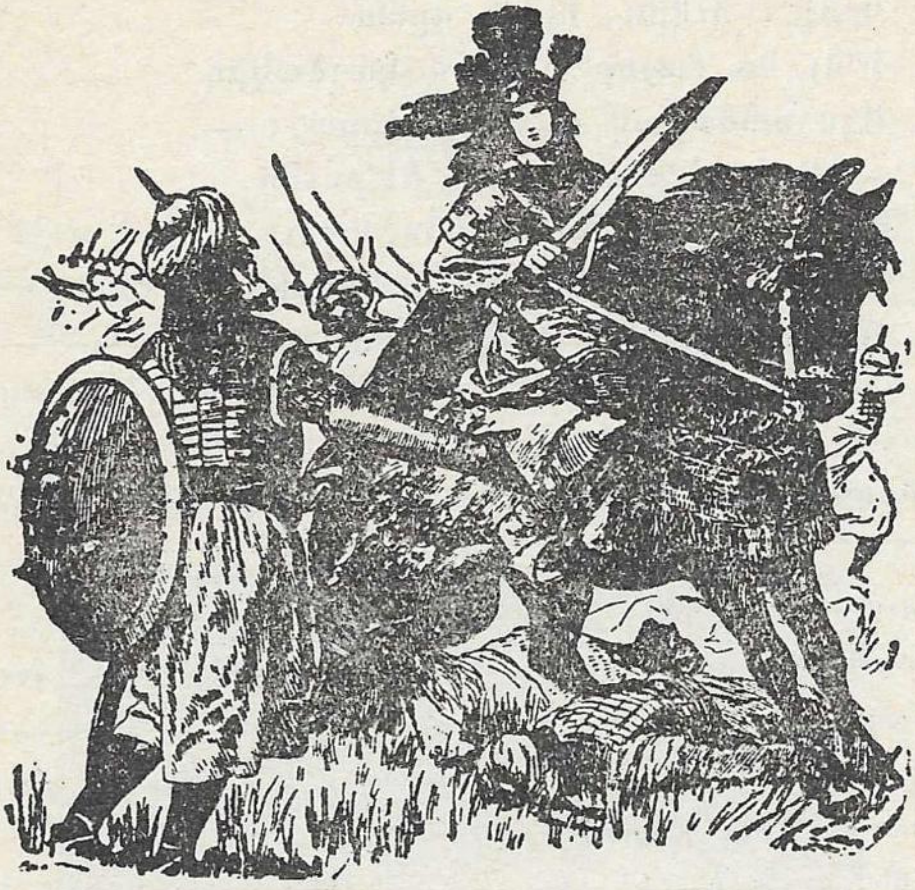

– Դալար մըճայ կուդ, ո՛վ ֆալչ,
Սուրը կտրուկ միշտ ֆու ձեռֆին.
Մէյ մը ծերիս դուն ուճկնդրէ,
Տե՛ս, ֆու խելֆդ ի՞նչ կը կտրէ:
Ի՞նչ են ըրեր ֆեզ այս մարդիկ,
Ասոնֆ ինչո՞ւ կը կոտորես.
Ասոնֆ բոլոր մօր մը որդիֆ,
Ասոնֆ բոլոր տան մը ճըրագ,
Զաւակ ու կին թողեր են հոն,
Աչֆը ճամբուն, խեղճ ու կրակ:
Թագաւորը բռնի, թուրով
Հաւաֆեր է, հոս է բերեր:
Խեղճ մարդիկ ենֆ պակաս օրով,
Ֆեզի վրճաս ի՞նչ ենֆ ըրեր:

Թագաւորն է Հու թշնամիդ·
Կրի՞ւ ունիս, իրե՛ն գրնա·
Ի՞նչ ես Հաշեր թուր – կայծակիդ
Այս անճարակ մարդոց վրրայ: —
— Աղէկ կ'ըսես դուն, ծե՛րունի,
Ըսաւ Դաւիթ ալեւորին·
Բայց թագաւորն ո՞ւր է հիմա,
Որ սեւ կապեմ աճոր օրին:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Թուր – կայծակին·– *կայծակի պէս զարնող սուր:*

Ասպանդակել·– *Ասպանդակ՝ ձիու թամբին երկու կողմէն կախուած օղակներ, որոնց մէջ կ'անցընէ ձիաւորը իր ոտքերը: Ասպանդակել՝ ձի հեծնել, այդ օղակները ձիուն կողին զարնել:*

Կուռ·– *Զեռք, բազուկ:*

Ունկնդրել·– *Մտիկ ընել:*

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ·— Որո՞ւ դէմ կռուի կ'երթար Դաւիթ· ինչո՞ւ: — Ինչո՞ւ կ'ուզէր, որ արքուն կեցայ թշնամին: — Ի՞նչ երաւ կռուի ընթացքին: — Ցետոյ ո՞վ ներկայացաւ իրեն եւ ի՞նչ ըսաւ: — Իրաւունք կու տա՞ր ծերունիին: — Դաւիթ ի՞նչ պատասխան տուաւ աճոր: — Ո՞վ է «Սասունցի Դաւիթ»ին հեղինակը: — Կրնա՞ր պատմել շարունակութիւնը:

22. ԳԻՍԱՒՈՐԸ

1

Կէսօրէ ետք մը, ազգային վարժարանի մէջ իմ վերջին տարիս, ես չլսեցի պետութին աղջկան բոժոժներուն ձայնը: Ան հաւանաբար անցած էր, իսկ ես շատ զբաղած էի. կը մտածէի կրակէ պոչով աստղին վրայ, որ ամէն վայրկեան աւելի կը մօտենար մեզի: Ես գրեթէ կը տեսնէի զայն. ան կը սուրար, պարապութեան

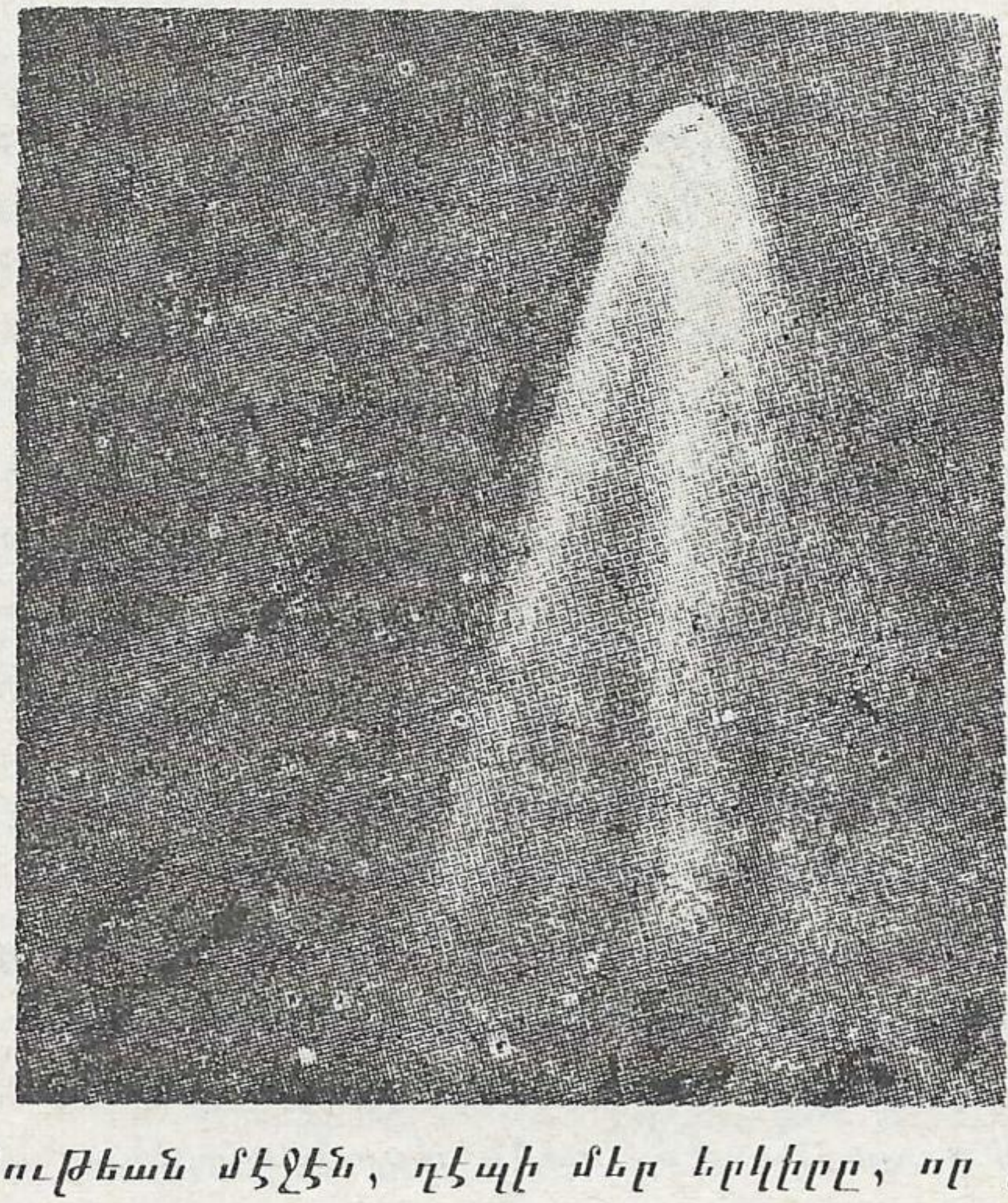

ու մթութեան մէջէն, դէպի մեր երկիրը, որ ինք իր վրայ կը թաւալէր անփութօրէն:

Օր մը, երբ Արմէն չնչաստպատ դպրոց եկաւ եւ մարգարէական չեչտով մը յայտարարեց, թէ աշխարհի վերջը եկած է, մենք ուրիշ բանի մասին չմտածե-

ցինք այլեւս, բայց եթէ կրակէ պոչով աստղին, որ մեր կործանումին պատճառ պիտի ըլլար:

— Անիկա պիտի գայ այն բարձր տեղէն, ուր աստղերն են, — ըսաւ Արմէն, — քուն մարմնին մէջ, որ սպիտակ է եւ աստղի կը նմանի, չատ տեսակ թունաւոր կազեր պիտի ըլլան: Եւ պիտի ունենայ պոչ մը, երկար ու կարմիր, որ կրակէ պիտի ըլլայ: Ան պիտի գայ սոսկալի արագութեամբ եւ պիտի բախի մեր երկրագունդին: Ցետոյ մեծ կրակ մը պիտի սկսի, ամէն ինչ պիտի թունաւորուի, եւ ժայռերը փշուր-փշուր պիտի ըլլան:

2

Այդ գիշեր մեր տան տանիքը ելայ եւ երկինքը դիտեցի: Ան կապոյտ էր եւ աստղերով լի· բայց այն մէկ աստղը, կրակէ պոչով, ուչ մնացած էր:

Ցաջորդ առաւօտ լոյսի եւ տաքութեան դիտակցութիւնը ունեցայ: Անսահման անուշութի՛ւնը այդ վայրկեանին... տեսայ, որ ամէն առտուան պէս արեւը ծագած էր· կէս ժամէն նախաճաշ պիտի ընէի, յետոյ պիտի հագնէի կապոյտ համազգեստս ու երթայի դպրոց:

— Աստղ մը, կրակէ պոչով, անցա՞ւ այս գիշեր, — հարցուցի հօրս, նախաճաշի առեն:

— Օ՛, գիսաւո՞րը ըսել կ'ուզես: Այո՛: Ո՞վ ըսաւ, թէ ան կրակէ պոչ ունի:

— Ո՛չ ոք: Այնպէս մտածեցի, թէ կ'ունենայ: Վտանգաւո՞ր է:

— Ոչ, ինչո՞ւ վտանգաւոր պիտի ըլլայ: Ան գիսաւոր մըն է պարզապէս, ամէն յիսուն տարին անգամ մը կ'անցնի:

— Ե՞րբ պիտի անցնի կրկին, — հարցուցի:

— Ի՛նչ, գումարել չե՞ս գիտեր: Կարծեմ 1979ի առեններըն:

Հօրս նայեցայ, բնաւ չէի նչմարած, որ ան դորշ մազեր ունէր: Աչքերը յոգնած կ'երեւէին, եւ խորչոմներ կային ճակատին ու դէմքին վրայ: Բնաւ չէի մտածած, որ ան ալ պիտի ծերանար ուրիշներու պէս:

Եւ յանկարծ սկսայ լալ, գլուխս կախած թէյի գաւաթին վրայ:

ԱՌԱԾ.— Առնելիճդ ասեղ մըն է,
երկաթին գինը կը հարցընես:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Գիսաւոր.— *Պոչաւոր աստղ, որ ընդհանրապէս կազային նիւթերէ կազմուած կ'ըլլայ:*

Պետուիճ.— *Վրանարնակ արաբ. պետուիններէն առհասարակ անապատներու մէջ կ'ապրին:*

Գորշ.— *Մոխրապոյն, սեւ եւ ճերմակով խառն (մազ):*

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Իրա՞ւ կրակէ պոչ կ'ունենան գիսաւոր աստղերը: — Այս գրուածքին հեղինակը ի՞նչ բանէ կը վախնար: — Ո՞վ այդ վախը ներշնչած էր իրեն. ի՞նչ ըսած էր: — Դուք տեսա՞ծ էք գիսաւոր աստղ: — Քանի՞ տարին անգամ մը կ'երեւին այս աստղերը: — Վտանգաւո՞ր են. ի՞նչ վտանգ կը ներկայացնեն:

ԿԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.— Ստացական կը կոչուին այն ածականները, որոնք բանի մը որուն պատկանիլը ցոյց կու տան. օրինակ՝ *իմ* գրիչս, *քու* տետրակդ. իմ եւ քու ստացական ածական են:

Ստացական ածականները հետեւեալներն են. *իմ*, *քու*, *իր*, *մեր*, *ձեր*, *իրենց*:

Ցոյց տուէք ձեր այսօրուան դասին մէջ գտնուած ստացական ածականները:

23. ԹԱԳԱՒՈՐԸ ԵՒ ՀՈՎԻՒԸ

1

Շատ հեռաւոր երկրի մը մէջ թագաւոր մը կ՚ապրէր. ծերութեան օրերուն՝ իր սիրտը դառնացաւ:

— Կեանքիս մէջ, — կ՚ըսէր ան, — ամէն ինչ տեսայ, բայց Աստուածմէ: Կ՚ուզեմ տեսնել զայն:

Եւ հրամայեց իր երկրի իշխաններուն, գիտուններուն եւ հոգեւորականներուն՝ ցոյց տալ իրեն Աստուածը, հակառակ պարագային սպառնաց չարաչար պատժել զանոնք:

Պալատին մէջ տիրեց ընդհանուր յուսալքում: Լուռ ու գլխիկոր կանգնած էին թագաւորին առջեւ գիտունները, հոգեւորականներն ու իշխանները եւ սրտատրոփ կը սպասէին իրենց տրուելիք պատիժին:

Նոյն միջոցին դաչտէն վերադարձող հովիւ մը մօտաւ պալատ: Ներկայացաւ թագաւորին եւ ըսաւ.

— Թոյլ տուր, թագաւո՛ր, կատարելու փափաքդ:

Ապա հրաւիրեց թագաւորը պալատէն դուրս, կանգնեցուց հրապարակին վրայ, ցոյց տուաւ չողչողուն արեւը եւ աւելցուց.

— Նայէ՛ արեւուն, թագաւո՛ր:

Թագաւորը բարձրացուց գլուխը եւ ուզեց նայիլ արեւուն, բայց անոր սուր ու կիզիչ ճառագայթները ծակեցին իր աչքերը:

— Ի՞նչ է, դուն կ'ուզես կուրցնե՞լ զիս, — հարցուց հովիւին:

— Թագաւո՛ր, — ըսաւ այն ատեն հովիւը, — ասկա Արարիչին հրաչագործութիւններէն մէկն է միայն, աննչան մէկ մասնիկը աստուածային մշտավառ խարոյկին: Հապա ի՞նչպէս կը համարձակիս տեսնել Արարիչը քու թոյլ աչքերովդ: Դուն Աստուածը տես ուրիչ աչքերով:

2

Թագաւորը չատ հաւնեցաւ այս խօսքերուն:

— Կը տեսնեմ, որ չատ խելացի մարդ ես դուն, — ըսաւ հովիւին. — ապա ուրեմն ըսէ ինծի, թէ ի՞նչ կար Աստուծմէ առաջ:

Հովիւը մտածեց վայրկեան մը եւ ըսաւ.

— Կը խնդրեմ, թագաւո՛ր, նեղութիւն կրէ համբերելու:

— Սէկ, երկու... սկսաւ համրել թագաւորը:

— Ո՛չ, ո՛չ, — ընդմիջեց հովիւը, — ակէ մէկէն առաջ:

— Ի՞նչպէս կարելի է, երբ մէկէն առաջ բան չկայ:

— Խելացի բան ըսիր, թագաւո՛ր. ուրեմն Աստուծմէ առաջ ալ բան չկար:

Թագաւորը ալ աւելի հաւնեցաւ այս խօսքին։

— Մեծամեծ պարգեւներու կ'արժանացնեմ քեզ, — յարեց, — եթէ կարենաս ըսել ինծի, թէ ի՛նչ կ'ընէ Աստուած։

— Ես այդ հարցումին կը պատասխանեմ, — վրայ բերաւ Հովիւը, — միայն կատարէ իմ խնդրանքս, եկուր փոխենք մեր հագուստները։

Թագաւորը հանեց իր արքայական զգեստները եւ հագցուց Հովիւին, ինք ալ հագաւ անոր ցնցոտիները եւ կախեց Հովուական պարկը վիզէն։

Հովիւը բարձրացաւ գահուն վրայ, առաւ Թագաւորական մականը եւ ըսաւ Թագաւորին.

— Ահա թէ ի՛նչ կ'ընէ Աստուած, մէկը գահը կը բարձրացնէ, միւսը գահէն կ'իջեցնէ։

Թագաւորը սկսաւ մտածել. Հովիւին խօսքերը խոր ազդեցութիւն գործած էին իր վրայ։ Յանկարծ մեծ ցնծութեամբ բացագանչեց.

— Ահա հիմա ես կը տեսնեմ Աստուածը։

ԱՌԱԾ.— Ընտիր գիրի, ընտիր մատեան,
Քանի հիացան կը համոզուան։

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Դառնացնել.— *Նեղանալ, բարկանալ։*
Յուսալքում.— *Յուսահատութիւն։*
Սրտատրոփ.— *Սիրտը թունդ եւած։*
Կիզիչ.— *Այրող, վառող։*
Արարիչ.— *Ստեղծող, Աստուած։*
Մշտավառ.— *Միշտ վառող, վառուած։*
Խարոյկ.— *Կրակ։*
Ցնցոտի.— *Հին ու մին հագուստ։*

Մակբայ.- *Թագաւորական գաւազան:*
Ցեղութիւն.- *Ուրախութիւն, Հրճուանք:*
Մատեան.- *Գիրք:*

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.- Ո՞վ կատարեց թագաւորին փափաքը, ի՞նչպէս: — Ի՞նչ բացատրութիւն տուաւ հովիւը իր բրածին համար: — Ուրիշ ի՞նչ փափաք յայտնեց թագաւորը: — Իրա՞ւ է, որ մէկէն առաջ բան չկայ: — Ի՞նչ եզրակացութիւն կրնաք հանել այս պատմութենէն:

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.— Թուական կը կոչուին այն ածականները, որոնք անունի մը քանի հատ կամ քանիերորդ ըլլալը ցոյց կու տան. օրինակ՝ *երկու* գիրք, *երրորդ* դասարան: *Երկու* եւ *երրորդ* թուական ածական են: Երեք տեսակ թուական ածական կայ. բացարձակ, դասական եւ բաշխական:

24. ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՒԻԹԻ ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ

Թըռաւ, ցոլաց Դաւթի հուր ձին,
Ջին փոթորկեց, փայլատակեց,
Շողաց, իջաւ թուր կայծակին.
Անցաւ քառսուն գոմշի կաշին,
Անցաւ քառսուն քարերէն ցած,
Կտրեց մէջքը ժանտ հըրէշին,
Եօթը կանգուն ալ խորը գընաց:
Աս որ տեսան օտար զօրքեր,
Քար կըտրեցան վախէն իրենք.
Իսկ Դաւիթը, թէ — մի՛ վախնաք,
Դուք դեռ ինծի ականջ դրէք:

Աշխատաւոր մարդ էք, ըսաւ,
Ջուրկ ու խաւար, բաղցած ու մերկ,
Հագար ու մէկ կըրակ ու ցաւ,
Հոգեր ունիք հազար ու մէկ:
Ի՞նչ էք առեր ձեռ ու աղեղ,
Եկեր քափեր արեան դաշտեր·
Մենք ալ ունինք մանուկ ու ծեր...
Չէ՞ որ մենք ալ ունինք տուն–տեղ,
Չռնչրացե՞ր էք խաղաղ ու հաշտ
Հողագործի օր ու կեանքէն,
Թէ՞ զգուեր էք ձեր հանդ ու դաշտ,
Չեր հունձ ու փունջ, վար ու ցանքէն...
Ելէ՛ք, դարձէ՛ք եկած ճամբով
Չեր հայրենի հողն հեռակայ·
Բայց քէ մէյ մ'ալ զէնք ու զօրքով
Նորէն կու գաք դուք մեր վրայ,
Ըլլայ հորը խառնուն տակ խոր,
Ըլլայ տակը ջաղացքարին,
Չեր դէմ կ'ելլեն, ինչպէս այսօր,
Սասմայ Դաւիթ, քուր կայծակին:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հուր·– կրակ· այստեղ ըսել կ'ուզուի հրեղէն· կրակի պէս:
Ժանտ·– Չար, վատ, չարագործ:
Քաղցած·– Անօթի:
Հանդ·– Արտ, դաշտ:
Հեռակայ·– Հեռու, հեռաւոր:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ·– Որո՞ւ դէմ կը կռուէր Դաւիթ: — Ի՞նչ կաշիի եւ բարի մասին է խօսքը: — Օտար զօրքերուն ի՞նչ խօսեցաւ Դաւիթ: — Իսկ ի՞նչ բանի համար կը մղուէր կռիւը: — Ի՞նչ դաս կարելի է հանել այս ամբողջ պատմութենէն:

25. ԽԵԼԱՑԻ ՇՈՒՆԵՐ

1

Բարձրաստիճան անձնաւորութիւն մը, առեղծ, Պլուտոն անունով չուն մը ունէր:

Պլուտոն չէր կրնար հանդուրժել, որ օտար մէկը տունը մտնէ: Եկող–գացող հիւրերը վտանգի մէջ էին միշտ: Այս անպատեհութեան առջեւն առնելու համար, տէրը սկսաւ ամէնէն առաջ Պլուտոնին ներկայացնել իր հիւրերը եւ ըսել անոր.

— Պլուտո՛ն, ահա այսինչ պարոնը. իմ բարեկամըս է:

Այսպէս՝ Պլուտոնին ներկայացուելէ ետք մխայն մարդիկ կրնային ապատ ելումուտք ունենալ տան մէջ:

2

Լոնտոնի համբաւաւոր վիրաբոյժներէն մէկը չուն մը ունէր, որ հիւանդանոցին մէջ, աթոռի մը վրայ նստած, ներկայ կ'ըլլար վիրաբուժական գործողութիւններուն:

— Անգամ մը, — կը պատմէ վիրաբոյժը, — հիւանդանոց մտնելու առեն չանս թաթը մնաց դրան մէջ: Ինձ կենդանին սկսաւ կաղկանձել եւ կաղն ի կաղ վազելով բարձրացաւ վիրահատութեան սեղանին վրայ. հոն պառկեցաւ ու թաթը երկնցուց ինծի: Տեսայ, որ ոտքին մէկ մասը ճմլուեր է. հարկ եղած դարմանումը ընելէ ետք լաւ մը կապկպի: Քիչ մը հանդստացաւ եւ աթոռին վրայ կծկռտած քնացաւ: Ալ ամէն օր կու գար

իր վէրքը դարմանել տալու, մինչեւ որ բոլորովին լաւացաւ:

3

Ուրիշ շուն մը տունը կը պահպանէր տիրոջը բացակայութեան: Օր մը, տան բարեկամներէն մէկը այցելութեան եկաւ, երբ տունը մարդ չկար: Շունը բնաւ տեսած չէր զայն եւ չէր գիտեր, թէ ի՛նչ պէտք է ընէր: Զուզեց աչքը հեռացնել անոր վրայէն:

Երբ այցելուն սենեակ մը գնաց, շունն ալ ետեւէն մտաւ հոն. իսկ երբ ան աթոռ մը առաւ ու նստաւ,

ինք ալ պառկեցաւ անոր մօտ, գլուխը թաթերուն վրայ դրած:

Այցելուն, առանց մը մնալէ ետք, մեկնելու պատրաստուեցաւ. բայց շունը չթողուց, որ տունէն դուրս ելլէ. կ'ուզէր որ տէրը տեսնէր զայն: Երբ վերջապէս համոզուեցաւ, որ այցելուն վստահելի անձ մըն է, քովը գնաց եւ քիթը անոր ձեռքին վրայ դրաւ:

Այս բոլորը լաւ. բայց դուք լսա՞ծ էք, որ նուագող շուներ կան: Ես ըսեմ, դուք ալ սորվեցէք: Մոսկուայի երաժիշտներէն մէկուն շունը այնքան լաւ կը նուագէր, որ կը մասնակցէր երկչախումբին եւ իր տիրոջ երգած առեն նուագով կ'ընկերանար անոր:

Եթէ աւելի կը հետաքրքրուիք չուներու պատմութիւններով, խնդրեցէք ձեր ուսուցիչէն, որպէսզի ձեզի ներկայացնէ պանտան ղրուպներ «ոստիկան» չուներու կեանքէն:

ԱՌԱՆՑ.— Խածան շունը ակռայ չի ցուցներ:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հանդուրժել.— *Թոյլատրել, ներել:*
կաղկանձել.— *Շուններու ոռնալը:*
Դրուագ.— *Դէպք, մանրավէպ:*
վիրահատութիւն.— *Վէրքը կտրել:*

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Ի՞նչ գիտէք Պլուտոնի մասին: — Ինչո՞ւ վտանգ մըն էր ան եկող – գացող հիւրերուն համար: — Կրնա՞ք պատմել, թէ ի՛նչ ըրաւ վիրաբոյժին շունը: — Ի՞նչ կ'ըսէք անծանօթ այցելուին եւ տան շունին պատմութեան: — Հապա նուագող շան պարագա՞ն: — Որեւէ բան լսա՞ծ էք «ոստիկան» շուներու մասին:

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.— Բացարձակ կը կոչուին այն թուական ածականները, որոնք գոյականի մը հանի հատ ըլլալը կը ցուցնեն. օրինակ՝ *չորս* նարինջ, *տասը* աթոռ: *Չորս* եւ *տասը* բացարձակ թուական ածական են: Դասական կը կոչուին այն թուական ածականները, որոնք գոյականի մը հանիերորդ ըլլալը ցոյց կու տան. օրինակ՝ *չորրորդ* կարգ, *վեցերորդ* դասարան: Բաշխական կը կոչուին այն թուական ածականները, որոնք իրենց հովի գոյականին հանիական ըլլալը կը յայտնեն. օրինակ՝ *հինգական* տետրակ, *տասնեակ* հոգի:

26. ՈԶՆԻՆ ԵՒ ՕԶԸ

1

Ամրան տաք օր մըն էր. արեւուն կիզիչ ճառագայթները այրեր, մրկեր էին արտ ու արօտ:

Ամէն կողմ լուռ, ամէն ինչ անշարժ էր: Գիւղին առջեւէն հոսող վտակին չչունչն անգամ դադրեր էր. կարծես ան ալ թմրեր, պապանձեր էր:

Օրուան այս տաքին, գիւղին մանուկները հաւաքուեր էին ձորին գլուխը եւ կը նայէին վար:

Վարը, ձորին մէջ, կը կռուէին ոզնին ու օձը:

Կռիւը կատաղի էր: Օձը, կը սուլէր, կը դառնար

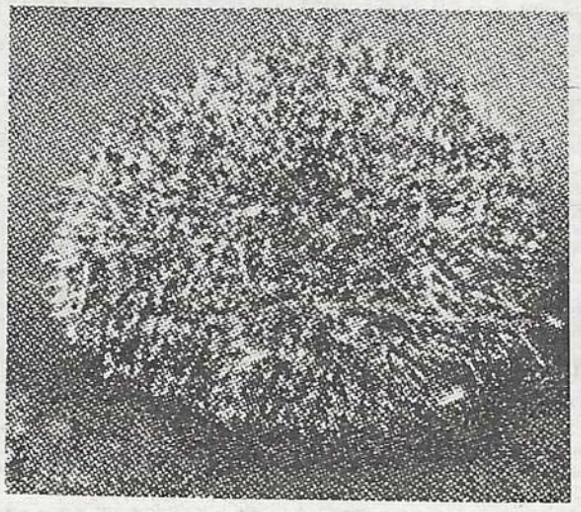

փչոտ ոզնիին չուրջ, բայց չէր կրնար բռնել զայն: Ոզնին փոքրիկ գլուխը դուրս կը հանէր երբեմն, կը խածնէր օձին մէջքը կամ վիզը եւ նորէն կը կծկուէր:

Վերջին անգամ իր սուր փուչերուն մէջէն դուրս հանեց գլուխը, ամուր մը բռնեց օձին պոչէն եւ ինք իր վրայ կծկուեցաւ զարձեալ:

2

Ինչ որ ըրաւ օձը, չկրցաւ ինքզինք ազատել. ցաւէն կը ֆչար, երբեմն գլուխը կը մօտեցնէր պոչին, երբեմն ալ մարմինը այս ու այն կողմ կը զարնէր: Ոզնիին փուչերը սուր էին, անխնայ կը քրքրէին օձին իրանն ու գլուխը:

Հետդհետէ օձը սկսաւ թուլնալ· մարմնին վրայ բազմաթիւ վէրքեր բացուեր էին· ա՛լ չէր սուլեր, ա՛լ չէր ֆչար, միայն կը ցնցուէր ամբողջ մարմնով:

Ոպնին կծկուեր էր՝ օձին պոչը ամուր բռնած: Բաւական ժամանակ անցաւ այսպէս, մինչեւ որ օձը անշարժացաւ մնաց: Սառած էր:

Ոպնին ի վերջոյ թողուց օձին պոչը, քանի մը անգամ պրուչուքնամբ դուրս հանեց գլուխը, նայեցաւ օձին, յետոյ դնաց մտաւ թուփերուն տակ:

ԱՌԱՁ·— Պաղած օձը նախ գիճէ
տաքցնողը կը խայթէ:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Արօտ·— *Արածելու խոտ եւ դաշտ:*

Վտակ·— *Առու, փոքր գետ:*

Շշունջ·— *Մեղմ ու թեթեւ ձայն:*

Պապանձիլ·— *Լուռ մնալ, լեզուն կապուիլ:*

Թուփ·— *Փոքր ծառ:*

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ·— Օր մը ի՞նչ պատահեցաւ ձորին մէջ· ո՞վ որու դէմ կը կռուէր: — կրնա՞ք նկարագրել կռիւը: — վերջապէս ո՞վ յաղթուեցաւ· ինչո՞ւ: — Ոգնին ի՞նչ բանի կը պարտէր իր յաղթանակը: — Տեսա՞ծ էք ուրիշ կենդանիներու կռիւը· շարադրութիւն մը գրեցէք ձեր տեսած կռիւի մասին:

ԿԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ·— Անորոշ կը կոչուին այն ածականները, որոնք տարտամ եւ անորոշ իմաստ մը կուտան գոյականին· օրինակ՝ *ամէն* մարդ, *քանի մը* հոգի: Ամէն եւ բանի մը անորոշ ածական են: Անորոշ են նաեւ հետեւեալ ածականները· բոլոր, մէկ բանի, ամէն մէկ, իւրաքանչիւր, նոյն, միեւնոյն, ուրիշ, միւս, ոչ մէկ, որեւէ, այսքան, այդքան, այնքան, որքան, քանի քանի եւայլն:

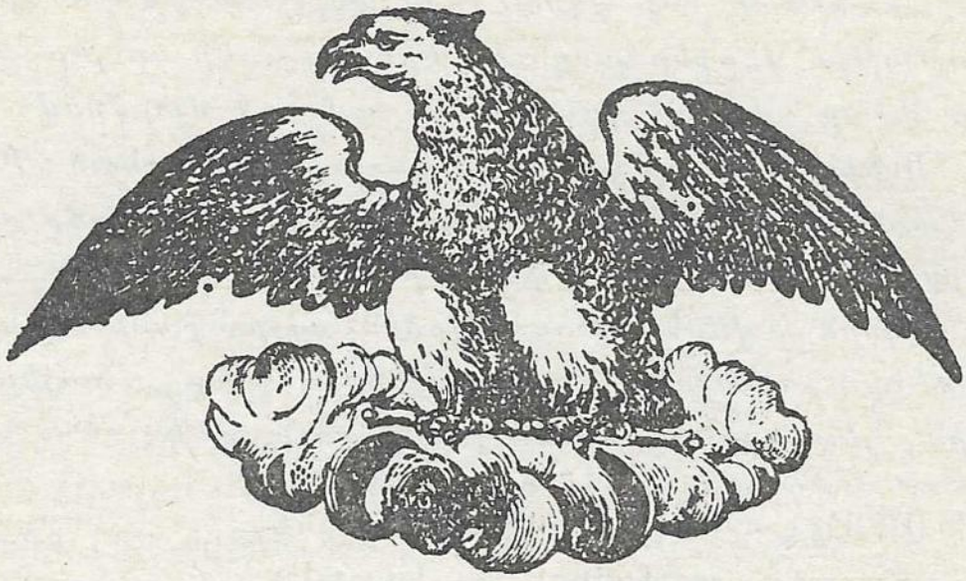

27. ԱՐԾԻՒՆ ՈՒ ԿԱՂՆԻՆ

Անգամ մը արծիւն ու խոշոր կաղնին
Անտառի մը մէջ մեծ վէճ ունէին,
Թէ ո՛րն իրենցմէ շատ տարի կ'ապրի,
Ո՛րն է դիմացկուն, հզօր աւելի:

Արծիւն ըսաւ՝ ես, կաղնին ալ թէ՝ ես.
Երկուքն ալ յամառ ու հպարտ, այսպէս
Մեծ – մեծ պարծեցան, երկար վիճեցան
Եւ վերջ ի վերջոյ դըրին սա պայման.

Ըսին՝ թող անցնի հինգ հարիւր տարի,
Ու երբ այս օրը հեղ մ'ալ գայ հասնի,
Այդ օրը դարձեալ գանք գիրար գտնենք
Եւ մէկզմէկու էֆ հարցնենք մենք:

Դարերը անցան: Եւ ահա մէկ օր
Արծիւը եկաւ, ծերացա՛ծ, անզօ՛ր,
Փիր ձայնը մարած, վատուժ, հեւասպառ,
Հազիւ շարժելով թեւերն իր տրկար:

Եկաւ, տեղ հասաւ, նայեցաւ վերէն,
Տեսաւ, որ կաղնին ինկեր է արդէն·
Ինկեր է ահեղ փոթորիկին առաջ,
Թէեւ ճիւղերն իր՝ դեռ թարմ ու կանաչ:

– Հէ՛յ, պոռաց, գոռո՛զ, կաղնի հաստաբուն,
Հինգ հարիւր տարուան դեռ մէկ ժամ ալ կայ,
Ձիս ու ֆեզ հիմա լաւ մը ճանչցա՞ր դուն·
Ինկեր ես արդէն· պարծենկո՛տ հըսկայ···

– Հինգ հարիւր տարի ապրեր եմ կանգնած,
Այդքան ալ կ'ապրիմ այսպէս կէս պառկած,
Մինչեւ լրանայ մէկ հազար տարին, –
Պատասխան տուաւ ինկած վիթխարին:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հեղ մ'ալ·– *Անգամ մըն ալ*:
Անզօր·– *Ուժէ, զօրութենէ ինկած, տկար*:
Ծիր·– *Ուժով, զօրաւոր, աչխոյժ*:
Վատուժ·– *Ուժաթափ, տկար*:
Հեւասպառ·– *Հեւքը, չունչը հատած, ընչասպառ*:
Գոռոզ·– *Հպարտ, խրոխտ, ամբարտաւան*:
Վիթխարի·– *Մեծ, հսկայ*:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ·– Ինչի՞ մասին վէճ ունեցաւ արծիւն ու կաղնին: — Ի՞նչ պայման դրին: — Դարերետ ի՞նչ վիճակի մէջ էր արծիւը, կաղնի՞ն: — Ի՞նչ խօսակցութիւն տեղի ունեցաւ երկուքին միջեւ: — Ո՞վ աւելի երկար կ'ապրի, արծի՞ւը թէ կաղնին: — Երկար ապրող կենդանիի անուն գիտէ՞ք:

28. ԴԻՐԱՆՈՒՆ

1

Հայերէնի ուսուցիչը, օր մը, հետեւեալ պարբերութիւնը գրեց սեւ գրատախտակին վրայ.

«Պօղոս բարի եւ աչխատասէր տղայ մըն էր. դասախարակը միչտ կը գովէր Պօղոսը եւ յաճախ Պօղոսին կը յայտնէր իր գոհունակութիւնը: Պօղոսին ընկերները Պօղոսին յաջողութեանը համար ուրախ էին եւ կը յարգէին Պօղոսը»:

Գրեց վերջացուց, ապա աչակերտներուն դառնալով հարցուց.

— Ո՞ր բառն է, որ կրկնուած է այս հինգ նախադասութիւններուն մէջ:

— Պօղոս բառը, — պատասխանեց Զաւէն:

— Քանի՞ անգամ, — կրկին հարցուց ուսուցիչը:

— Վեց անգամ:

— Ներելի՞ է մէկ պարբերութեան մէջ վեց անգամ կրկնել նոյն բառը:

— Ո՛չ, պարոն, ներելի չէ, — ձայն տուին աչակերտները ամէն կողմէ:

— Ինչո՞ւ:

— Որովհետեւ տղեղ կը հնչէ մեր ականջին:

— Եւ իմաստուն դանդաղութիւն կու տայ. այնպէս չէ՞, — վրայ բերաւ ուսուցիչը:

— Այո՛, այո՛:

— Կրնա՞ք Պօղոս անունին տեղ այնպիսի յարմար բառեր գտնել, որ այդ անունին դերը կատարեն, առանց իմաստը փոխելու:

2

Վայրկեան մը սպասելէ ետք՝ ուսուցիչը յարեց.

— Գրեցէք այս պարբերութիւնը, առանց կրկնելու Պօղոս անունը:

Ամէնքն ալ բացին իրենց տետրակները եւ սկսան գրել: Ամենէն առաջ Զաւէնն էր, որ ներկայացուց իր գրածը: Ուսուցիչը բարձրաձայն կարդաց զայն.

«Պօղոս բարի եւ աշխատասէր տղայ մըն էր. դաստիարակը միշտ կը գովէր զանիկա եւ յաճախ անոր կը յայտնէր իր գոհունակութիւնը: Անոր ընկերները իր յաջողութեանը համար ուրախ էին եւ կը յարգէին զինքը»:

— Շատ ճիշդ գրած է Զաւէն,— հաստատեց ուսուցիչը:— Հիմա ըսէք տեսնեմ, ի՞նչ կը կոչուին զանիկա, անոր, իր, զինքը բառերը, որոնք Պօղոս անունին տեղը գրուած են, զայն չկրկնելու համար:

— Անունին դերը կատարող բառեր են, — պատասխանեց Շաւարշ:

— Ճիշդ է, բայց ի՞նչ կ՚ըսեն անունին դերը կատարող բառերուն:

— Անուանադեր,— պոռաց չարաճճի Թիրայրը:

— Դերանուն, պարո՛ն, դերանուն,— ճչդեց Զաւէն:

— Ուրեմն ի՞նչ բանի կը ծառայէ դերանունը:

— Անունի մը տեղը կը գրուի, զայն չկրկնելու համար:

— Եւ իմաստին դանդաղութիւն չտալու համար,— լրացուց ուսուցիչը:

Երբ դասը վերջացաւ, աշակերտները ամէնքն ալ արդէն գիտէին, թէ ի՛նչ է դերանունը: Միայն չարաճճի Թիրայրն էր, որ աղէկ մը չէր հասկցած դեռ:

ԱՌԱԾ.— Ծառ թող ըլլայ,
Ծուռ թող չըլլայ:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Պարբերութիւն.— *Խօսք, Նախադասութիւն:*
Ցարել.— *Ըսել, աւելցնել:*

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Հայերէնի ուսուցիչը ի՞նչ գրեց օր մը: — Ո՞ր բառերը պէտք էր փոխել այդ պարբերութեան մէջ. ինչո՞ւ: — Դուք ալ կրնա՞ք նման նախադասութիւն մը գրել եւ կրկնուած բառերուն տեղ դերանուններ դնել: — Աշակերտները հասկցա՞ծ էին ուսուցչին բացատրութիւնները: — Միայն ո՞վ չէր հասկցած դեռ: — Դուք ալ հասկցա՞ք հիմա, թէ ի՛նչ է դերանունը:

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.— Դերանունը բառ մըն է, որ անունի մը տեղը կը դրուի. օրինակ՝ *ես* աշխատասէր եմ, *ան* ծոյլ է: Ես եւ ան դերանուն են: Դերանունները հինգ տեսակ են, անձնական, ցուցական, ստացական, յարաբերական, անորոշ:

29. ՀԱԽԱՏԱՐԻՄ ՊԱՀԱՊԱՆԸ

1

Ես յաճախ այցի կ'երթայի իմ որսորդ ընկերոջս՝ Սարգիսին: Անգամ մը, ձմրան արեւոտ ու հաճելի առաւօտ մը, մտայ անոր բնակած տան ընդարձակ բակէն ներս:

Բակին մէջ մանուկները ձիւնագնդակ կը խաղային: Սարգիսին չունը՝ Ջուլբարսը, պատչգամին վրայ պառկած, կը դիտէր տղոց խաղը:

Այդ պահուն տունէն դուրս եկաւ Սարգիսին հինգ տարեկան տղան՝ Արայիկը եւ վազեց բակ, խաղին մասնակցելու համար: Պահ մը ետք ինքն ալ սկսաւ ձիւնագնդակ նետել իր ընկերներուն:

Շունը լարուած ուշադրութեամբ կը հետեւէր անոր չարժումներուն: Բայց երբ «հակառակորդ»ները սկսան հարուածին հարուածով պատասխանել, վեր թռաւ տե-

ղէն, պատչամէն ցատկեց բակը, կեցաւ իր տիրոջ դաւակին առջեւ եւ սպառնագին հաչեց:

— Հիմա փորձեցէք ձիւնապնդակ նետել իմ փոքրիկ տիրոջս,— կարծես ըսել կ'ուզէր հաւատարիմ պահապանը:

Արայիկը, չանգ պաշտպանութենէն խրախուսուած, սկսաւ «պնդակոծել» իր հակառակորդները, որոնք նոյն ձեւով փոխադարձեցին:

Այն տեղն չունը առաջ անցաւ եւ այնպէս ուժգին յարձակում մը գործեց, որ տղաքը լեղապատառ փախան, ձիւնապնդերուն կոյտը հոն ձգած:

2

Տունէն դուրս ելաւ որսորդ ընկերս՝ Սարգիսը եւ, տեսնելով չանգ արարքը, չկրցաւ իր խնդուքը զսպել:

— Գիտե՞ս ինչ հաւատարիմ պահապան է. անգամ մը փորձէ կատակի համար Արայիկին դպչիլ...

Ես մատով սպառնացի տղուն:

Զուլրաբաթը, որ մինչ այդ բարեկամաբար պոչը կը չարժէր առջեւս,— մենք չատ անգամ միասին որսի դացած էինք,— յանկարծ բոլորովին փոխուեցաւ, աչքերուն մէջ զայրոյթի նշեւաց եւ, իմ ու Արայիկին մէջտեղ նստելով, սկսաւ սպառնագին հաչել:

Շունը հաւատարիմ պահապանի իր դերը կը կատարէր:

ԱՌԱԾ.— Շունը շունին նայելով կը հաչէ:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

խրախուսուած.— քաջալերուած, սրտապնդուած:

փոխադարձել.. փոխարէնը դարձնել (այստեղ կը նշանակէ ձիւնապնդակին ձիւնապնդակով պատասխանել):

Արաբ.– *Գործ, ընթացք*:

Զայրոյթ.– *Սաստիկ բարկութիւն*:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.– Որո՞ւ համար ըսուած է «հաւատարիմ պահապան»: — Ուրիշ հաւատարիմ կենդանիներ կա՞ն: — Շունը ե՞րբ սկսաւ հաչել· ինչո՞ւ կը հաչէր: — Քանի՞ տեսակ շունի անուն գիտէք:

30· ԿԱՊԻԿՆ ՈՒ ԱԿՆՈՑԸ

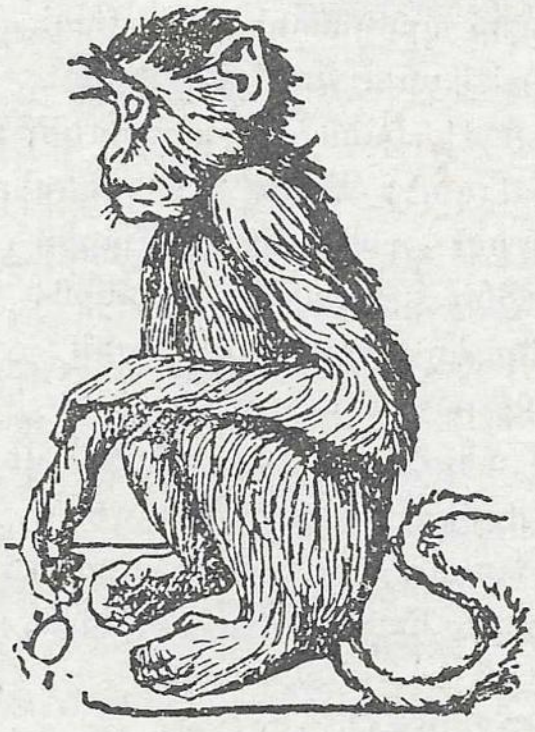

Մեր կապիկը ծերացեր էր,
Աչքերն աղէկ չէին տեսներ·
Ի՛նչպէս եղաւ, լաւ չեմ գիտեր,
Մէկն ու մէկը, կարն խելքի տէր,
Ըսաւ անոր· «կապի՛կ աղբար,
Եկուր աչքիդ ակնոց մը ա՛ռ,

Դի՛ր աւնգամ մը, տես թէ ի՛նչպէս
Ասեղէն մազն իսկ կ'աւնցընես»:
Կապիկն հաւտաց, ելաւ տեղէն,
Ցուպը առաւ, տրխտրխալէն
Հոս – հոն գրնաց, ի՛նչպէս ըրաւ,
Ի՛նչպէս չըրաւ, վերջապէս լաւ
Ակնոց մ'առաւ ու եկաւ տուն:
Գալը բարի, բայց տե՛ս որ դուն
Չի գիտեր, թէ ի՛նչպէս պէտք է
Ակնոցն հիմա իսկ գործածէ:
Մէյ մը գլխուն կը դնէ·
Մէյ մը պոչին կ'աւնցընէ·
Կը հոտուրտայ, կը լզէ,
Վեր կը ցատկէ, կը վազէ,
Կը փորձէ հա՛ կը փորձէ,
Խելքին բան մը չի պառկիր:
«Այդպէս է հա՞· է՛, կեցիր»,
Կ'ըսէ յանկարծ ու բարին
Պինդ կը գարնէ ապակին,
Որ կը կոտրի, կը փշրի,
Կ'ըլլայ աւազ ու փոշի:
Բայց տեսէք, թէ իր խելքէն վեր
Ի՛նչ վրնիռ ալ կու տայ դեռ·
«Աշխարհիս մէջ ո՛վ որ գիտուն
Կ'ըսէ թէ կայ, մո՛ւրս գլխուն»:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Պինդ·– *Ուժով, ամուր*:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ·– Կարճ խելքի տէր մէկը ի՞նչ խրատ տուաւ կապիկին: — Միայն ծերե՞րը ակնոց կը դնեն: — Կենդանիները ակնոց կը գործածե՞ն: — Հապա ինչո՞ւ կապիկը ակնոց առաւ: — Վերջը ի՞նչ եղաւ: — Ի՞նչ ըսել է «մուրս գլխուն»:

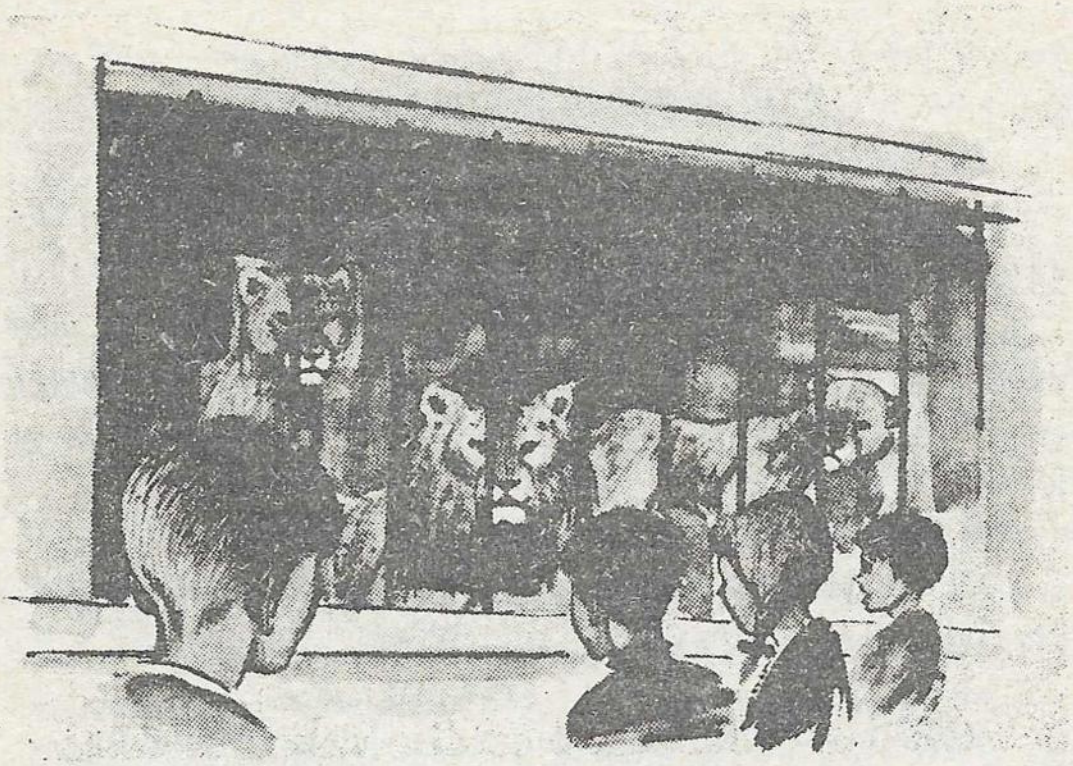

31. ԱՌԻԾԻՆ ԵՐԱԶԸ

1

Առիւծին կորիւնը փակուած էր վանդակին մէջ. տխո՛ւր — տխո՛ւր կը նայէր երկաթէ ամուր ճողերուն եաեւէն եւ կարօտով կը յիշէր անապատը, ուր ծնած ու մեծցած էր:

Կը յիշէր, թէ ի՛նչպէս ղիչերները, աստղերու լոյսով, մօրը հետ կը հալածէր արագավազ եղնիկները, կամ թէ ի՛նչպէս կը խաղար քոյրերուն եւ եղբայրներուն հետ, արմաւենիներու չուքին տակ:

Անցա՛ն այդ բոլորը: Հիմա, պառակեղին մէջ բանտարկուած, տխո՛ւր–տխո՛ւր կը նայէր հաստ ճողերուն եաեւէն ու սրտին ցաւէն կը մռնչէր:

Գիշեր էր, մութ ու խաղաղ ղիչեր:

2

Գիշերուան այս խաղաղ լռութեան մէջ, յանկարծ բացուեցաւ պառակեղին դուռը ու ներս մտաւ բանտար–

կուած կորիւնին մայրը: Ներս մտաւ հապ՛րտ–հապ՛րտ, կրակոտ աչքերը պտըտցուց չորս կողմը ու տեսաւ...

Իր վաւակը տեսաւ:

Աչքերը փայլատակեցին, մռնչեց, յարձակեցաւ եւ մէկ զարկով խորտակեց վանդակին հաստ ճողերը:

Կորիւնը ուրախ ճիչ մը արձակեց, վեր թռաւ տեղէն եւ նետուեցաւ մօրը դիրկը, ուրախ՝ զայն վերստին տեսնելուն համար. բայց դպաւ երկաթէ ճողերուն ու արթնցաւ...

Երազ էր տեսածը:

Ու երկա՛ր–երկա՛ր սկսաւ մռնչել դիչերուան խաղաղ լռութեան մէջ:

ԱՌԱԾ.— Գայլէն վախցողը ոչխար չի պահեր:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

կորիւն.— *Առիւծի ձագ:*

գառագեղ.— *Վայրի գազաններու յատուկ վանդակ, քանտ:*

խորտակել.— *Կոտրել, քանդել, փշրել:*

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Բանտարկուած կորիւնը ինչե՞ր կը յիշէր: — Յանկարծ ի՞նչ պատահեցաւ: — Ո՞վ մտաւ գառագեղէն ներս: — Իրականութի՞ւն էր կորիւնին տեսածը: — Ո՞րն է գազաններուն մէջ ամենէն վայրագը, ամենէն ուժե՞ղը, ամենէն իսկա՞ն: — կենդանաբանական պարտէզ գացա՞ծ էք. կրնա՞ք նկարագրել ձեր տեսածները:

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.— Անձնական դերանուանները անձի մը անունին տեղը կը դրուին եւ հետեւեալներն են. *ես, դուն, ինք, ան* կամ *անիկա, մենք, դուք, իրենք, անոնք:* Անձնական են նաեւ *դիրար, մէկզմէկ, ինքզինք* դերանունները:

Ձեր այսօրուան դասին մէջ անձնական դերանուններ կա՞ն. որո՞նք են:

32. ՄԵԾ ԱՐՋԸ

1

Շատ ու չատ տարիներ առաջ, մեծ երաշտ կը տիրէր երկրի վրայ:

Ցամքեցան բոլոր գետերը, աղբիւրները եւ ջրհորները: Չորցան ծառերը, թուփերը եւ խոտերը: Ծարաւէն մեռան մարդիկ եւ անասուններ:

Անգամ մը, դիշերով, փոքրիկ աղջիկ մը տունէն դուրս եկաւ հիւանդ մօրը համար ջուր փնտռելու: Միասին առած էր փայտէ խոշոր չերեփ մը: Շատ պըտրտեցաւ, բայց ջուր չգտաւ. ուժասպառ ինկաւ գետին ու քնացաւ:

Երբ արթնցաւ ու ձեռքը երկարեց չերեփին, քիչ մնաց մէջը եղածը թափէր: Չերեփը լեցուն էր թարմ ու վճիտ ջուրով: Աղջիկը շատ ուրախացաւ, ուզեց խըմել ումպ մը, բայց մտածեց, որ քիչ բան միայն պիտի մնար մօրը. ուստի վազեց դէպի տուն:

Այնքան կ'աճապարէր, որ չնկատեց չնիկը իր ոտքերուն առջեւ: Աղջիկը գետին փռուեցաւ. կարծես թէ ջուրը թափած էր: Բայց ո՛չ, չերեփը այնպէս էր ինկած, որ ջուրէն կաթիլ մը անգամ թափած չէր:

Աղջիկը ափով քիչ մը ջուր տուաւ չնիկին, որ խմեց գայն ու զուարթացաւ: Երբ նորէն չերեփը ձեռք առաւ, տեսաւ որ փայտը արծաթի փոխուած էր:

2

Տարաւ ջուրը տուն եւ մօրը հրամցուց: Մայրը ըսաւ.

— Միեւնոյնն է, չուտով պիտի մեռնիմ ես. աւելի լաւ է դուն խմես:

Եւ աղջկան վերադարձուց ջուրով լեցուն չերեփը, որ նոյն վայրկեանին ոսկիի վոխուեցաւ:

Աղջիկը այլեւս չկրցաւ համբերել եւ չրթներուն մօտեցուց պաղ ու վճիտ ջուրը: Նոյն պահուն ներս մրատաւ ծարաւէն կիսամեռ ճամբորդ մը եւ լալով կաթիլ մը ջուր խնդրեց: Աղջիկը թուքը կուլ տուաւ եւ չերեփը երկարեց ճամբորդին:

Ու յանկարծ չերեփին վրայ յայտնուեցան եօթը խոշոր ադամանդները, ու հոն՝ տեղւոյն վրայ բխեցաւ թարմ ու դուլայ ջուրի ապրիւր մը:

Այն ատեն եօթը ադամանդները բարձրացան մինչեւ երկինք, վսկան երկնակամարին եւ կազմեցին Մեծ Արջը:

ԱՌԱԾ·— Ոսկին ցեխին մէջ նետես,
իր փայը չի կորսնցներ:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Երաշտ·— Զորութիւն (անձրեւի պակասէ). կ'ըսուի նաեւ երաշտութիւն:

Չերեփ·— Մեծ դդալ:

Վճիտ·— Մաքուր, յստակ:

Ջուլալ·— Յստակ, պայծառ, վճիտ:

Մեծ Արջ·— Աստղերու խումբի մը, համաստեղութեան մը անունը. կազմուած է եօթը աստղէ: Կայ նաեւ Փոքր Արջ համաստեղութիւնը, նոյնպէս եօթը աստղէ կազմուած: Փոքր Արջին ծայրը՝ ամենէն վայրեան աստղը կը կոչուի բեւեռային աստղ:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ·— Ի՞նչ է երաշտութիւնը. «երաշտ տարի»ն: — Ի՞նչ կ'ընեն մարդիկ երաշտի ատեն: — Աղջիկը ի՞նչ փութոեղու

գնաց. որո՞ւ համար: — Ճամբան ի՞նչ պատահեցաւ: — Ինչո՞ւ շերեփը արծաթի փոխուեցաւ յանկարծ, իսկ ետքէն՝ ոսկիի: — Ամենէն վերջը ո՞վ եկաւ կաթիլ մը ջուր խնդրելու· այդ ատեն շերեփին վրայ ինչե՞ր գոյացան· ինչո՞ւ: — Ի՞նչ է Մեծ Արջը, փո՞քր Արջը, դուք տեսա՞ծ էք այս համաստեղութիւնները: — Ձեր այսօրուան դասին պէս գրուածքները ի՞նչ կը կոչուին:

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ. — Ցուցական կը կոչուին այն դերանունները, որոնք կը ծառայեն ցոյց տալու այն անձերն ու իրերը, որոնց տեղը դրուած են· օրինակ՝ *այս* իմ գիրքս է, *այն* իմ գրիչս է: Այս եւ այն ցուցական դերանուն են: *Աս*, *սա*, *այդ*, *ատիկա*, *այն*, *անիկա*, *ասոնք*, *ատոնք*, *անոնք* նոյնպէս ցուցական դերանուն են:

33· ԳԵՂԵՑԿՈՒԹԻՒՆ

Վարդ մը տեսայ, փայլուն, աղուոր,
Քիչ ետք, աւա՜ղ, խամրեր էր,
Արշալոյս մը տեսայ բոսոր,
Իրիկուան դէմ մարեր էր:

Գեղեցկութիւնը մարմնական
Վաղանցուկ է, կը ցնդի·
Ինչ որ յարգի է, տեւական,
Գեղեցկութիւնն է սրտի:

34· ԱՂՔԱՏՆ ՈՒ ԻՐ ՇՈՒՆԸ

Անտէր եւ աւտուն մարդ մ'ապերջանիկ
Մըտերիմ ընկեր ուներ իր շընիկ···
Մէկն ըսաւ· «Այս շունն ի՞նչ օգուտ ունի
Քեզի, որ կարօտ ես ամէն բանի·
Պէտ չէ՞ որ ֆովէդ զայն իսկոյն ճամբես»:
Թշուառն, այս խօսքէն յուզուած դառնապէս,
«Եթէ վաճեմ զայն, ա'լ երկրիս վըրայ
Ո՞վ, — ըսաւ, — վըրաս պիտի գուրգուրայ»:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Խամբիլ·— *Թառամիլ, թօչնիլ*:
Բոսոր·— *կարմիր*:
Վաղաւցուկ·— *Շուտով անցնող*:
Ապերջանիկ·— *Դժբախտ, թշուառ*:
Վաճել·— *Հեռացնել, վռնտել*:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ·— Առաջին ոտանաւորին հեղինակը ի՞նչ բանի մէջ կը գտնէ տեւական գեղեցկութիւնը: — Կ'ուրանա՞յ վարդին և արշալոյսին գեղեցկութիւնը: — Իսկ ի՞նչ է իր կարծիքը մարմնական գեղեցկութեան մասին: — Երկրորդ ոտանաւորին մէջ ինչի՞ մասին կը խօսուի: — Մէկը ի՞նչ ըսաւ անտէր ու ապերջանիկ մարդուն: — Ի՞նչ պատասխան տուաւ անոր թշուառը: — Ուրեմն ո՞վ էր միակ գուրգուրացողը իր վրայ:

35. ՇԱՓԱՐԸ

1

Գիտութեան դասի պահն է. ուսուցիչը դասարան մտաւ՝ ձեռքը բան մը բռնած:

– Ձեր մէջէն ո՞վ պիտի կրնայ ըսել, թէ ի՛նչ է ասիկա, – հարցուց աչքերը մեր վրայ յառելով:

– Կաւիճ, – ըսին ոմանք:

– Շաքա՛ր է, չաքա՛ր, – բացագանչեցին ուրիշները:

– Կաւիճ, չաքար. երկուքէն ո՞րն է, — հարցուց ուսուցիչը նորէն եւ աւելցուց.— Այո՛, քիչ մը դժուար է հասկնալ հեռուէն միայն տեսնելով: Այս երկու նիւթերը իրարմէ զանազանելու աւելի ապահով միջոց մը կա՞յ:

– Երկուքին համը նոյնը չէ, պարո՛ն,— պատասխանեց Միհրան, որ ուշադրութեամբ կը հետեւէր դասին:

– Ճիշդ է: Ի՞նչ համ ունի չաքարը:

– Շաքարին համը անոյշ է, — ըսին տղաքը միաբերան:

– Եթէ կտոր մը չաքար դնեմ ջուրի մէջ, ի՞նչ կ'ըլլայ:

– Կը հալի, պարո՛ն, – ըսաւ Արսէն:

– Ո՛չ, պէտք է ըսել՝ կը լուծուի: Արսէ՛ն, կըրնա՞ս լուծուող նիւթի ուրիշ օրինակ մը տալ:

– Այո՛, պարոն. աղը ջուրին մէջ կը լուծուի:

– Շատ լաւ. հապա եթէ կարա՞ղ քսեմ տաք հացի վրայ, կարագը ի՞նչ կ'ըլլայ, Արա՛մ:

– Կարագը կը հալի, պարո՛ն, – անմիջապէս պատասխանեց Արամ:

2

Մենք կը չարունակէինք ուշադրութեամբ մտիկ ընել եւ կ'ուզէինք ճիշդ պատասխաններ տալ ուսուցչին ընելիք հարցումներուն:

– Դուք գիտէ՞ք, թէ չաքարը ինչէ՞ կը պատրաստեն, – հարցուց ուսուցիչը այս անգամ:

Ո՛չ ոք կրցաւ պատասխան մը տալ:

– Կ'ուզէ՞ք գիտնալ:

– Այո՛, այո՛, – պատասխանեցինք ամէնքս մէկ:

– Շատ լաւ: Շաքարը կը հանեն կա՛մ չաքարեղէղէն եւ կամ ճակնդեղէն: Դուք բոլորդ ալ ճակնդեղ տեսած կամ կերած էք, այնպէս չէ՞· չատ կը նմանի ստեպղինի: Շաքարեղէգը տեսակ մը եղէգ է, որ կ'աճի տաք երկիրներու մէջ, ինչպէս Ափրիկէ, Հնդկաստան, Ամերիկա: Հիմա ըսէ նայիմ, Արշա՛կ, չաքարը ինչէ՞ կը հանեն:

– Շաքարը կը հանեն չաքարեղէղէն կամ ճակընդեղէն, – պատասխանեց Արշակ:

– Պէտք է ըսել՝ գլխաւորաբար չաքարեղէղէ կամ ճակնդեղէ, որովհետեւ ուրիշ բոյսերէ եւ պտուղներէ ալ կրնայ հանուիլ: Յաջորդ դասին պիտի բացատրեմ ձեզի, թէ ի՛նչպէս կը պատրաստեն չաքարը:

Մենք ուրախութեամբ սպասեցինք յաջորդ դասին:

ԱՌԱՋ·— Ուշ եկուր, աւոյշ եկուր:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Զանազանել·– *Զատել, որոշել, տարբերել:*

Ճակնդեղ·– *Բոյսի տեսակ մը, որուն արմատէն չաքար կը հանուի, ինչպէս չաքարեղէղէն:*

Ստեպղին·– *Տեսակ մը բանջար, որուն արմատը կ'ուտուի:*

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.– Ինչի՞ մասին է այսօրուան դասը: – Ի՞նչ է տարբերութիւնը հալելուն եւ լուծուելուն: – Ուրիշ հալող կամ լուծուող մարմիններու անուններ գիտէ՞ք: – Ինչէ՞ կը շինեն ուրեմն շաքարը: – Ո՞ր երկիրները շաքար կ'արտադրեն: – Շաքարեղէնի ո՞ր տեսակները կը սիրէք դուք: – Շաքարի գործարան այցելա՞ծ էք:

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.– Ստացական դերանունները ստացական ածականներէ կը կազմուին՝ անոնց վրայ աւելցնելով *ս*, *դ*, *ն* կամ *ը* դիմորոշ յօդերը եւ բանի մը որուն պատկանիլը կը ցուցնեն· օրինակ՝ այս տետրակը *իմս* է, այդ մատիտը *քուկդ* է· իմս եւ քուկդ ստացական դերանուն են: *Իմս*, *իմինս*, *քուկդ*, *քուկինդ*, *իրը*, *իրենը*, *մերը*, *ձերը*, *իրենցը* ստացական դերանուն են:

Տասը նախադասութիւն կազմեցէք ստացական դերանուններ գործածելով:

36· Ի՞ՆՉՊԷՍ ԿԸ ՊԱՏՐԱՍՏԵՆ ՇԱՔԱՐԸ

1

Շաբաթ մը եւք, դարձեալ գիտութեան դասին օրը, ուրախ – ուրախ մտանք դասարան: Ուսուցիչը հոն էր արդէն, իր գրասեղանին առջեւ նստած:

Մենք, աչք ու ականջ կտրած, կը սպասէինք իր բացատրութիւններուն:

– Անցած դասին, – սկսաւ ուսուցիչը, – խոստացած էի բացատրել ձեզի, թէ ի՛նչպէս կը պատրաստեն շաքարը: Լսեցէք ուրեմն... մտիկ կ'ընե՞ս, Մա՛րգար:

Ամէնքս մէկ նայեցանք Մարգարիին, որ մեր դասարանին ամենէն անուշադիր տղան էր եւ դասէն աւելի խաղը կը սիրէր: Կաս կարմիր կտրած էր խեղճ տղան:

– Ճակնդեղին արմատները մանր-մանր կը կտրեն եւ տեսակ մը խիւսի կը վերածեն, – չարունակեց ուսուցիչը, – յետոյ կը ճնշեն այդ խիւսը, որմէ անոյշ ջուր մը, տեսակ մը չաքարաջուր կ'արտահոսի: Այս ջուրը թանձրացնել պէտք է. ուստի զայն կը տաքցնեն կաթսաներու մէջ, եւ երբ պէտք եղածին չափ թանձրանայ, կ'անցընեն մասնաւոր քամոցէ մը, որուն մէջ ոսկրածուխ դրուած կ'ըլլայ: Գարեգի՛ն, կը յիշե՞ս, թէ ի՛նչ է ոսկրածուխը, որուն մասին խօսեցայ ձեզի ածուխի դասին:

– Այո՛, պարոն, տեսակ մը ածուխ է, որ կարմիր գինին ճերմկցուց: Մեղի ցոյց տուիք զայն:

– Ապրի՛ս, տղաս. կը տեսնեմ, որ տրուած դասերէն կ'օգտուիս: Բնակա՞ն ածուխ է ան:

– Ո՛չ, արուեստական. ոսկորը զոց ամանի մէջ այրելով կը պատրաստեն զայն:

2

Ուսուցիչը չարունակեց.

– Շատ լաւ. հիմա կը հասկնաք ուրեմն, թէ ինչո՛ւ ոսկրածուխէ կ'անցընեն թանձրացեալ եւ դեղինի զարնող չաքարահիւթը: Գոյնը փոխելու համար, այնպէս չէ՞: Քամոցէ անցուած չաքարաջուրը եռքէն կաթսաներու մէջ կը լեցնեն, ուր պաղելով կը պնդանայ եւ կ'ըլլայ կէս դուռւած չաքար: Այս չաքարը աւելի պահելու համար, ջուրի մէջ... ի՞նչ կ'ընեն, Հրա՛նդ:

– Կը հալեցնեն. ո՛չ, կը լուծեն...

– Այո՛, վերջը նորէն... ի՞նչ կ'ընեն:

– Քամոցէ կ'անցընեն, ուր ոսկրածուխ դրուած կ'ըլլայ:

– Յետոյ նորէն կ'եփեն, որպէսզի ջուրը չոգիանայ, իսկ մնացածը կաղապարներու մէջ բիւրեղանալով կը դառնայ զտուած, մաքուր շաքար:

– Շաքարը օգտակա՞ր է, պարո՛ն, – հարցուց Գարեգին:

– Երբ չափաւոր քանակութեամբ ուտուի, շատ օգտակար է, որովհետեւ մարսողութիւնը կը դիւրացընէ. բայց պէտք չէ չափէն աւելի ուտել: Սա ալ ըսեմ, որ ասկէ երկու դար առաջ... այսինքն քանի՞ տարի առաջ, Միհրա՛ն:

– Երկու հարիւր տարի:

– Այո՛, ասկէ երկու հարիւր տարի առաջ, շաքար ըսուած բանը գոյութիւն չունէր, գոնէ Եւրոպայի մէջ. անկէ ետքն ալ շատ հազուագիւտ էր եւ միայն դեղագործներու քով կը գտնուէր իբր դեղ: Ո՛րքան երախտապարտ պէտք է ըլլանք ուրեմն գիտուններուն, որոնք այնքան ախորժաբեր եւ օգտակար անուշեղ մը պարգեւած են մեզի:

ԱՌԱԾ·— Ծոյլին գործ տուր,
Տեղը ֆեզի խելք կու տայ:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Արտահոսիլ·– *Դուրս գալ, դուրս հոսիլ:*

Քամոց·– *Ջուր կամ որեւէ հեղուկ քամելու գործիք:*

Պնդանալ·– *կարծրանալ, ամրանալ:*

Զտուած·– *քամոցէ անցուած, մաքրուած:*

Բիւրեղանալ·– *Բիւրեղի պէս ըլլալ:*

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.– Յաջորդ դասին ինչի՞ մասին խօսեցաւ ուսուցիչը: – Ո՞վ էր Մարգար: – Կրնա՞ք բացատրել, թէ ի՛նչպէս կը պատրաստեն շաբաթը: – Ի՞նչ է ոսկրածուխը· ի՞նչ բանի համար կը գործածեն զայն: – Շաբաթը օգտակա՞ր է· ե՞րբ: – Ինչո՞ւ կաղապարներու մէջ կը դնեն եփուած շաբաթը: – Առաջ իբրեւ ի՞նչ կը գործածէին զայն:

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.— Յարաբերական դերանունը *որ* բառն է եւ կը ծառայէ ցոյց տալու իրմէ առաջ յիշուած անուն մը կամ դերանուն մը· օրինակ՝ այն մարդը, *որ* հեզի հետ էր, դուն *որ* այնքան բարի ես: Յարաբերական դերանունը կը հոլովուի հետեւեալ ձեւով· որ, զոր, որուն, որու, որմէ, որով, որոնք, զորս, որոնց, որոնցմէ, որոնցմով:

37· Ա Ղ Ո Ւ Է Ս Ն Ո Ւ Ա Գ Ռ Ա Ւ Ը

Ագռաւն, օր մը, թառած ծառի մը վերեւ,
Կըտուցին մէջ ունէր կըտոր մը պանիր·
Աղուէս աղբարն առաւ անոր հոտն ընտիր
Եւ խօսք ուղղեց իրեն այսպէս· «Օ՛, բարեւ,
Բարեւ ձեզի, պարո՛ն ագռաւ·
Ի՛նչ սիրուն էք, ի՛նչ աղուոր, ի՛նչ սրտագրաւ:
Հաւատացէ՛ք, եթէ ձեր ձայնն ու գեղգեղ
Ձեր փետուրին պէս փայլուն են ու շքեղ,
Այս անտառին դուք մեծ մուսան էք վրսեմ:
Ինչ մը երգեցէք, որ մըտիկ ընեմ»:

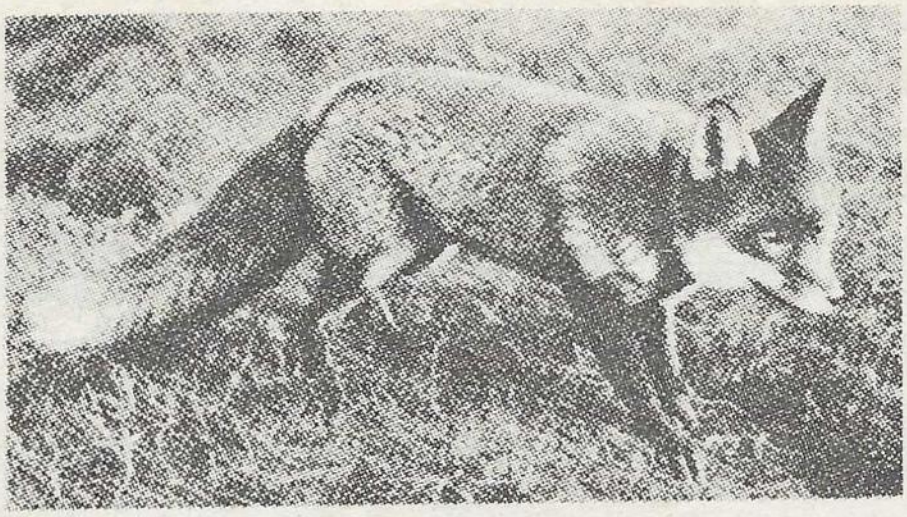

Ագռաւն, հազիւ իր խնդուքը զսպելով,
Թաքիկին տակ առաւ պանիրն, ապահով
Ոստին վրայ տեղաւորեց զայն, յետոյ
Արձակեց սուր բրիչ մ'անգութ, ինքնագոհ,
Եւ աղուէսին, որուն լեզուն կը ջրոտէր,
Ըսաւ ծաղրաձիով· «Մեծապատի՛ւ տէր,
Թէ շողոքորթներն ո՛րքան անսիրտ են,
կեղծաւոր ու վատ, ես գիտեմ արդէն...
Միշտ ալ կը ջանան, որ բան մը շորթեն
Իրենց խնկարկած հարուստ շոշորթէն:
Խաբողէն կրկին խաբուելու համար
Ո՛չ դիւրահաւան եմ, ո՛չ ալ տխմար·
Ձեր գովեստներուն վրայ ախորժով
Ես պանիրն ուտեմ, դուք կլլեցէք հով...»:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ընտիր·— *Լաւ, պատուական, յարգի:*

Գեղգեղ·— *Թռչուններու երգը, ճռուողիւն:*

Մուսա·— *Հին յոյները այս անունը կու տային այն ինը դիւցուհիներուն, որոնք պաշտպան էին տարբեր արուեստներու: կը գրուի նաեւ մուսայ:*

Շորթել·— *Յափշտակել, խլել, գողնալ:*

Նկարկել.– *Շողոքորթել:*

Շոշորք.– *Խենթուկ, պակասամիտ:*

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.– Աղուէսը ինչո՞ւ այնքան գովեստներ ուղղեց ագռաւին: – Անհիմն եւ անտեղի գովեստներ ընող մարդոց ի՞նչ կ'ըսեն: – Բայց ագռաւը հաւատա՞ց աղուէսին սուտ գովեստներուն: – Ի՞նչ պատասխան տուաւ: – Ուրիշ ատեն խաբուա՞ծ էր աղուէսէն: – Ի՞նչ տեսակ կենդանի է աղուէսը. ագռա՞ւը:

---

38. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔԱՐՏԷԶԸ

1

Վահրամ եւ Երուանդ, երկու եղբայրներ, օր մը, իրենց մօր պահարանին գագաթէն թռիչքի փորձեր ընելու ատեն, պատահմամբ գտան պատմական Հայաստանի քարտէզը:

Վահրամ, մեծ եղբայրը, շատ կը սիրէր աշխարհագրութեան դասը: Յաճախ իր սենեակը կը քաշուէր եւ ժամերով մտային ճամբորդութիւններ կ'ընէր երկրագունդին շուրջը՝ ուղտով, ոտքով, ճեպընթացով, օդանաւով կամ կառքով:

– Եկուր ճամբորդութիւն մը ընենք,– ըսաւ Վահրամ փոքր եղբօրը, պատմական Հայաստանի քարտէզը ցոյց տալով անոր:

Զգուշութեամբ բացաւ քարտէզը, գորգին վրայ տարածեց եւ վրան հակեցաւ, ծունկերն ու ափերը գետին դրած:

Երուանդ եղբօրը հետեւեցաւ ակամայ:

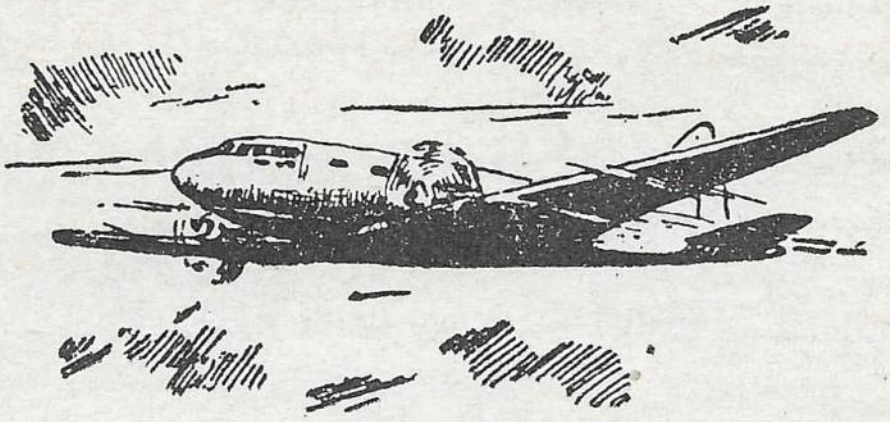

2

– Ասիկա պատմական Հայաստանն է, – ցոյց տը-
ւաւ Վահրամ բանվէտի հովերը առնելով, – այն երկի-
րը, ուր...

– Թուղթէ՞ է, – ընդմիջեց Երուանդ միամտօրէն:

– Հայաստանը թուղթէ կ'ըլլա՞յ, քարտէզն է, որ թուղթէ է:

– Բայց դուն լինձի Հայաստանը չես ցուցներ, դուն լինձի քարտէզը կը ցուցնես:

– Եթէ ասանկ ապուշ-ապուշ պիտի խօսիս, ձգէ՛, ես մինակս կ'ընեմ ճամբորդութիւնը:

Պահ մը երկու եղբայրները լռեցին, իրարմէ դժդոհ:

– Հիմա կաղմ ու պատրաստ ես, – վերսկսաւ Վահրամ.– պայուսակներդ կղպա՞ծ ես, անցագիրդ գրպա՞նդ է, քովդ բաւական դրամ ունի՞ս: Վերարկուդ չմոռնաս, հոն ցուրտ կ'ըլլայ: Օ՛ն ուրեմն, սկսինք:

Եւ Վահրամ սուլեց: Շոգենաւն էր, որ ճամբայ կ'ելլէր դէպի Հայաստան: Ամբողջ ճամբորդութեան ընթացքին Վահրամ կը սուլէր, կը վիճէր, մեքենաներու ձայն կը հանէր, ցուցամատը քարտէզին վրայ դրած՝ իրենց կտրած ճամբան կը ցուցնէր, միաժամանակ չէր մոռնար կրտսեր եղբօրը կէս ատա, կէս իրաւ տեղեկութիւններ տալու:

Երուանդ, քարտէզի երկայնքին ընկողմանած, կզակը ափին մէջ, կը ջանար երեւակայել եղբօրը ըսածները:

Վերջապէս երկու եղբայրները կիլիկիոյ աննչան մէկ նաւահանգիստը ցամաք ելան:

ԱՌԱԾ·— Ամէն ճամբայ Հռոմ կը տանի:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ճեպընթաց·– *Արագ սուրացող չոգեկառք:*
Հակիլ·– *Ծռիլ, գլուխը վար կախել:*
Ակամայ·– *Առանց ուզելու:*
Բանգէտ·– *Բան դիտցող, խելացի:*
Կրտսեր·– *Փոքր, պզտիկ:*
Ընկողմանիլ·– *Պառկիլ, երկննալ:*

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ·– Ո՞ր դասը աւելի կը սիրէր վահրամ: – Ի՞նչ կ'ընէր յաճախ: – Օր մը ի՞նչ գտաւ: – Ճամբորդելու համար ի՞նչ բաներ պէտք են: – Դուք ինչո՞վ կը նախընտրէք ճամբորդել: – Երկու եղբայրները ո՞ւր կ'ուզէին երթալ: – Ո՞ւր ցամաք ելան ի վերջոյ:

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ·— Անորոշ կը կոչուին այն դերանունները, որոնք անորոշ անձեր եւ իրեր կը ներկայացնեն: Անորոշ դերանուններուն մեծ մասը անորոշ ածականներէն կը կազմուի՝ յօդ մը աւելցնելով անոնց վրայ: Այսպէս՝ անորոշ դերանուն են ամէնը, ամէնքը, բոլորը, մէկը, ոմանք, ամէն մէկը, ոչ ոք, ոչինչ, ուրիշը, միւսը, նոյնը, այսինչը, այսքանը, այդքանը, այնքանը, ինչ որ, ո՞վ, ի՞նչ բան եւայլն:

39. ԱՐԱՐԱՏԻ ՎՐԱՅ

1

Երկու եղբայրները չարունակեցին իրենց ճամբորդութիւնը: Ցայտնի էր, որ դիւրին չէր կտրել անցնիլ մինչեւ Հայաստան երկարող տարածութիւնը. միշտ ալ դժուարութիւններ կային հարթելիք:

Արդէն ժամանակէ մը ի վեր սկսեր էին քարտէղին վրայ իյնալ Վահրամի ճակտին ու վզին վրայ հաւաքուած քրտինքի խոշոր կաթիլները:

– Իրաւունք ունիս եղեր, – ըսաւ Երուանդ մատուվը քարտէղին վրայ ինկած կաթիլները սրբելով, – աղէկ որ հաստ վերարկուս առեր եմ. տե՛ս, անձրեւները կու գան կոր...

Ճամբորդութիւնը հետզհետէ աւելի արկածալից եւ աւելի հետաքրքրաշարժ կը դառնար: Եւ մինչ Վահրամ, ցուցամատը Արարատի վրայ դրած, անդադար

կը նկարագրէր, երուանդ աթոռներուն վրայ կը ցատկէր:

– Իրաւ որ դժուար է նէրը Արարատի վրայ մագլցելը, – կը մրթմրթար ան չապիկին թեւովը ճակտին քրտինքը սրբելով:

– Հասանք, պաղաթը հասանք, – պոռաց վահրամ վերջապէս:

2

Երուանդ ցնծութեան վայրի աղաղակ մը արձակեց եւ կօշիկները հանելով սկսաւ պարել քարտէղին վրայ:

– Շո՛ւտ, հանդիստ առ, – ըսաւ վահրամ եղբայրը մչտելով, – պիտի վերադառնանք:

Երուանդ զարմացած վեր նայեցաւ:

– Ի՞նչ կ'ըլլայ, չերթանք, քիչ մը հոս մնանք, – աղաղակեց ան:

– Չ'ըլլար, անցագիրնիս մեզի աւելի ժամանակ չի տար:

– Սուտ ես, անցագիր–մանցագիր չկայ: Ես պիտի չվերադառնամ: Ես հո՛ս պիտի մնամ: Տուն մը պիտի չինեմ եւ հոս պիտի մնամ:

– Պիտի սառիս:

– Ո՛չ, ես վերարկուս առած եմ:

– Վերջին անգամ քեզի կ'ըսեմ, եկուր որ միասին վերադառնանք: Այս անգամ ուրիշ տեղ պիտի երթանք, քեզի աղուոր բաներ պիտի պատմեմ:

– Պատմութիւնը քեզի ըլլայ. ես հոս՝ այս ձիւնեղուն մէջ մնալ կ'ուզեմ:

– Ես ալ պապային պիտի ըսեմ, որ իր քարտէզը առիր:

– Ըսէ՛, ես իմ ըսելիքս պիտեմ:

Վահրամ ցուցամատը կրկին քարանցին վրայ դնելով սկսաւ իր միայնակ ու լուռ վերադարձը, իսկ Երուանդ, գետինը ծալապատիկ նստած, Արարատի վրայ իր ապագայ կեանքը կ'երեւակայէր:

ԱՌԱԾ.— Տարի կայ՝ օր չարժէ,
Օր կայ՝ դար արժէ:

ԲԱՌԵՐ ԵՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հարթելիք.— *Լուծելիք, կարգադրելիք:*

Մագլցիլ.— *Դժուարութեամբ տեղէ մը վեր բարձրանալ:*

Միայնակ.— *Առանձին, մինակ:*

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Ի՞նչ դժուարութիւններ կը կարծէք, որ կային երկու եղբայրներու ճամբորդութեան ատեն: – Իրա՞ւ կը ճամբորդէին: – Ի՞նչ անձրեւի մասին է խօսքը: – Երուանդ ինչո՞ւ չուզեց վերադառնալ: – Ի՞նչ կ'ուզէր շինել Արարատի վրայ: – Այս լեռը ուրիշ ի՞նչ անուն ունի: – Անոր գագաթը բարձրացողներ կա՞ն: – Ի՞նչ աւանդութիւններ ծանօթ են ձեզի Արարատի մասին:

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.— Ցոյց տուէք ձեր այսօրուան դասին մէջ գտնուած դերանունները եւ ըսէք, թէ դերանունի ո՞ր տեսակին կը պատկանին:

Տասը նախադասութիւն կազմեցէք, գործածելով դերանուններու հինգ տեսակները:

40· ՓՈՔՐԻԿ ՀԱՅԱԳՈՐԾԸ

Ծունկի վըրայ առած տղաքն իր երկու,
կը հարցընէ մայր մը ձայնով սիրարկու·
«Ի՞նչ գործի տէր պիտի ըլլաք, երբ մեծնաք»:
Ինքն այրի էր· իր յոյսն էին այդ տըղաք·
Տընակին մէջ չըկար ո՛չ հաց, ո՛չ պանիր,
վառարանին կայծը դարձած էր մոխիր:
Ու կը տեսնէր արդէն մեծը փաստաբան,
Միւսն ալ բժիշկ, հագուած շքուած պատուական:
Ուստի կրկնեց· «Պե՛ր, ի՞նչ ըլլալ կ'ուզես դուն»:
Մեծ զաւակը, աղուոր մանչ մը եռանդուն,
վէս շարժումով եւ շեշտով մը մեծաբան,
«Մայրիկ, – գոչեց, – պիտի ըլլամ փաստաբան»:
Մայրիկն ուրախ սրտին վրայ զայն սեղմեց·
«Ապրի՛ս – ըսաւ, – իրաւ կ'ըլլաս մարդ մը մեծ»:
Յետոյ հարցուց պզտիկ մանչուն· «Է՛, Միհրան,
Դուն ի՞նչ արուեստ պիտի սորվիս, երբ մեծնաս···»:
«Ես հացագործ պիտի ըլլամ, որ, մամա՛ս,
Դուն ամէն օր ուտելիք հաց ունենաս···»:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Սիրարկու·– *Սիրալիր, սիրով լեցուն*:
Այրի·– *Ամուսինը մեռած*:
վէս·– *Հպարտ, ինքնահաւան*:
Մեծաբան·– *Մեծ – մեծ խօսող*:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ·– Մայրը ի՞նչ հարցուց իր երկու տղոց: – Ի՞նչ կ'ուզէր, որ ըլլային աւնուք: – Ի՞նչ ըսաւ մեծը, փո՞քրը: – Ինչո՞ւ հացագործ ըլլալ կ'ուզէր Միհրան: – Անպատճառ հացագո՞րծ պէտք է ըլլալ հաց ունենալու համար: – Կրնա՞ք ըսել, թէ դո՛ւք ինչ կ'ուզէք ըլլալ երբ մեծնաք:

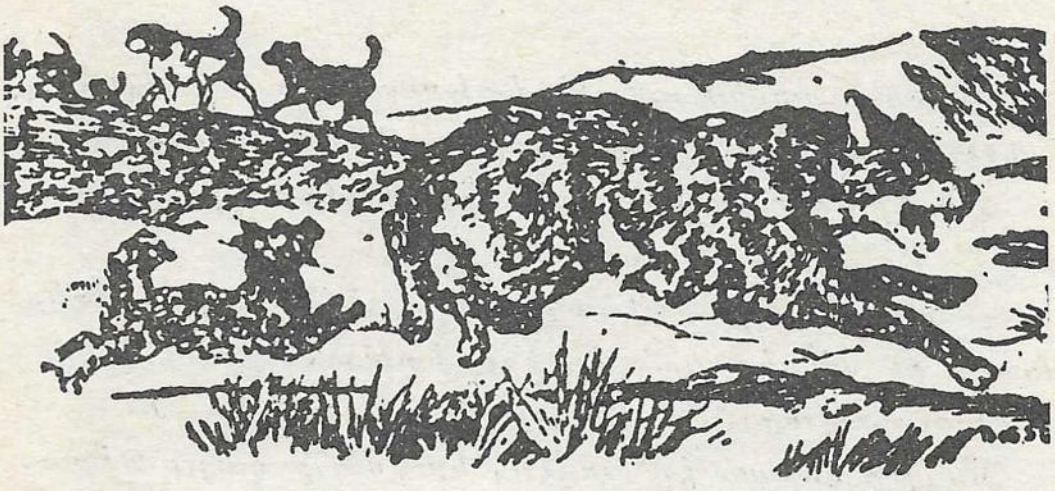

41. ԳԱՅԼՆ ՈՒ ԻՐ ՁԱԳԵՐԸ

1

Մայր գայլը եռեւը ձղած էր իր ձագերը եւ չա–րունակ կը բարկանար անոնց. կը խածնէր, կը ղրդռէր դանոնք:

Ձագերը նեղացան եւ իրենց ակռաները կճրտելով ըսին.

– Դուն մեզ չես սիրեր: Դուն մեզ կը չարչարես: Դուն քար սիրտ ունիս:

Մայրը ձայն չհանեց:

Յանկարծ լսուեցաւ չան հաչոց, յետոյ ձիու խըր–խինչ: Հեռուէն երեւաց ձիաւոր որսորդ մը:

– Սո՛ւս,– ըսաւ մայր գայլը իր ձագերուն,– ձայն չհանէք. պառկեցէք գետինը եւ գլուխնիդ չբարձրա–ցընէք խոտերէն վեր:

Ձագերը իսկոյն պառկեցան գետինը, իսկ մայր գայլը սրարչաւ սկսաւ վազել դաշտին մէջէն:

2

Շուները տեսան գայլին փախուստը եւ ինկան անոր ետեւէն. որսորդն ալ ձին քշեց չուներուն կողմը:

Ձագերը նայեցան իրենց թագստոցէն եւ ըսին իրարու.

– Ահա թէ ի՛նչ տեսակ մայր ունինք. մեզ ձգեց անտէր ու անտիրական եւ ինք փախաւ՝ վտանգէն ազատելու համար:

Մութը կոխած էր արդէն, երբ մայր գայլը վերադարձաւ ձագերուն մօտ: Վիրաւորուած էր, ուսն ու վիզը՝ արիւնթաթախ:

– Դէ՛հ, տուն երթանք, – ըսաւ մայրը.– երբ դուք ալ օր մը ձագեր ունենաք, ինծի պէս ըրէք. չուներն ու որսորդները ձեր ետեւէն վազցուցէք, որպէսզի ազատին ձեր ձագերը: Տեսէ՛ք, ես այսօր այդպէս ըրի:

ԱՌԱԾ.— Լաւ է մարդուն աչքը ելլէ,
քան թէ աճուռը:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

խրխինջ.– *Չիու հանած ձայնը. կ'ըսուի նաեւ վրնջիւն:*
նրարշաւ.– *Շուտ, արագ (վազել):*
թագստոց.– *Պահուելու տեղ:*

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.– Մայր գայլը ինչո՞ւ կը բարկանար ձագերուն: – Ի՞նչ ըսին ձագերը: – Իրա՞ւ մայր գայլը չէր սիրեր իր ձագերը. հապա ինչո՞ւ կը խածնէր ու կը գրգռէր զանոնք: – Ճանկարծ ի՞նչ պատահեցաւ: – Ինչո՞ւ մայր գայլը ձգեց իր ձագերը եւ սկսաւ փախչիլ: – Վերջը ի՞նչ եղաւ: – Կրնա՞ք ըսել, թէ ի՛նչ էր մայր գայլին նպատակը:

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ — Բայը բան մը ընել կամ ըլլալ կը ցուցնէ· օրինակ՝ գրել, ճատիլ, ճետել, հիւանդանալ, կարդալ: Բայը ունի թիւ, դէմք, ժամանակ եւ եղանակ: Թիւը երկուք է, եզակի եւ յոգնակի· օրինակ՝ կը գրեմ, կը գրենք:

Բայն ալ դերանուններն պէս ունի երեք դէմք· օրինակ՝ կը խօսիմ (առաջին դէմք), կը խօսիս (երկրորդ դէմք), կը խօսի (երրորդ դէմք):

42· ՀԵՐՈՍ ՇՈՒՆԸ

1

Սարսափելի բան մը պատահեցաւ մեր լաստանաւին վրայ· այծերը մտան ոչխարներու խումբին մէջ եւ, կոտոշները դէմ տուած, մօտեցան մեզի: Հովիւներէն մէկը վրայ հասաւ, բռնեց այծին եղջիւրներէն եւ առաւ տարաւ· բայց միւս այծը վազեց չուներուն կողմը:

Իմ չնիկս՝ Առլէզը սկսաւ կատաղի կերպով հաջել այծին դէմ: Այծը փորձեց իր սուր կոտոշներով հարուածել փոքրիկ բարկացոտը· Առլէզը սաստիկ վախցաւ, ետ ետ գնաց եւ յանկարծ ինկաւ գետին պղտոր ջուրերուն մէջ:

– Օգնեցէ՛ք, – պոռացի ես, – Առլէզը ջուրը ինկաւ:

Ոչ ոք տեղէն չարժեցաւ. ո՞վ սիրտ կ՚ընէր նետուիլ կատաղի ջուրերուն մէջ: Իսկ հոսանքը կ՚առնէր կը տանէր իմ խեղճ չնիկս: Փոքրիկ ոտքերը վեր – վար չարժելով կը փորձէր լողալ, գլուխը վեր բռնել, բանի մը կառչիլ:

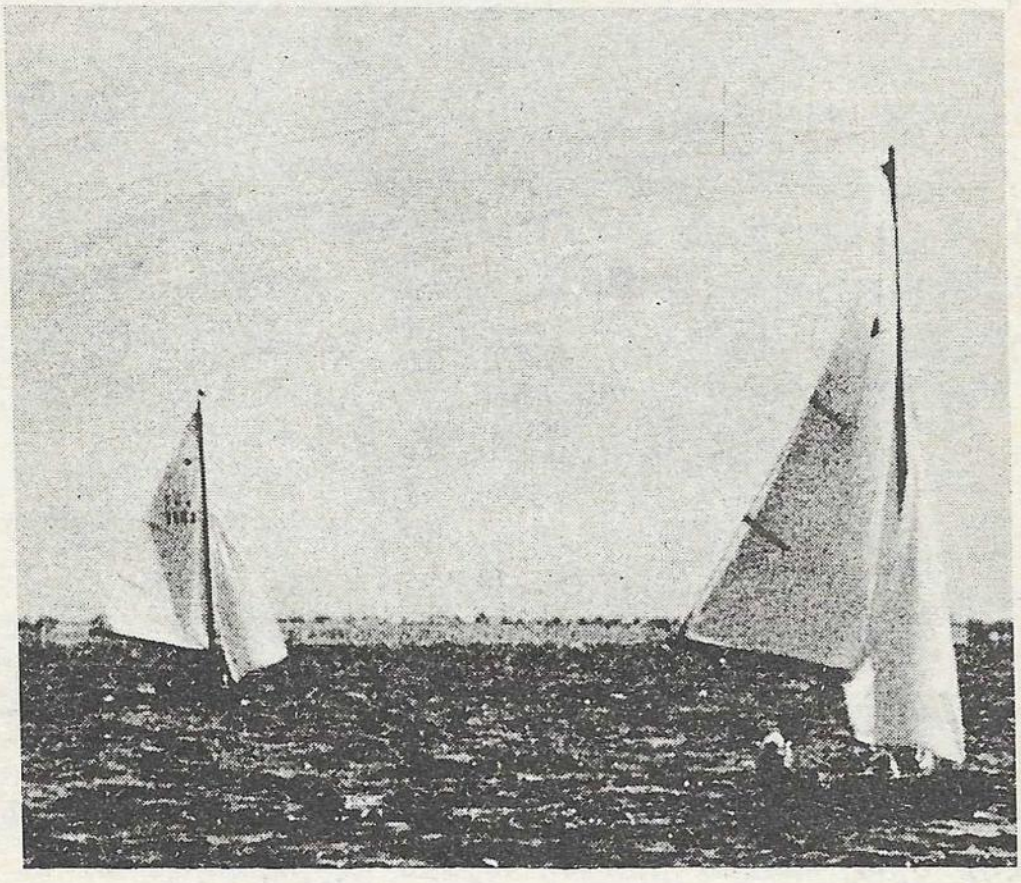

– Ախո՛ւ, – կ՚բսէր հայրս, – ո՞վ կրնայ գետը մանել. դժուար թէ ապատի խեղճ կենդանին:

Ամէնքս կու լայինք, հովիւներն ալ յուզուած էին. դամփռները կը հաչէին, կը վազէին ասդին անդին, կ՚ոռնային, կը մռնռային մեղի, կարծես օգնութիւն կը խնդրէին:

Լաստանաւը առաջ կ'երթար, ինկ հոսանքը հետզհետէ կը հեռացնէր Առլէզը, որ ա՛լ չէր կրնար թաթերը չարժել. թուլցած էր, կը խեղդուէր...

2

Այդ պահուն զամփռերէն մէկը յանկարծ նետուեցաւ ջուրը: Զարմանքէ քարացած էինք ամէնքս ալ. հովիւները սկսան կանչել բարկութեամբ.

– Բարօ՛, ետ դարձիր, բարօ...

Բարոն մեծ ոստիւններով կը լողար դէպի Առլէզը. կ'երթար անոր օգնութեան: Լաստանաւը արդէն դիմացի ափը հասած էր. ամէնքս ալ արտասրուփ կը հեռեւէինք զամփռին:

Ի՛նչպէս կը լողար, երբեմն ջուրին տակէն, երբեմն երեսէն. միաժամանակ կը հայէր, կարծես սիրտ կու տար Առլէզին, կարծես ըսել կ'ուզէր անոր.

– Քաջ եղիր, ահա՛ եկայ:

Վերջապէս հասաւ չնիկիս եւ վիզէն բռնեց: Գետափը հաւաքուած բազմութիւնը կը պոռար.

– Ապրի՛ս... լողա՛, այդպէս... քիչ մըն ալ, քիչ մըն ալ...

Առլէզը այլեւս չէր չարժեր, ջրաթաթախ կախուած էր զամփռին բերնէն: Մէկ երկու չարժում ալ եւ հովիւին չունը դուրս եկաւ ջեռէն. Առլէզը դրաւ գետին եւ թօթուեց վրայի ջուրը:

Երբ մենք Առլէզով էինք զբաղած, զամփռը նայեցաւ չորս կողմ, զարմացած դիտեց հոն հաւաքուած մարդիկը եւ լուռ հեռացաւ, երթալ միանալու համար ոչխարներուն:

Հերո՛ս չունը...

ԱՌԱՔ.— Շատախօս մարդը աճխելք կ'ըլլայ:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Կառչիլ·— *Բանի մը փաթթուիլ, պլլուիլ:*

Գամփռ·— *Հովիւի մեծ չուն:*

Ջրաքաքախ·— *Ջուրով թաքախուած:*

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ·— Ի՞նչ պատահեցաւ լաստաճաւին վրայ: — Ի՞նչպէս եղաւ, որ ջուրը իննկաւ Աղէգը: — Ո՞վ օգնութեան հասաւ աճոր: — Հեղինակը ինչո՞ւ «հերոս շունը» կը կոչէ Բարոն: — Ի՞նչ է հերոսութիւնը· կրնա՞ք բացատրել: — Ուրիշ կենդանիներ կա՞ն, որոնք նոյնպէս հերոսական գործեր կատարելու ընդունակ են: — Քանի՞ տեսակ ճաւի անուն գիտէք: — Ճամբորդա՞ծ էք ճաւով, կրնա՞ք նկարագրել ձեր ճամբորդութիւնը:

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ·— Բայիճ ժամանակը երեք է, ներկայ, անցեալ եւ ապառնի: Ներկան ցոյց կու տայ ժամանակը, ուր գործողութիւնը կը կատարուի· օրինակ՝ կը կարդամ: Անցեալը եղած լմնցած գործողութիւն մը կը ցուցնէ· օրինակ՝ կարդացի: Ապառնին կատարուելիք գործ մը կը յայտնէ, օրինակ՝ պիտի կարդամ:

43· Գ Ա Ն Զ Ը

Թովմաս աղբար եւ բարեկամն իր Արտակ
Քաղաքէն գիւղ կը դառնային յամրընթաց,
Թովմաս տեսաւ պարկ մը ոսկի ոտքին տակ
Եւ գրպանել զայն փութաց:
Ընկերն իսկոյն, ուրախութեամբ խանդավառ,
Գոչեց· «Ի՛նչ բախտ մեզ համար»:
«Մեզ մի՛ ըսեր, այս գանձը իմս է միայն, –
Պոռաց Թովմաս, – քանի որ ե՛ս գըտայ զայն»:
Արտակ լըռեց, եւ անբարբառ քայլ առին,
Մինչեւ հասան խորն անընշոյլ անտառին:
Այնտեղ տեսան երկու գինեալ հրոսակներ,
Հըրացանը բռնած կեցած անվեհեր:
Թովմաս աղբար, խելքը գլխէն թռցուցած,
Ըսաւ դողդոջ ձայնով ցած·
«Այս ի՛նչ փորձանք հասաւ մեզ»:
«Մեզ մի՛ ըսեր, – գոչեց ընկերն անողոք·
Քեզի՛ միայն, քանի որ գանձ չունիմ ես»:
Ու ծառերուն տակէն փախաւ արտորսօք,
Մինչդեռ Թովմաս, հոն միայնակ ու անզէն,
Ոչխարի պէս թողուց, որ գինէը խուզեն:
Գողերն իսկոյն կողոպտեցին իր ոսկին,
Արդա՛ր պատիժ ագահ մարդու չար խօսքին:
Ցաւոզութեան մէջ երբ կ'ըլլաս անձնասէր,
Դժբախտ օրիդ մէկէն օգուտ մի՛ սպասեր:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Յամրընթաց·– *Յամրաքայլ, դանդաղ քայլուածքով*:

Անբարբառ·– *Անխօս, առանց խօսելու*:

Անընշոյլ·– *Անլոյս, մութ*:

Հրոսակ·— *Աւազակ*:

Անվեհեր·— *Անվախ*:

Անողոք·— *Անհաչտ, անգութ, անգիջող*:

Արտորեօք·— *Ճապաղանքով*:

Խուզել·— *Մէկուն վրան գլուխը նայիլ բան մը փնտռելու համար. ունեցածը չունեցածը առնել*:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Թովմաս ի՞նչ գտաւ գիւղ դառնալու ատեն: — Գտածը կիսե՞ց ընկերոջը հետ. ի՞նչ ըսաւ: — Անտառին մէջ ի՞նչ պատահեցաւ: — Ցետոյ ի՞նչ եղաւ ոսկին. Թովմասին ընկե՞րը: — Ի՞նչ բարոյական հանած է հեղինակը այս պատմութենէն:

---

44. ԱՐԱՐԱՏ ԵՒ ԱՐԱԳԱԾ

1

Հայաստան մեծ ու ընդարձակ բարձրաւանդակ մըն է, ծովու մակերեսէն 1500–2000 մեթր բարձր: Բազմաթիւ լեռներ ու բլուրներ կը տարածուին այս բարձրաւանդակին վրայ. ամենամեծ լեռն է Արարատը, որուն բարձրութիւնը կը հասնի 5156 մեթրի:

Լեռնաշղթաներուն մէջ կան խոր ձորեր ու հովիտներ. ամենէն խորն է Արաքսի հովիտը, 900 մեթր բարձրութեամբ:

Արարատ ունի երկու գագաթ, մէկը՝ Մեծ Մասիս, 5156 մեթր, միւսը՝ Փոքր Մասիս, 3596 մեթր: Լեռան լանջերը ծածկուած են լաւային չերտերով եւ առհասարակ ապրատ են բուսականութեամբ:

Մեծ Մասիսի հիւսիսային լանջին վրայ պոյտցած է հսկայ պատուանդք մը, որ կը կոչուի «Վիհք Մաս-

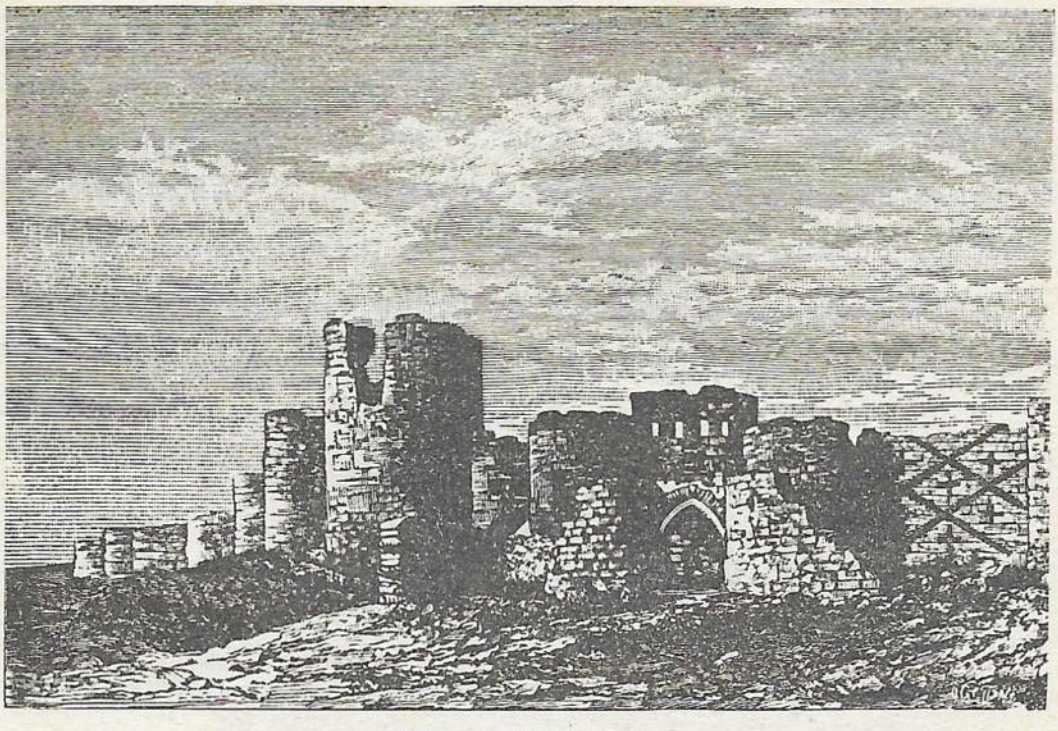

ԱՆԻ ՔԱՂԱՔ

եաց»: Քրիստոսէ ետք 341 թուականին տեղի ունեցաւ ահաւոր երկրաշարժ մը: Կը պատմուի, թէ այդ առեն երկու Մասիսները նախ հեռացան իրարմէ, ապա կըրկին միացան սարսափելի ճայթիւններով:

1319ին ուրիշ ահեղ երկրաշարժ մը քարուքանդ ըրաւ բազմաթիւ քաղաքներ, որոնց մէջ էր նաեւ Անի մայրաքաղաքը: Վերջին չարժը տեղի ունեցաւ 1840 Յունիսին եւ կործանեց Ակոռի դիւղը:

2

Հայաստանի երկրորդ մեծ լեռն է Արարատը, որ չորս գագաթ ունի եւ այդ պատճառով ալ կը կոչուի Քառագագաթ Արարատ: Կը տարածուի Մասիսէն դէպի հիւսիս եւ բաժնուած է անկէ Արաքսի հովիտով:

Արարատը, 4095 մեթր բարձր ծովու մակերեսէն, մարած հրաբուխ մըն է Արարատի պէս եւ տարուան մեծ մասը ձիւնով ծածկուած է:

Արագածէն կը բխին ջուրի բազմաթիւ ակեր։ Անկէ զատ՝ լեռը ունի հարուստ բուսականութիւն։ Տեսարանը գեղեցիկ է եւ վեհաշուք։

Լերան լանջերէն մինչեւ Արաքսի ափերը ծածկըւած են սեւ լաւայով եւ մոխրագոյն տուֆով։

Պատմական Հայաստանի մէջ կը տարածուին նաեւ ուրիշ մեծ ու փոքր լեռներ. նշանաւոր են Բիւրակնեան կամ Բինգէօլ, Սիփան, Նեմրութ, Գրգուռ, Տաւրոս եւայլն։

Այս լեռներուն մէջ ամենէն ջրառատն է Բինգէօլը, ինչպէս անունն ալ կը հաստատէ, անկէ կը բխին հազարաւոր ակեր։

ԱՌԱԾ.— Գործը՝ շատ, գործողը՝ քիչ։

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Բարձրաւանդակ – *Բարձր տարածութիւն, սարահարթ։*

Մակերես.– *Ծովուն երեսը, վրայի կողմը։*

Լանջ.– *Լերան կուրծքը, կողերը։*

Շերտ.– *Կարգ, պատառ։*

«Վիհք Մասեաց».– *Մասիսի վիհերը, անդունդները։*

Ահեղ.– *Սարսափելի, վախնալի։*

Վեհաշուք – *Փառաւոր, շքեղ։*

Տուֆ – *Հրաբխային քար։*

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ – Հայաստանը ի՞նչ մըն է. – Ամենէն բարձր լեռը ո՞րն է։ – Ի՞նչ գիտէք «Վիհք Մասեաց»ի մասին։ – Ի՞նչ կը պատմէ 341ի երկրաշարժի մասին։ – Ուրի՞շ երկրաշարժներ տեղի ունեցա՞ծ են։ – Ո՞րն է Հայաստանի երկրորդ մեծ լեռը։ – Ի՞նչ է լաւան։ – Ուրի՞շ ի՞նչ լեռներ կան պատմական Հայաստանի մէջ. ո՞րն է ամենէն ջրառատը։

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.— Բայը ունի չորս եղանակ. սահմանական, հրամայական, ստորադասական եւ անորոշ: Սահմանական է կը խօսիմ, կը գործեմ: Հրամայական է խօսէ՛, գործէ՛: Ստորադասական է որ խօսիմ, եթէ գործէի: Անորոշ է խօսիլ, խօսած, գործել, գործած:

Ցոյց տուէք ձեր այսօրուան դասին մէջ գտնուած բայերուն եղանակները:

45. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԵԾ ԼԻՃԵՐԸ

1

Հայաստանի լեռնային բնութեան յաւերժական գեղեցկութիւնը կը կազմեն բազմաթիւ փոքր լիճեր. սակայն մեծ լիճերը քիչ են, ընդամէնը երեք հատ, – Սեւանայ լիճ, Վանայ լիճ, Ուրմիոյ լիճ:

Այս երեք լիճերէն միայն Սեւանն է, որ անոյշ ջուր ունի եւ ծնունդ կու տայ Հրազդան կամ Զանգու գետին, միւսներուն ջուրը աղի է եւ ո՛չ մէկ գետ կը բխի անոնցմէ:

Սեւանայ լիճը կը կոչուի նաեւ Գեղամայ ծով. 1930 մեթր բարձր է ծովու մակերեսէն, ջուրը՝ մութ կապտագոյն. ունի 1370 քառակուսի քիլոմեթր տարածութիւն:

Այս լիճը նշանաւոր է իր համեղ ձուկերով, ինչպէս կարմրախայտը եւ իշխանաձուկը:

2

Ուրմիոյ լիճը կը կոչուի նաեւ Կապուտան ծով. ունի 1300 մեթր բարձրութիւն եւ հայկական բոլոր լի–

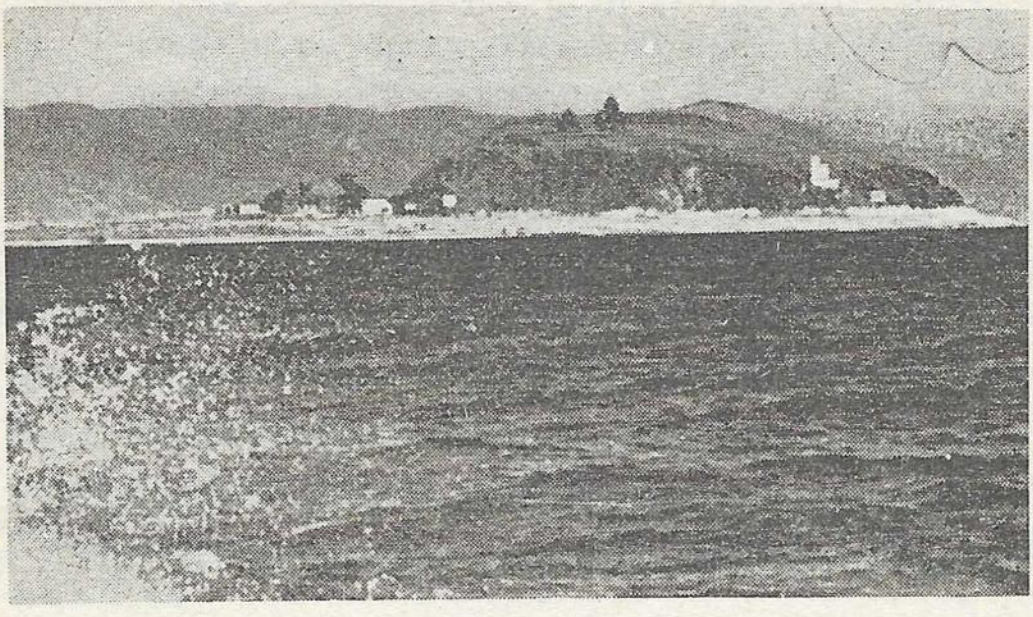

ճերուն մէջ ամենէն մեծն է, թէեւ աննշան խորութեամբ, հազիւ 4–5 մեթր:

Այս լիճին ջուրը չափազանց աղի է, վեց անգամ աւելի աղի, քան ծովու եւ ովկիանոսի ջուրերը: Լողորդները չեն կրնար անոր մէջ սուզիլ, իրենց մարմինը անմիջապէս կը ծածկուի աղի չերտով, որ արեւուն տակ կը փայլփլի ադամանդի փոշիի պէս:

Ուրմիոյ լիճին մէջ ձուկեր չկան բնաւ:

3

Վանայ լիճը, որ կը կոչուի նաեւ Բզնունեաց ծով, 1625 մեթր բարձր է ծովու մակերեսէն: Զկնառատ չէ. մէկ տեսակ ձուկ միայն կ'ելլէ այս լիճէն, «տառեխ» անունով:

Վանայ լիճին մակերեւոյթը հետզհետէ կ'ընդարձակուի, որովհետեւ ջուրերը ամէն տարի ցամաքէն որոշ մասեր կ'առնեն կը տանին: Վան քաղաքին եւ լիճին միջեւ տարածութիւնը երթալով կը նուազի, եւ բնակիչները ստիպուած են հեռանալ աւելի ներսերը:

Կ՚ենթադրուի, որ լիճին ստորերկրեայ անցքերը խցուած են. այս պատճառով ջուրերը հետզհետէ կը բարձրանան եւ դէպի ցամաք կը տարածուին: Կը կարծուի նաեւ, թէ աւելի մեծ քանակութեամբ անձրեւ ու ձիւն կը տեղայ լիճին մէջ եւ շրջակայքը, ինչ որ կը ծառայէ աւելցնելու ջուրին ծաւալը:

ԱՌԱԾ·— Վախցիր այն ջուրէն,
Որ ո՛չ կը խշշայ,
Ո՛չ ալ կը թշշայ:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Յաւերժական·– *Յաւիտենական, միշտ տեւող:*
Կարմրախայտ·– *Ջուկի տեսակ մը, կարմիր գոյնով:*
Սուզիլ·– *Ջուրին մէջ թաղուիլ, մխրճուիլ:*
Ստորերկրեայ·– *Երկրին տակ, հողին տակ:*
Խցուած·– *Փակուած, գոցուած:*

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ·– Ինչո՞ւ ջրառատ երկիր մըն է Հայաստան: – Որո՞նք են Հայկական Բարձրաւանդակին երեք մեծ լիճերը: – Կրնա՞ք բարտէզին վրայ ցոյց տալ զանոնք: – Անոնցմէ ո՞րը կը գտնուի ներկայ Հայաստանի մէջ: – Որո՞ւն ջուրը աղոյշ է, որո՛ւնը աղի: – Ինչո՞ւ ձուկեր չկան Ուրմիոյ լիճին մէջ:

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ·— Բայը երկու մասէ կը բաղկանայ, արմատ եւ վերջաւորութիւն: Արմատը բային առաջին մասն է եւ չի փոխուիր· օրինակ՝ խօսիլ բային արմատն է խօս, գործել բային արմատն է գործ: Վերջաւորութիւնը բային երկրորդ մասն է, որ կը փոխուի եղանակին, ժամանակին, թիւին ու դէմքին համեմատ· օրինակ՝ խօս–եցայ, գործ–եցիք:

46· ԿԱԹԻԼ ՄԸ ՄԵՂՐ

Ա· ՄԱՍ

Գիւղացի մը խանութ բացեր
Իր գիւղին մէջ բան կը ծախէր:
Օրին մէկը. մօտիկ գիւղէն,
Մահակն ուսին, շունը ետևէն,
Հսկայ հովիւ մը ներս մտաւ:
– Բարեւ, բաւ. ա՛ խանութպան,
Մեղրը չունի՞ս. տաս էիչ մը բան:

«Բարի եկար,
Հովի՛ւ աղբար,
Մեղրը ըլլայ փեսըռածդ.
Ո՛ր տեղէն որ իմիըդ հաւնիս,
Կտրեմ ու տամ այս վայրկեանիս»:

Այսպէս սիրով,
Անոյշ լեզուով
Կը խօսէին,
Կը կշռէին,
Երբ որ յանկարծ
կաթիլ մը մեղր թափեցաւ ցած:

Տը՛զզ··· անդիէն ճաճճ մը եկաւ
Ու կաթիլին վըրան իյնկաւ·
Իսկ խանութի տիրոջ կատուն,
Աչքը ճանճին, անցաւ թագուն
Անոր մօտով,
Զարկաւ թաթով:

Բայց կատուին ցատկելուն հետ
Հովուի շունը իսկոյն եւեթ
Հա՛փ, հա՛ փ ըրաւ,
Վըրայ թըռաւ,
Կատուն բռնեց,
Խածաւ, խեղդեց,
Մէկդի նետեց:

«Խեղդե՛ց, խեղդե՛ց··· շա՛ն որդի շուն·
Վա՛յ իմ կատուս· հէ՛յ, սատկիս դուն»:

Շատ զայրացաւ խանութպանը,
Ու ձեռին իյնկած առջի բանը
Տո՛ւր թէ կու տաս շանը ճակտին,
Կատուին ետվ փռեց գետին:

«Վա՛յ ապրուստս, առիւծ շունս,
Վա՛յ, բանդուեցաւ տեղս, տունս·
Տունդ աւրի, ա՛յ խանութպան,

Է՛յ դուն անխիղճ, անգութ գազան·
Ի՛նչպէս, դուն իմ շունիս գարնե՞ս·
Դէ՛հ, գարնելը հիմա դուն տես»,
Գոռաց մեր բիրտ աժդահակը
Եւ մեծագլուխ իր մահակը
Շարժեց, նետեց անոր դէմքին,
Խանութպանը փռեց շեմքին···

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Թագուն·– *Գաղտնի, ծածուկ: Կը դրուի նաեւ թաքուն:*
Եւեթ·– *Ձիշդ, իսկոյն եւեթ՝ ճիշդ հիմա, անմիջապէս:*
Բիրտ·– *Կոշտ, կոպիտ:*
Աժդահակ·– *Հսկայ (մարդ):*

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ·– Որ մը ո՞ւր գնաց հովիւը· ի՞նչ գնելու: – Յանկարծ ի՞նչ պատահեցաւ: – Յետոյ ի՞նչ եղաւ: – Ի՞նչ ըրաւ խանութպանը· հովի՞ւը: – Կրնա՞ք ըսել, թէ ի՛նչ էր բուն պատճառը այս կռիւին: – Ո՞վ տուժեց ի վերջոյ: – Ի՞նչ տեսակ մարդիկ են այս ոտանաւորին մէջ գործող անձերը:

47. ԿԱՏՈՒՆ ՈՒ ՇՈՒՆԸ

1

Ժամանակին կատուն դերձակութիւն կ'ընէր: Օր մը, ի՛նչպէս եղաւ, շունը գառնուկի մորթ մը բերաւ կատուին ու ըսաւ.

– Բարեւ, բարի յաջողութիւն, վարպե՛տ փխոց. ա՛ռ այս մորթը եւ ինծի յարմար գդակ մը կարէ. ձմեռ է, գլուխս կը մսի: Վարձքդ ինչ որ է կու տամ, միայն թէ չուտ ըլլայ:

– Աչքիս վրայ, քուչի աղբար, – պատասխանեց կատուն, – եղածը գդակ մըն է, մուշտակ չէ. կը կարեմ, Ուրբաթ օր եկուր առ: Իսկ վարձքի համար... է՛հ, ի՛նչ մեծ բան, մեր մէջ խօսիլն ալ ամօթ է:

Ուրբաթ առտու, կատուն դեռ խանութը չբացած, շունը եկաւ կանգնեցաւ դրան սեմին:

– Վարպետը ո՞ւր է, – հարցուց աչկերտին:

Կատուն տեսաւ չունը, քթին տակէն մրթմրթաց, բարկացաւ ու պոռաց.

– Ցուրտէն մեռա՞ր ինչ է, առտուն կանուխ եկեր ես կլխուս վրայ տնկուես: Ջես ալ թողուր, որ չունչ քաչեմ: Դիւրին բա՞ն կարծեցիր կարելը: Դեռ լմնցած չէ:

– Այդպէս ըսէ, ա՛յ տնաչէն. բարկանա՞լդ ինչ է: Քեզի դրամ տուեր եմ, որ դղակս չո՛ւտ կարես: Եթէ լմնցած չէ, ըսէ՝ վաղը եկուր:

Այսպէս խօսեցաւ քուչի աղբարը եւ նեղացած վերադարձաւ, գլուխը բաց:

2

Քանի մը անգամ եկաւ գնաց չունը, տեսաւ՝ դղակը կարուած չէ: Համբերութիւնը հատաւ քուչի աղբօր, օր մըն ալ կռիւը ծայր տուաւ երկուքին միջեւ:

– Գո՛ղ փիսօ, մորթս ետ տուր, ինծի պէտք չէ քու կարածդ ալ, կարելիքդ ալ, – կը պոռար չունը բարկութեամբ:

– Անպիտա՛ն չուն, դուն ինծի ի՞նչ տուիր, որ հիմա եկեր ես ետ կ՚ուզես: Ես քեզմէ բան չեմ առած, գնա՛ դործիդ, – պեխերը ոլորած կը պոռար կատուն:

Շունը, ճարահատ, գնաց դատաւորին գանգատելու. իսկ կատուն գիշեր մը գլուխն առաւ ու կորսուեցաւ: Այդ կորսուիլն էր, ա՛լ մէջտեղ չերեւաւ:

Այդ օրէն մինչեւ այսօր, երբ չունը կատուին հանդիպի, վրան կը վազէ, կը հալչէ ու ետ կ՚ուզէ իր տուած մորթը, իսկ կատուն, պեխերը վեր–վեր ցցած, կը դառնայ ետ ու բարկացած ֆը՛ս կ՚ընէ, կ՚առնէ կը քալէ:

ԱՌԱԾ.— Երկու կատու շուն մը կը խեղդեն:

Գդակ·– *Գլխարկ, գլխանոց:*

Տճաշէն·– *Այս բառը տեղին համեմատ կը գործածուի տունը չէն պահող, տանտիկնին իմաստով:*

Ճարահատ·– *Ճարը կտրած, յոյսը կտրած:*

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ·– Ժամանակին ի՞նչ արհեստ ունէր կատուն: – Շունը ի՞նչ բերաւ անոր: – Առաջին տեսակցութիւնը սիրալիր էր· երկրո՞րդը: – Ձեր կարծիքով՝ ո՞վ է յանցաւորը, կատո՞ւն թէ շունը: – Ի՞նչպէս սկսաւ կռիւը երկուքին միջեւ: – Վերջը ի՞նչ եղաւ: – Ինչո՞ւ շունն ու կատուն իրարու վրայ կը յարձակին, երբ իրարու հանդիպին:

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.— Միեւնոյն վերջաւորութիւնը ունեցող բայեր լծորդութիւն մը կը կազմեն: Երեք գլխաւոր լծորդութիւններ կան՝ *ել, իլ* ալ· օրինակ՝ երգել, խօսիլ, խաղալ: *Ուլ* վերջացող բանի մը բայեր ալ կան, որոնք անկանոն խոնարհումներ ունին:

48. ԿՕՇԿԱԿԱՐԻ ԽԱՆՈՒԹԻՆ ՄԷՋ

1

Սեղրակ աղա կօշկակարի մը խանութը կը մտնէ.

– Բարեկա՛մ, – կ՚ըսէ, – զոյգ մը կօշիկ կ՚ուզեմ ապսպրել:

– Շատ աղէկ:

– Կօշիկներուն քիթը նեղ ըլլալու չէ:

– Հիմակուան մօտայէն չէք ուզեր ըսել է:

– Կ՚ուզեմ, որ ոտքս կօշիկին մէջ ազատ չարժի, նեղ ոտքի սման չեմ ուզեր, կոչտ ունիմ:

– Գլխուս վրայ. ձեզի անանկ կօշիկ մը չինեմ, որ թէ՛ մոտայի համաձայն ըլլայ եւ թէ ձեր ոտքերը չսեղմէ:

– Եթէ զոհ ձդես զիս, միշտ քու խանութդ կու զամ:

– Վստահ եղէք:

Կօշկակարը Սեղրակ աղային ոտքին չափը կ՚առնէ եւ կը յայտնէ, թէ քանի մը օրէն պատրաստ կ՚ըլլան կօշիկները:

2

Սեղրակ աղա քանի մը օրէն կ՚երթայ կօշկակարին:

– Պատրա՞ստ են կօշիկներս:

– Այո՛, պատրաստ են:

Կօշկակարին աչկերտը կը ներկայացնէ կօշիկները:

– Եղբայր, – կ՚ըսէ Սեղրակ աղա, – ասոնք պըզտիկ են:

– Ընդհակառակն, մեծ են:

– Ասոնց քիթերը նեղ են:

– Ձեմ կարծեր. չատ լայն քիթերը այսօր յարգի չեն: Կ'աղաչեմ, անդամ մը ձեր ոտքը անցընէիք կօշիկները:

Սեդրակ աղա կը նստի: Կօշկակարին աչկերտը քառակուսի տախտակ մը կը դնէ Սեդրակ աղայի ոտքերուն տակ: Սեդրակ աղա կը ձեռնարկէ նոր կօշիկները հագնելու: Կօշիկները կ'ապատամբին:

– Ոտքդ ուժով կոխէ, կը պոռայ կօշկակարը:

– Ոտքի վրայ եղ ու այնպէս կոխէ, – կ'ըսէ կօշկակարին օգնականը:

– Ոտքդ ուժով գետին զարկ, – կը խրատէ կօշկակարին աչկերտը:

– Սա փոշիէն ցանէ քիչ մը կօշիկներուն մէջ, որպէս զի Սեդրակ աղային ոտքերը դիւրութեամբ սահին ու մտնեն, – կը հրամայէ կօշկակարը պզտիկ աչկերտին:

Հրամանը կը կատարուի, բայց կօշիկները հաստատամիտ են:

– Խօ՛ֆ, քրտնեցայ, – կ'ըսէ Սեդրակ աղա երեսը թթուեցնելով, – քեզի քառսուն անդամ ըսինք, որ մեծ ըլլան, լայն ըլլան, երկար ըլլան:

– Կ'երեւայ՝ ոտքերդ քրտնած են:

– Չէ՛, հոգիս, չէ՛, կօշիկները նեղ են:

– Անդամ մը որ հագնիս՝ կը բացուին: Լայն կօշիկները աւելի կը վնասեն կոշտերուն:

– Բայց չեմ կրնար հագնիլ:

Կօշկակարը, օգնականով եւ աչկերտներով, կը փութայ Սեդրակ աղային օգնելու: Երկու հոգի Սեդրակ աղային թեւը կը մտնեն, կօշկակարը ոտքերը կը բռնէ եւ կ'աշխատի կօշիկին մէջ դնել: Ամբողջ կօշկակարեան խումբը կը ճգնի ու կը տքնի:

– Թող տուէք ոտքս, թող տուէք, – կը բողոքէ Սեդրակ աղա:

– Բարկանալու իրաւունք չունիք, Սեդրա՛կ աղա:

– Ձունիմ, ա՛ղբար, չունիմ. դուք իրաւունք ունիք բարկանալու. թող տուէք ոտքս:

Բայց կօշկակարը ուժով բռնած է Սեդրակ աղային ոտքը, որուն ինը տասներորդ մասը մտած է արդէն կօշիկին մէջ:

3

Սեդրակ աղա կը զգայ, թէ գերի բռնուած է, ուստի անձնատուր կ'ըլլայ կօշկակարին, որ իր խումբով կը յաջողի վերջապէս կօշիկները հագցնել իր յաճախորդին:

– Տեսա՞ր ինչպէս աղէկ եղաւ: Ոտքի վրայ կեցիր քիչ մը, մինչեւ տուն երթաս, ո՛չ ցաւ կը մնայ, ո՛չ բան: Սանկ քալէ՛ նայիմ:

– Ի՞նչպէս քալեմ, կոշտերս սաստիկ կը ցաւին, հանեցէ՛ք սըտոնք:

– Քիչ մը խօսք մտիկ ըրէ, Սեդրա՛կ աղա:

– Քիչ մը յանկեակ չլինէիք չէ՞ր ըլլար:

– Չ'ըլլար, Սեդրա՛կ աղա, չ'ըլլար. ամէն խանութ պատիւ ունի, մենք մեր խանութին պատիւը չենք կըրնար կոտրել անանկ մեծ, լայն ու տաճեւ կօշիկներ կարելով. ամէն մարդ իր գործը գիտէ:

– Աղէկ, աղէկ, ի՞նչ պիտի տանք:

– Երկու ոսկի:

Սեդրակ աղա կը վճարէ եւ նոր կօշիկներով դուրս կ'ելլէ կօշկակարին խանութէն, ամէն քայլափոխի հառաչելով ցաւէն, երբեմն ալ արտասուելով: Կը զգայ վերջապէս, թէ պիտի չկրնայ չարունակել ճամբան, պրօսարան մը կը մտնէ, բազմոցին վրայ կը նստի եւ կօշիկները հանել կ'ուզէ: Չի յաջողիր: Սպասաւորը կը կանչէ եւ կը խնդրէ, որ կօշիկները քաշէ: Սպասա-

ուրը ամէն ջանք ի գործ կը դնէ, կարելի չ'ըլլար կոշիկները հանել: Իմաց կը տուի կօշկակարին, որ օգնականին հետ կը հասնի եւ մեծ դժուարութեամբ կը յաջողի հանել կօշիկները:

Սեդրակ աղա կը հագնի հին կօշիկները եւ կը հանպրստանայ:

ԱՌԱԾ·— Խօսք չհասկցողին դժուար է
խօսք հասկցնել:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Մոտա·— *Օտար բառ է, կը նշանակէ նորաձեւութիւն:*
Ձեռնարկել·— *Ձեռք զարնել, գործի սկսիլ:*
Տճնիլ·— *ճգնիլ, ջանալ, աշխատիլ:*
Արտասուել·— *Լալ:*

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ·— Սեդրակ աղա ինչպիսի՞ կօշիկներ կ'ուզէր: – Իր ուզածին պէս շինուեցա՞ն կօշիկները: – Կօշկակարը ի՞նչ պատճառ առաջ բերաւ կօշիկները նեղ շինած ըլլալուն համար: – Իր նոր կօշիկներով կրցա՞ւ խալել Սեդրակ աղա: – Վերջը ի՞նչ եղաւ: – Այս տեսակ գրուածքներուն ի՞նչ կ'ըսեն: – Կրնա՞ք ըսել, թէ ո՛վ է այս գրուածքին հեղինակը:

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ·— Էական բայէն զատ չորս տեսակ բայ կայ· ներգործական, չէզոք, կրաւորական եւ անցողական: Ներգործական կը կոչուին այն բայերը, որոնց ենթական գործողութիւնը ուրիշի մը վրայ կը կատարէ· օրինակ՝ ես կը բանամ դուռը: Կը բանամ ներգործական բայ է: Չէզոք կը կոչուին այն բայերը, որոնց ենթական գործողութիւնը իր վրայ կը կատարէ· օրինակ՝ կը խալեմ, կը նստիմ:

Ձեր այսօրուան դասին մէջ չէզոք եւ ներգործական բայեր կա՞ն:

49. ԿԱԹԻԼ ՄԸ ՄԵՂՐ

Բ. ՄԱՍ

«Սպանինեցին... հէ՛յ, օգնութի՛ւն...»:
Ու թաղէ թաղ եւ տուն էտուն
Ձայն կու տային մէկը միւսին,
վերի թաղէն, վարի թաղէն,
ձամբաներէն, գործի տեղէն
Լաց ու ճիչով
Ու վայ տալով:

«Տօ՛, կոպիտ արջ, տօ՛, ամեհի՛,
Այս տեսակ ալ բան պատահի՛...
Դուն եկեր ես մե՞ղր առնելու
Թէ իր շեմքին մարդ գարնելու»:
Այսպէս կ'բսեն ու կը գարնեն,
Աղցան կ'ընեն, կ'երկընցընեն
Շան ֆովն ի վեր. «Հայտէ՛, առէ՛ֆ,
Ձեր մեռելը եկէ՛ֆ, տարէ՛ֆ»:

Ու այնտեղէն բօթը ահա՛
կ'երթայ մօտիկ գիւղը կ'իյնայ,
Թէ «մեռե՛ր էֆ,
Եկէ՛ֆ, հասէ՛ֆ,
Սպանինեցին
Մեր գիւղացին»:

Ամբողջ գիւղը կ'ելլէ ոտքի
Ու գունդագունդ դուրս կը նետուի.
Ամէն մէկը առած բան մը,
Ո՛րը ձեռքը հրացան մը,
Ո՛րը փայտով կամ կացինով,

Ո՛րր ոտոռվ, ո՛րը ձիով,
Ո՛րն աւզրդակ, ո՛րը բոպիկ,
Հա՛ կը վազեն գիւղը մօտիկ:
«Տօ՛, այսպէս ալ աւիրաւ գի՛ւղ,
Ո՛չ խիղճ ունին, ո՛չ ահ, երկիւղ·
Գացեր է մարդն առուտուրի,
Հաւաքուեր են, տուեր սուրի:

Երթա՛նք, երթա՛նք,
Կըրակի տանք:
Յառա՛չ, յառա՛չ, հա՛ ձեզ տեսնեմ»:

Եւ դուրս եկան իրարու դէմ
Կոտորածի
Երկու գիւղերը դըրացի...
Տուին, զարկին,
Սպանեցին,
Եւ որքան շատ արիւն տեսան,
Այնքան ալ շատ գազան դարձան,
Կորան ու եղան
Գետնին հաւասար...

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ամեհի·– *կատաղի, վայրագ, բիրտ*:
Աղցան ընել·– *Աղցանի պէս ճմլել*:
Անգղակ·– *Առանց գլխարկի*:
Երկիւղ·– *Վախ*:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.– Ինչո՞ւ կը վազէին եւ ո՞ւր կը վազէին ամէն թաղէ ու տունէ: – Որո՞ւ վրայ յարձակեցան վազողները: – Հովիւը ի՞նչ եղաւ ի վերջոյ: – Ի՞նչ ըրին գիւղացիները, երբ սպանութեան լուրը առին: – Երկու դրացի գիւղերը ինչո՞ւ իրարու դէմ ելան: – Վերջը ի՞նչ եղաւ:

50. ԱՐԴԱՐԱՍԷՐ ԴԱՏԱՒՈՐԸ

1

Ես ձեզի կսեմ, որ դուք ալ ուրիշներուն պատմէք, ուրիշները լսեն եւ աչխարհն իմանայ, թէ ժամանակին արդարասէր դատաւոր մը կար:

Օր մը, այրի կին մը դնաց անոր մօտ, ծունկի եկաւ առջեւը ու ըսաւ.

– Արդա՛ր դատաւոր, լսէ՛ այս աչխարհի հզօրներուն գործը եւ դատ ու դատաստան կարէ:

«Ես արտ մը ունէի, կը վարէի, կը ցանէի, քրտինք թափելով կը հանէի իմ ու զաւակներուս հացը:

«Պատահեցաւ, որ արտիս քով գտնուի թագաւորին պարտէզը: Օրին մէկն ալ, թագաւորին սիրտը ապարանք մը ուզեց. մարդ ղրկեց, որ արտս ծախու առնէ եւ անոր վրայ չինէ ապարանքը:

«Ըսի թագաւորին մարդոց, թէ ծախու չէ արտս, ես զայն ժառանգեր եմ իմ մօրմէս, մայրս ալ ժառանգեր է իր նախնիքներէն: Իմ հողիս ամէն մէկ կտորը ոսկիի փոշի է իմ աչքիս: Չեմ ծախեր, ըսի, եթէ թագաւորը արտիս երեսը ադամանդով իսկ ծածկէ եւ այդ ադամանդներն ալ ինծի տայ...

«Չանցաւ չարաթ մը երկուք, եւ ահա թագաւորին վերակացուն իր սիրոյ անունով գրաւեց արտս եւ անոր վրայ չինեց արքայական ապարանքը:

«Թագաւորը լուր ունէ՞ր թէ չէ, չեմ գիտեր. միայն սա գիտեմ, որ ես գրկուեցայ իմ արտէս, մնացի չքաւոր եւ աւուր հացի կարօտ:

«Լսեցի, որ դուն արդար դատ ու դատաստան կը տեսնես. ճամբայ ելայ, օր ու գիշեր քալեցի եւ եկայ ցաւս պատմելու քեզի»:

Դատաւորը չփեց իր ճերմակ մօրուքը, մտածեց քիչ մը, ապա ըսաւ.

– Վերադարձիր գիւղդ. դատիդ տէրն ու տիրականը ես եմ ասկէ եառք:

2

Թագաւորը ուրախ դուարթ նստեր է իր նորակառոյց պեղեցիկ ապարանքին մէջ: Հոն են նաեւ պալատականները ոսկեթել ուսնոցներով եւ չողչողուն զրպեստներով:

Թագաւորը յանկարծ կը տեսնէ դատաւորը, որ, իչու մը վրայ նստած եւ ձեռքը պարապ պարկ մը բռնած, կը մօտենայ ապարանքին:

Կու պայ կը կենայ Թագաւորին դիմաց, խոնարհութիւն կ'ընէ եւ կ'ըսէ.

– Տէ՛ր Թագաւոր, Թոյլ կու տա՞ս, որ պարկիս մէջ քիչ մը հող լեցնեմ այս պարտէզէն:

Հող ըսածդ ի՛նչ...

– Լեցո՛ւր, – կը հրամայէ Թագաւորը:

Դատաւորը կը լեցնէ հողը պարկին մէջ, բերնէ բերան. յետոյ՝ մօտենալով Թագաւորին՝ կ'աւելցնէ.

– Մե՛ծ Թագաւոր, կը տեսնես որ ծեր եմ, ուժս հատեր է, առջի կարողութիւնս չէ մնացեր. նեղութիւն կրէ եւ օգնէ ինծի, որպէս զի պարկս դնեմ իչուս կռնակը:

Թագաւորը կը ժպտի, չ'ուզեր մերժել ծերունիին խնդրանքը եւ կը փորձէ վերցնել հողով լեցուն պարկը ծերունիին հետ:

3

Բայց թագաւորը ո՞ւր տեսած է բեռ վերցնել: Հապա թէ պարկը վեր կը բարձրացնէ, անմիջապէս կը ձգէ գայն գետին ու կը յարէ.

– Ո՛հ, ի՛նչ ծանր է եղեր անիծածը:

Դատաւորը կը նայի թագաւորին երեսը եւ կ'ըսէ.

– Տէր, ծանր է կ'ըսես այս պարկին համար, որուն մէջ հազիւ քանի մը թի հող լեցուցի: Իսկ դուն բռնութեամբ յափշտակեցիր այս ամբողջ արտը խեղճ այրի կնոջ մը ձեռքէն: Հապա ի՞նչպէս պիտի դիմանաս արտին ծանրութեանը, երբ օր մը Աստուծոյ դատաստանին առջեւ ելլես:

Թագաւորը մտածեց պահ մը, ապա բռնեց արքատակր դատաւորին ձեռքը, համբուրեց եւ գլխուն դրաւ: Ցետոյ հրամայեց, որ արտը ետ տան այրի կնոջ՝ ապարանքով եւ մէջի հարստութիւններով միասին:

ԱՌԱԾ.– Ով որ չէ կրցած բարեկամ մը շահիլ,
արժանի չէ ապրելու:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ապարանք.– *Թագաւորական պալատ:*

Նախնիք.– *Նախահայրերը:*

Աւուր: *Օրուան:*

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.– Այրի կինը ի՞նչ պատմեց դատաւորին: – Արդա՞ր էր թագաւորին ըրածը: – Ի վերջոյ ապարանքը շինուեցա՞ւ, ո՞ւր: – Ի՞նչ ըրաւ դատաւորը թագաւո՞րը: – Կը հաւնի՞ք դատաւորին բանեցուցած հնարքին: – Դուք ի՞նչ պիտի ընէիք իր տեղը.

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.— Կրաւորական կը կոչուին այն բայերը, որոնց ենթական ուրիշի մը կողմէ կատարուած գործողութիւնը իր վրայ կը կրէ· օրինակ՝ դուն կը բամբասուիս թշնամիէդ: Անցողական կը կոչուին այն բայերը, որոնց ենթական գործողութիւնը ուրիշի մը ընել կու տայ· օրինակ՝ կարել կու տամ, կը կարդացնեմ:

Ձեր այսօրուան դասին մէջ բայի ի՞նչ տեսակներ գործածուած են· կրնա՞ք ներգործական բայերը կրաւորականի վերածել:

Գրեցէք քանի մը նախադասութիւններ, որոնց մէջ գործածելով ներգործական, չէզոք, կրաւորական եւ անցողական բայեր:

51· Ա Ր Ա Ք Ս Ը

1

Հայկական Բարձրաւանդակին մէջէն կը հոսին բազմաթիւ մեծ ու փոքր գետեր, ինչպէս Եփրատ, Տիգրիս, Արաքս, իրենց բազմազան ճիւղերով:

Գերազանցօրէն հայկական գետ է Արաքսը, որ Բիւրակնեան լեռներու հիւսիսային լանջերէն դէպի ցած կը հոսի եւ կը թափի Կասպից ծովը, կուր գետին հետ միասին: Ունի չուրջ 700 քիլոմեթր երկարութիւն:

Զորս առուակներ կը միանան Բիւրակնեան լեռներուն վրայ եւ կը կազմեն Արաքսը, որ դէպի արեւելք կը հոսի եւ իր մէջ կ'ընդունի բազմաթիւ ուրիշ գետակները, ինչպէս նաեւ Ախուրեան գետը:

Ապա մեր մայր գետը կը հոսի Արարատեան ընդարձակ դաշտին մէջէն եւ կ'ընթանայ հարաւ-արեւելեան ուղղութեամբ: Այդ դաշտին մէջէն հոսող լեռնային գետեր, ինչպէս Քասախ, Մեծամօր, Հրազդան, նոյնպէս կը թափին Արաքսի մէջ:

Առանց այս գետին, մեր երկրի որոշ մէկ մասը անապատ պիտի ըլլար, լերկ եւ անջրդի:

2

Հռոմայեցիները, հին ատեն, յաճախ փորձած են կամուրջ չինել Արաքսի վրայ, բայց չեն յաջողած: Զգուած կամուրջները երկար չէին դիմանար: Այս պատճառով ալ լատին բանաստեղծ Վիրգիլիոս «կամըրջընկէց» կոչած է Արաքսը, այսինքն գետ մը, որ լուծի չի հանդուրժեր:

Արաքսի ափին կը գտնուէին Հայաստանի նշանաւոր մայրաքաղաքներէն Արմաւիր եւ Արտաշատ:

Հին Ջուղայի մօտ՝ Արաքսը կ'ուղղուի դէպի արեւելք, անցնելով լեռներու մէջէն եւ ահագին աղմուկ հանելով: Օտար ճամբորդ մը այս ահեղ տեսարանը կոչած է «դժոխաձեւ», աւելցնելով որ ուրիշ ոչ մէկ տեղ կարելի է տեսնել այսքան ուժգնութեամբ արգելքներու դէմ կռուող գետ:

Ապա լեռներուն մէջէն դուրս գալով եւ միշտ դէպի հիւսիս ուղղուելով, Արաքս կը խառնուի Կուր գետին եւ կը թափի Կասպից ծովը:

Մեր դրագէտներէն շատեր, ինչպէս Րաֆֆի, Ա. Հարոնեան, Իսահակեան, գեղեցիկ կերպով նկարագրած են Արաքսը:

Արաքսը կը կոչուի նաեւ Երասխ կամ Արազ:

ԱՌԱՆՑ·— Ամէն ծաղիկ հոտ չ'ունենար:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Գերազանցօրէն·– *Առաւելաբար, մանաւանդ:*

Ընթանալ·– *Երթալ, առաջ վազել:*

Լերկ·– *Բուսազուրկ, անբեր:*

Անջրդի·– *Ջուր ու ցամաք, ջուրէ զուրկ:*

Կամրջընկէց·– *Կամուրջ քանդող:*

Վիրգիլիոս·– *Լատին նշանաւոր բանաստեղծ: Մնած է Քրիստոսէ առաջ 70 թուականին: Գրած է «Ենէական» եւ այլ գործեր:*

Րաֆֆի (1835 – 1888)·– *Վիպագիր· գրած է բազմաթիւ վէպեր, ինչպէս «Դաւիթ Բէկ», «Կայծեր», «Սամուէլ», «Խենթը» եւ այլն:*

Աւետիս Ահարոնեան (1866 – 1948)·– *Գրագէտ եւ ուսուցիչ· գրած է վէպեր, թատերախաղեր եւ բանաստեղծութիւններ, ինչպէս «Ազատութեան ճանապարհին», «Իմ գիրքը», «Հայրենիքիս համար», «Արցունքի հովիտը» եւայլն:*

Աւետիք Իսահակեան·– *Գրագէտ եւ բանաստեղծ· ծնած է 1875ին: Գրած է «Երգեր ու վէրքեր», «Աբու Լալա Մահարի», «Աչնան ծաղիկներ» եւայլն: Մեռաւ 1957ին, Երեւան:*

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ·– Ո՞ր մեծ գետերը կը հոսին Հայկական Բարձրաւանդակին մէջէն: – Ինչո՞ւ գուտ հայկական գետ է Արաքսը: – Ո՞րքան երկար է· ո՞ւր կը թափի: – Ուրիշ գետեր կ'ընդունի՞ իր մէջ: – Վիրգիլիոս ի՞նչ կոչած է Արաքսը· ինչո՞ւ: – Մեր ո՞ր գրագէտները խօսած են Արաքսի մասին: – Ինչո՞ւ մեր մայր գետը կը կոչենք Արաքսը:

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.— Վերաբաղ: Կազմել նախադասութիւններ եւ անոնց մէջ ցոյց տալ գոյականի, ածականի, դերանունի եւ բայի տեսակները:

Գրաւոր հրահանգներ տալ աշակերտներուն:

52· ԿԱԹԻԼ ՄԸ ՄԵՂՐ

Գ· ՄԱՍ

Դուն մի ըսեր, որ իրարու
Սահմանակից մեր այս երկու
Գիւղերն իրենց հարկը կու տան
Ամէն մէկը զատ տէրութեան:

Մէկ տէրութեան թագաւորը,
Լսելուն պէս այս բոլորը,
Լուր կը ղրկէ աջին, ձախին,
Իր հպատակ ժողովուրդին·
«Յայտնի ըլլայ մեր տէրութեան
Զինուոր, բանուոր, ազնուական
Ամէն շարքին
Ու աշխարհքին,
Որ անօրէն ու դաւաճան
Մեր դրացի ազգը դաժան,
Երբ մենք նստած էինք սիրով,
Մեր սահմանը մտաւ զօրքով
Ու վատութեամբ քաշեց սուրի
Զաւակները մեր սիրելի:
Եւ հակառակ մեր իսկ կամքին,
Պատուէր տուինք մեր բանակին՝
Թշնամիին մըտնէ հողը,
Մեր սուրբ, արդար հանէ ոխը···»:

Իսկ անդին ալ միւս իշխանը
Գրբեց զօրքին ճիշդ նոյն բանը:
Ու սկսաւ կռիւ ահեղ,
Թնդանօթներ եկան մէջտեղ:
Կրակն ինկան շէն ու քաղաք,

Արիւն, աւեր, ճիչ, աղաղակ,
Ամէն կողմէ սարսափ ու բօթ,
Ամէն կողմէ մեռելի հոտ...

Ամառ, ձրմեռ այդպէս անցան,
Ու մնացին դաշտերն անցան:
Դեռ կուիւը չդադարած,
Սովը եկաւ համատարած,
Սովը եկաւ, սովի հետ ցաւ,
Ծաղկած երկիրն ամայացաւ...

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հարկ·– *Տուրք:*
Անօրէն·– *Օրէնք-կանոն չճանչցող, օրէնքի չհնազանդող:*
Դաժան·– *Խիստ, խստասիրտ, անգութ:*
Շէն·– *Այստեղ կը նշանակէ գիւղ:*
Բօթ·– *Դէշ լուր, սեւ լուր, դոյժ:*
Անցան·– *Առանց ցանքի, առանց բան մը ցանելու:*
Համատարած – *Ամէն կողմ տարածուած, ընդհանուր:*
Ամայանալ·– *Ամայի, անապատ, աւերակ դառնալ:*

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ·– Երբ թագաւորը լսեց պատահածը, ի՞նչ ըրաւ: – Ինչո՞ւ զօրք հաւաքեց: – Միւս իշխա՞նը ինչ ըրաւ: – Ի՞նչ եղան գիւղ ու բաղաք: – Վերջը ի՞նչ եղաւ: – Այս բոլորը ինչի՞ հետեւանք էր: – Կ'արժէ՞ր կաթիլ մը մեղրի համար մարդ սպանել, պատերազմ ընել: – Ի՞նչ եզրակացութիւն կրնաք հանել այս պատմութենէն:

53· Մ Ե Ր Բ Ա Ս Ա Ր Ը

1

Ձմրան դիշեր էր, երկար ու ձանձրալի դիշեր: Մայրս հեքիաթ կը պատմէր. մենք անկողնի մէջ պառկած, լուռ մտիկ կ'ընէինք, իսկ մեր Բասարը, բակէն դուրս ելած, կը հաջէր միշտ: Երբեմն կը հեռանար տունէն, երբեմն արագ կը մօտենար ու կը հաջէր աւելի կատաղի:

Հօրս այն կասկածը, թէ դուրսը կրնան դայլեր ըլլալ, անհանգստացուց մեզ: Ամենէն աւելի կը վախնայինք մեր Բասարին համար. յանկարծ փորձանք մը չըպա՞յ գլխուն:

Ձեմ գիտեր գիշերուան կէ՞ան էր թէ լուսաբացի մօտ, մեր բոլորը վազեց բակէն ներս ու սկսաւ կլանչել, դուռը ճանկռտել:

– Վա՛յ, – գոչեց հայրս, – գայլ է. եկեր է՝ կը խեղդէ չունը:

Մենք դուրս թռանք, իսկ հայրս արդէն գացեր էր նայելու, թէ ի՛նչ էր պատահած:

– Տարա՛ւ, գայլը տարա՛ւ մեր չունը. էհէ՛յ... – լսուեցաւ հօրս ձայնը հեռուէն:

Մենք վազեցինք անոր եաեւէն:

Ձմրան պայծառ գիշեր, լուսինը մէկ կողմէն լոյս կու տար, պապղան ձիւնն ալ՝ միւս կողմէն:

Տեսանք, որ գայլը ձիւնին մէջէն կը փախչի դէպի անտառ: Այն կողմէն կը լսուէր նաեւ մեր բոլորին աղեկտուր կլանչոցը:

Գայլը կը վազէր, մենք ալ՝ եաեւէն:

2

Յանկարծ, ուրկէ՛ ուր, գայլին եաեւէն հասաւ մեծ չուն մը, յարձակեցաւ վրան եւ սկսաւ ղղել: Գայլն ու չունը ինկած էին ձիւնին մէջ: Քիչ մըն ալ մօտեցանք եւ տեսանք, որ գայլին հետ կռուողը մեր բոլորին մայրն էր: Մեր ուրախութիւնը սահման չունէր:

Գայլը կ՚աշխատէր ազատիլ չան ձեռքէն, բայց ինչ որ կ՚ընէր՝ ազատելու հնար չէր գտներ: Բոլորը, ձիւնին մէջ ինկած, անվերջ կը կլանչէր, իսկ այս կլանչոցը աւելի կը կատղեցնէր մայր չունը:

Հայրս, մեծ մահակ մը ձեռքին, կ՚ուզէր գարնել գայլին գլխուն, բայց կը վախնար, որ հարուածը կը հանդիպի բոլորի մօրը: Վերջապէս, յարմար պահու մը, մահակը բզեցուց ուղղակի գայլի գլխուն:

Վիրաւոր գայլը այնպէս ոռնաց, որ չունն ալ վախցաւ. գաղանը լեղապատառ փախաւ անտառ: Մայր չունը քիչ մըն ալ հետապնդեց զայն, ապա ետ դարձաւ: Առջեւի ոտքէն կը կաղար, իսկ մէջքէն արիւն կը հոսէր. վիրաւորուած էր, բայց ուրախ-ուրախ կը պտըտէր մեր չուրջը, կը լզէր Բասարի դունչն ու ոտքերը:

Բասարը բերին տուն. մարմնին վրայ քանի մը վէրքեր կային, մայրս ձէթ քսեց անոնց վրայ: Երկու-երեք օր ետք արդէն բոլորովին լաւացած եւ մոռցած էր պատահածը:

Տարի մը անցած՝ մեր Բասարը այնքան մեծցաւ, այնքան ուժովցաւ, որ ոչ մէկ օտար չուն կը համարձակէր մօտենալ մեր տան:

Երբեմն, ձմրան գիշերները, երբ անօթի գայլեր կը սլքտային մեր տան մօտերը, Բասարի հաչոցին հետ կը լսուէր նաեւ մօր ոգեւորող ձայնը: Մայր չունը արդէն ծերացեր էր, բայց երբ հարկ ըլլար՝ օգնութեան կը հասնէր մեր Բասարին:

ԱՌԱԾ.— Շունը յիշէ, փայտը ֆշշէ:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

կլանչել.— Շուներուն լալով ոռնալը. կը գրուի նաեւ կլանչել:

Պսպղուն.— փայլուն, փայլփլուն:

Աղեկտուր.— Աղիքները կտրտող. ցաւագին:

Հնար.— ճար, միջոց, կարելիութիւն:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Ձմրան գիշեր մը ի՞նչ պատահեցաւ: — Ինչո՞ւ կը կլանչէր Բասարը: — Ո՞վ հասաւ օգնութեան: — Ի վերջոյ ի՞նչ եղաւ գայլը: — Որո՞նք աւելի զօրաւոր են. գայլե՞րը թէ շուները: — Ո՞րն է այս պատմութեան ամենէն յուզիչ մասը:

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.— Մակբայ կը կոչուին այն բառերը, որոնք գործողութեան մը կամ վիճակի մը տեղը, կերպը, ժամանակը, հաճախութիւնը ցոյց կու տան. օրինակ՝ *վերը* կը պառկիմ, *մինակ* կ'ապրիմ, *կանուխ* կ'ելլեմ, *քիչ* կ'ուտեմ. վերը, մինակ, կանուխ, քիչ մակբայ են: Մակբայ են նաեւ շատ, ուր, ուրկէ, ցովը, հոս, մօտը, անդին, կամաց, շուտ, հազիւ, գրեթէ, յաճախ, յանկարծ, ուշ, արդէն, երբեք, երբեմն, եւայլն:

---

54. ԾՈՎՈՒՆ ՋՈՒՐԸ ԻՆՉՈ՞Ւ ԱՂԻ Է

1

Շատ տարիներ առաջ դիւղի մը մէջ կ'ապրէին երկու եղբայրներ՝ Աւագ եւ Ադամ: Մեծ եղբայրը՝ Աւագ՝ աւելի ուժով էր եւ գրեթէ միշտ կը նեղէր, կը չարչարէր իր փոքր եղբայրը՝ Ադամը:

Երբ հայրերնին մեռաւ, փոքր եղբօր վիճակը աւելի ծանրացաւ: Մեծ եղբայրը իւրացուց հօրը ունեցածչունեցածը. փոքր եղբօրը բան չմնաց:

Երկու եղբայրները ամուսնացան եւ ընտանիք կազմեցին: Աւագ հարուստ էր, Ադամ՝ խեղճ ու աղքատ: Օր մը, Ադամի տան մէջ ցորենի հատիկ մը անգամ չըկար, որ պոնէ ապուր եփէին եւ ուտէին: Ճարահատ՝ Ադամ գնաց մեծ եղբօրը եւ ըսաւ անոր.

– Մե՛ծ եղբայր, ինծի քիչ մը յորեն փոխ տուր:

Բայց մեծ եղբայրը չատ ագահ ու կծծի էր. մերժեց օգնել փոքր եղբօրը: Ադամ ծով դնաց ձուկ որսալու. չատ աշխատեցաւ, սակայն բախտը չժպտեցաւ իրեն. ձուկ մը անդամ չկրցաւ որսալ:

Պարապ ձեռքով ու դլխահակ տուն դարձաւ. ճամբան երկանաքար մը տեսաւ: «Թերեւս պէտք ըլլայ» մտածեց, վերցուց երկանաքարը եւ հետը տուն տարաւ:

Կինը հարցուց.

– Շատ ձուկ բռնեցի՞ր:

– Չէ, ձուկ չկայ, բայց երկանաքար մը գտայ ճամբան. առի բերի, թերեւս պէտք ըլլայ:

– Բայց մենք աղալու բան չունինք, ցորենի հատիկ մը անգամ չունինք:

Ադամ բարկութենէն ոտքով հրեց երկանաքարը: Այդ պահուն հրաշալի բան մը պատահեցաւ. երկանաքարը յանկարծ սկսաւ դառնալ ինք իր վրայ եւ աղալ: Քանի կը դառնար, այնքան աղ կը թափէր տակէն: Հետզհետէ աւելի արագ սկսաւ դառնալ. աղը կը դիզուէր սենեակին մէջ:

Մարդ ու կին ուրախացան: Ադամ ուզեց կեցնել երկանաքարը, բայց հնար մը չգտաւ. ի վերջոյ հակառակ կողմը դարձուց, եւ այդ ժամանակ երկանաքարը դադրեցաւ աղալէ:

Այդ օրէն սկսեալ, ամէն անգամ որ նեղութեան մատնուէին, Ադամ ոտքով կը հրէր երկանաքարը, որ

կը սկսէր աղալ. աղը կը ծախէին եւ կը գնէին ինչ որ ուզէին: Այսպէս՝ մարդ ու կին կ'ապրէին առանց որեւէ բանի կարօտ ըլլալու:

2

Մեծ եղբայրը իմացաւ եղելութիւնը. սկսաւ նախանձիլ: Գնաց փոքր եղբօրը մօտ եւ ըսաւ անոր.

— Աղա՛մ եղբայր, տո՛ւր այդ երկանաքարը ինծի, քիչ մըն ալ ես աղամ:

Փոքր եղբայրը չուզեց մերժել, տուաւ հրաշագործ երկանաքարը: Մեծ եղբայրը առաւ տուն տարաւ եւ սկսաւ բանեցնել զայն: Աղը հետզհետէ դիզուեցաւ, հասաւ առաստաղին: Պատերը ցնցուեցան. ահա՛, ահա՛, ուր որ է՝ տունը պիտի փլչի:

Վախցաւ Աւագը. չէր գիտեր ի՛նչ ընէր, ի՛նչպէս ընէր, որ երկանաքարը դադրէր աղալէ: Շփոթած ու չուարած՝ տարաւ դուրս եւ նետեց բլուրէն վար:

Հրաշագործ երկանաքարը գլորեցաւ, գլորեցաւ եւ ինկաւ ծովը. մնաց ջուրերուն տակ:

Մինչեւ այսօր ալ երկանաքարը կը դառնայ ու կը դառնայ ծովուն տակ եւ անընդհատ կ'աղայ:

Ահա թէ ինչո՛ւ ծովուն ջուրը աղի է:

ԱՌԱԾ.— Ջուրը խնկողը օձին կը փաթթուի:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ճարահատ.— Ճարը հատած, միջոց մը, ելք մը չգտնել:

Կծծի.— Ագահ, չափազանց խնայասէր, ժլատ:

Դիզուիլ.— Վրայէ վրայ հաւաքուիլ, կուտակուիլ:

Անընդհատ.— Առանց ընդհատումի, անվերջ, շարունակ:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.— Ի՞նչ բնաւորութիւն ունէին երկու եղբայրները: — Օր մը ի՞նչ պատահեցաւ: — Երկանաբարերը միայն ա՞ղ կ'աղաւ: — Մեծ եղբայրը ազա՞տ մէկն էր. ինչո՞ւ կ'ուզէր առնել հրաշագործ երկանաբարը: — Կրցա՞ւ աշխատցնել զայն. վերջը ի՞նչ եղաւ: — Այս տեսակ գրուածքներուն ի՞նչ կ'ըսեն:

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.— Շաղկապ կը կոչուին այն բառերը, որոնք մէկէ աւելի բառեր կամ խօսքեր իրարու կը կապեն. օրինակ՝ այս գիրքը իմս է, *սակայն* այդ տետրակը իմս չէ, *իսկ* գրիչը քրոջս կը պատկանի. սակայն, իսկ շաղկապ են:

---

55. ՊԱՆԴՈՒԽՏԻ ԵՐԳ

Կոռ՛ւնկ, ուսկէ՞ կու գաս, ծառայ եմ ձայնիդ,
Կոռ՛ւնկ, մեր աշխարհէն խապրիկ մը չունի՞ս,
Մի՛ վազեր, երամիդ շուտով կը հասնիս,
Կոռ՛ւնկ, մեր աշխարհէն խապրիկ մը չունի՞ս:

Թողեր եմ ու եկեր արտերս ու այգիս,
Քանի որ ա՛յս կ'ըսեմ, կը բաղուի հոգիս,
Կոռ՛ւնկ, պահ մը կեցիր, ձայնիկդ հոգիիս.
Կոռ՛ւնկ, մեր աշխարհէն խապրիկ մը չունի՞ս:

Ո՛չ լուր օր գիտեմ, ո՛չ ալ կիրակին,
Շամփուրն է զարկեր գիս, բռնած կրակին,
Այրիլս չեմ հոգար, ձեզմէ կարօտ եմ.
Կոռ՛ւնկ, մեր աշխարհէն խապրիկ մը չունի՞ս:

Աշունն է մօտեցեր, կ'երթաս տարագիր,
Երամ ես ժողվեր հազարներ ու բիւր·
Ինձ պատասխան չտուիր, ելար ու գացիր·
Կռո՛ւնկ, մեր աշխարհէն գնա՛, հեռացիր···

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Խապրիկ·— *Թուրքերէն բառ, կը նշանակէ լուր:*
Երամ·— *Թռչուններու խումբ:*
Լուր օր·— *Գործի օր:*
Շամփուր·— *Միս խորովելու յատուկ երկաթէ չիչ:*
Տարագիր·— *Աքսորական, պանդուխտ:*

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ·— Ո՞վ է այս ոտանաւորին մէջ խօսող անձը: — Որո՞ւ կ'ուղղէ իր խօսքը: — Ի՞նչ տեսակ թռչուն է կռունկը: — Ո՞ր աշխարհի մասին է խօսքը այստեղ: — Պատասխան տուա՞ւ կռունկը: — Ի՞նչ է տարբերութիւնը պանդուխտին եւ տարագիրին:

56. ԻՄԱՍՏՈՒՆ ՄԱՆՈՒԿԸ

1

Արեւելքի թագաւորը պատճառ կը փնտռէր կռուի բռնուելու Արեւմուտքի թագաւորին հետ:

Նամակ ղրկեց ու ըսաւ. «Արեւմուտքի՛ թագաւոր, քու ձիդ որ այդտեղ խրխնջաց, իմ ձիս այստեղ վախցաւ»:

Արեւմուտքի թագաւորը չհասկցաւ Արեւելքի թագաւորին միտքը: Կանչեց իր նազիր – վեզիրները, որպէսզի բացատրեն, թէ ի՛նչ ըսել կ'ուզէ Արեւելքի թագաւորը:

Բայց մէկը չկրնացաւ, որ կարենար բացատրութիւն մը տալ:

Տեսաւ, որ չ'ըլլար, դեսպանները ղրկեց իր երկրին ամէն կողմը, որպէսզի իմաստուն մէկը գտնեն եւ բերեն պալատ:

Դեսպանները հոս ու հոն լնկան, չատ փնտռեցին իմաստուն մարդ մը, որ Արեւելքի թագաւորին միտքը հասկնար:

Յուսահատ եւ կը դառնային, երբ, վերադարձի ճամբուն վրայ, գիւղէ մը անցնելու առեն, տեսան մանուկ մը, որ քարին վրայ նստած իրենց կը նայէր:

– Տղա՛յ, – հարցուցին դեսպանները, – ո՞ւր է հայրդ:

– Հայրս, – պատասխանեց մանուկը, – վէճ կը ցանէ:

– Ի՞նչպէս թէ վէճ կը ցանէ. ի՞նչ ըսել է վէճ ցանել, – կրկին հարցուցին թագաւորին դեսպանները:

– Ա՛յ, սա ճամբուն վրայ, – մատով ցոյց տուաւ մանուկը, – հայրս արտ մը ունի. անցնող դարձողը կը

մանէ ներս, վարունգ կը կտրէ, ձմերուկ կը փրցնէ, սոխ կը քաղէ: Հայրս ալ անոնց հետ չարունակ կը վիճի ու կը կռուի:

– Մա՞յրդ ուր է հապա:

– Մայրս ալ արցունք փոխ կու տայ:

– Ա՞յդ ինչ կը նշանակէ:

– Ահա՛ թէ ինչ կը նշանակէ. դիւղին մէջ մէկը որ մեռնի, մայրս մեռելտունը երթալով կու լայ, արցունք փոխ կու տայ:

2

Դեսպանները տեսան, որ այս տղան չատ սրամիտ եւ իմաստուն տղայ է: Մտովի ըսին. «Կայ չկայ, այս տղան է, որ պիտի հասկնայ Արեւելքի թագաւորին ըսել ուզածը»:

Կ'առնեն մանուկը, կը տանին թագաւորին եւ կը պատմեն ամէն բան:

Թագաւորը կ'ըսէ.

– Խելօ՛ք տղայ, եթէ Արեւելքի թագաւորին մխիթը բացատրես, թագաւորութեանս կէսը քեզի կու տամ: Արեւելքի թագաւորը ինծի նամակ է գրեր եւ կ'ըսէ, թէ քու ձիդ որ այդտեղ խրխնջաց, իմ ձիս այտեղ վախցաւ: Ի՞նչ ըսել է ասիկա. այդպէս բան կարելի՞ է:

– Թագաւորը ապրած կենայ, – ըսաւ մանուկը, – Արեւելքի թագաւորը պատճառ կը փնտռէ, որ կռուի բռնուի քեզի հետ: Ինծի երեք հարիւր ձիաւոր տուր, ես անոր պատասխանը կու տամ:

Իմաստուն մանուկը առաւ երեք հարիւր ձիաւորը եւ զաղտնի հրահանգներ տուաւ ամէն մէկուն: Ապա ճամբայ ելան բոլորը միասին:

3

Երեք հարիւր ձիաւորները գացին, մտան Արեւելքի թագաւորին մայրաքաղաքը եւ ջարդեցին բոլոր չունեըը:

Արեւելքի թագաւորը այս որ իմացաւ, իր քով կանչեց ձիաւորները եւ հարցուց.

– Ինչո՞ւ ջարդեցիք իմ քաղաքիս չունները:

– Մեր թագաւորի հօտին մէջ գայլեր էին իննկեր, – պատասխանեցին ձիաւորները, – մեր հովիւները ձայն տուին, պոռացին ձեր չուներուն. բայց չունները չեկա՛ն ու չենկան. ասոր համար մենք ալ եկանք ու կոտորեցինք բոլորը:

– Այդ ի՞նչպէս կ'ըլլայ. այնտեղէն այստեղ ձայն կը լսուի՞, – հարցուց թագաւորը:

– Հապա այդ ի՞նչպէս է, որ մեր թագաւորին ձիուն խրխինջը հոս կը լսուի, իսկ մեր հովիւներուն ձայնը չի լսուիը, – ըսին ձիաւորները:

Արեւելքի թագաւորը մատը խածաւ զարմանքէն: Հասկցաւ, որ ուժի դէմ ուժ կայ, եւ այլեւս կռուի մասին չմտածեց:

Իսկ Արեւմուտքի թագաւորը իր թագաւորութեան կէսը տուաւ իմաստուն մանուկին եւ զայն իր խորհըրդատուն դարձուց: Անոր հայրն ու մայրն ալ բերել տուաւ դիւղէն եւ իր պալատին մէջ բնակեցուց:

ԱՌԱԾ.— Մէկ սուտը տասը տուն կ'աւրէ:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Նագիր – վեգիր.– *Թուրքերէն բառ. կը նշանակէ նախարար:*

Հօտ.– *Ոչխարներու խումբ:*

կոտորել.– *Ջարդել, սպաննել:*

Խորհրդատու.– *Խորհուրդ տուող:*

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.– Արեւելքի թագաւորը ի՞նչ գրեց Արեւմուտքի թագաւորին: – Ի՞նչ ըսել կ'ուզէր: – Արեւմուտքի թագաւորը հասկըցա՞ւ անոր նպատակը· ի՞նչ ըրաւ: – Դեսպանները ո՞վ տեսան ճամբան· ի՞նչ հարցուցին եւ ի՞նչ պատասխան ստացան: – Իմաստուն մանուկը ի՞նչ ձեւով բացատրեց Արեւելքի թագաւորին միտքը:

ԿԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.– Գլխաւոր շաղկապներն են· *եւ, ու, ալ, անգամ, նաեւ, այլ, իսկ, կամ, թէ, եթէ, որ, որովհետեւ, քանի որ, երբ, մանաւանդ, սակայն, արդարեւ, թէեւ, ոչ միայն, քան թէ, ուրեմն, նոյնիսկ, իբր թէ, մինչդեռ* եւայլն:

57· ԱՄԵՆԱԿԱՏԱՐԵԱԼԸ

1

Օրուան աշխատանքէն յոգնած, ընկոզմաներ էր փրկիչը, տերեւախիտ ծառի մը հովանիին տակ:

Յոգնա՛ծ էր, բայց դարձեալ կրնար ականջ դնել իր աշակերտներուն խօսակցութեան:

Աշակերտները կը վիճէին այն մասին, թէ Աստուծոյ ստեղծագործութիւններուն մէջ ո՞րն է ամենակատարեալը:

Մէկը ամենակատարեալը կը համարէր ծիածանը, որ կը փայլի երկրի բոլոր գոյներով· ուրիշ մը՝ թանկագին քարերը, երրորդը՝ ամպերը:

Յովհաննէս այն կարծիքը կը յայտնէր, թէ ամենէն պեղեցիկ բանը մանկան պայծառ ու անմեղ դէմքն է:

Ծերունի Պետրոս ըսաւ·

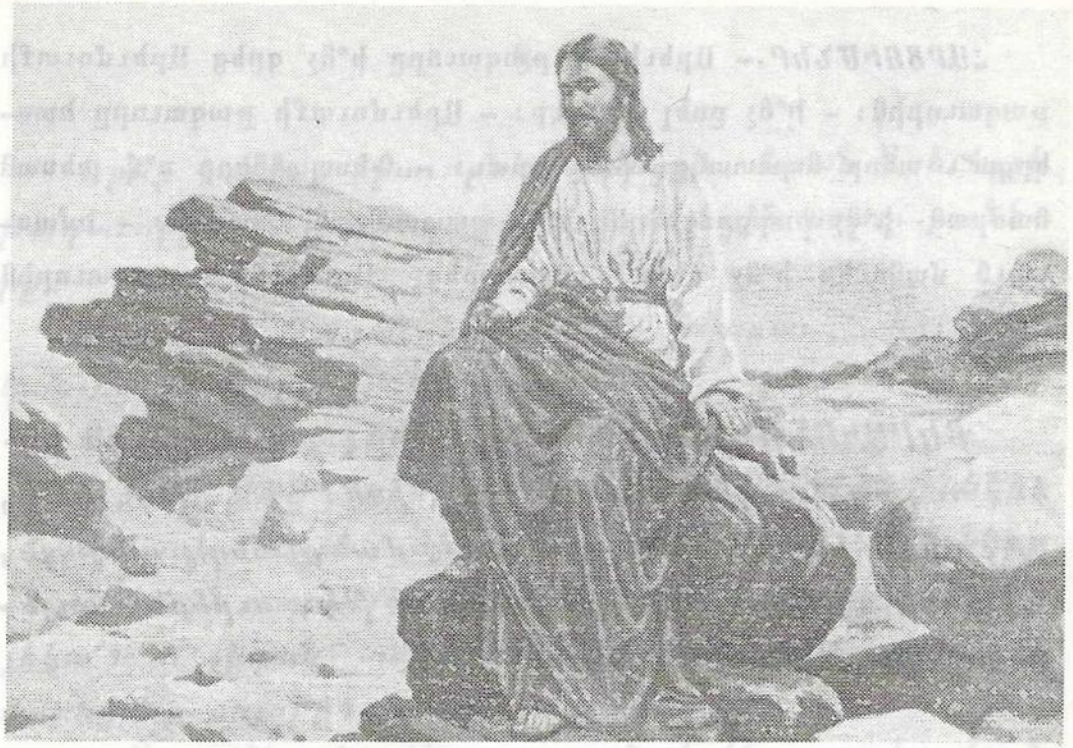

– Աշխարհի մէջ ի՞նչ բանի վրայ նայիք, կը տեսնէք, որ պեղեցիկ է:

Յուդա Իսկարիովտացի պատասխանեց.

– Ճիշդ է, որ մեր առջեւ ամէն բան հրաշապեղ է, բայց եւ այնպէս տարբերութիւն մը կայ անոնց միջեւ: Արդեօք արմաւենին իր ճկունութեամբ ու պեղեցկութեամբ չի՞ պերազանցեր հասարակ խոտը, որ որեւէ պտուղ չի տար եւ հալիւ պեանէն վեր կը բարձրանայ:

2

Փրկիչը, ընկողմանած, ականջ կը դնէր այս խօսքերուն:

Յովհաննէս դարձաւ անոր կողմը ու ըսաւ.

– Ուսուցի՛չ, ես գիտեմ, որ յողնած ես. բայց քու աչակերտներդ կը վիճին սա բանին վրայ, թէ կարելի՞ է արդեօք մեր Հօր ստեղծագործութիւններէն մէկը ամենէն աւելի կատարեալ համարել:

Յիսուս նայեցաւ անոր ու ըսաւ.

– Այո՛, կարելի է:

Աշակերտները դարձեալ սկսան վիճիլ, չէին դիտեր, թէ Ուսուցիչը ո՛ր բանը ամենակատարեալ կը համարէ:

Անդրէաս ըսաւ.

– Տիրոջ ստեղծագործութիւններուն մէջ ամենակատարեալը աստղալից երկինքն է:

Յիսուս պատասխանեց.

– Երկինքի մէջ մի՛ փնտռեր այն բանը, զոր կըրնաս երկրի վրայ գտնել: Երկրի վրայ բան մը կայ, որ աւելի բարձր է, քան աստղերը:

Պետրոս ըսաւ.

– Ես ամենէն շատ կը պարմանամ լեռներուն վրայ: Կա՞յ բան մը, որ ապառաժեայ լեռնէն աւելի հզօր ու ահաւոր ըլլայ:

Յիսուս պատասխանեց.

– Այն բանը, զոր դուք կը փնտռէք, աւելի հզօր է:

Յակոբ, Յովհաննէսին եղբայրը, ըսաւ.

– Ծովը աւելի հզօր է, քան լեռը: Մրրկալից ալիքները կը փշրեն ապառաժը, մինչդեռ մէկը չկայ, որ չափէ ծովուն խորութիւնը:

Յիսուս պատասխանեց.

– Այն բանը, զոր դուք կը փնտռէք, աւելի խոր է, քան ծովը:

Խօսեցաւ Բարթողիմէոս, Յովհաննէս Մկրտչի նախկին աշակերտը.

– Ծաղիկներէն աւելի գեղեցիկ բան չկայ աշխարհիս մէջ: Չկայ բան մը, որ աւելի գեղեցիկ ըլլայ, քան շուշանը:

Յիսուս պատասխանեց.

– Այն բանը, զոր դուք կը փնտռէք, աւելի գեղեցիկ է:

Այն ատեն Փիլիպպոս ըսաւ.

– Դուք կը մոռնաք արեւը, որ իր ճառագայթնե-

րով կը լուսաւորէ ամբողջ աշխարհը եւ կը տաքցնէ երկիրը:

– Այն բանը, զոր դուք կը փնտռէք, աւելի տաք է:

Միւս աշակերտները լուռ նստած էին եւ չէին համարձակեր որեւէ կարծիք յայտնել:

Երկար լռութենէ ետք նորէն խօսեցաւ Յովհաննէս.

– Ուսուցի՛չ, անշուշտ չես փափաքիր, որ մենք խարխափինք անորոշութեան մէջ: Ըսէ՛, ո՞րն է ամենակատարեալ բանը, զոր մենք չենք կրնար գտնել:

Յիսուս իր նայուածքը յառեց դէպի բարձրը եւ ըսաւ.

– Սի՛րտը...

ԱՌԱԾ.– Գէշին ներելը ազէկին վնասել է:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Փրկիչ.– *Յիսուս:*

Հովանի.– *Շուք, ստուեր:*

Միածան.– *Միրանի գոտի:*

Մրրկալից.– *Փոթորկոտ:*

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.– Ինչի՞ մասին կը վիճէին Յիսուսի աշակերտները: – Ո՞վ ինչ կարծիք յայտնեց: – Դուք որո՞ւն կարծիքը աւելի ճիշդ կը գտնէք: – Յիսուս ի՞նչ կը պատասխանէր իր աշակերտներուն: – Ո՞վ էր ամենէն վերջ խօսողը: – Ի՞նչն է եղեր ամենակատարեալ բանը: – Դուք ի՞նչ կարծիք պիտի յայտնէիք, եթէ ձեզի հարցնէին, թէ ի՛նչ է ամենակատարեալ բանը:

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.– Ձայնարկութիւն կը կոչուին այն բառերը, որոնք վախ, ցաւ, բաղձանք, զղջում կամ բարկութիւն կ'արտայայտեն, օրինակ՝ *ո՜հ*, այս ալ պիտի տեսնէինք, *երանի թէ* դասս պատրաստած ըլլայի, *ո՜հ*, *երանի թէ* ձայնարկութիւն են:

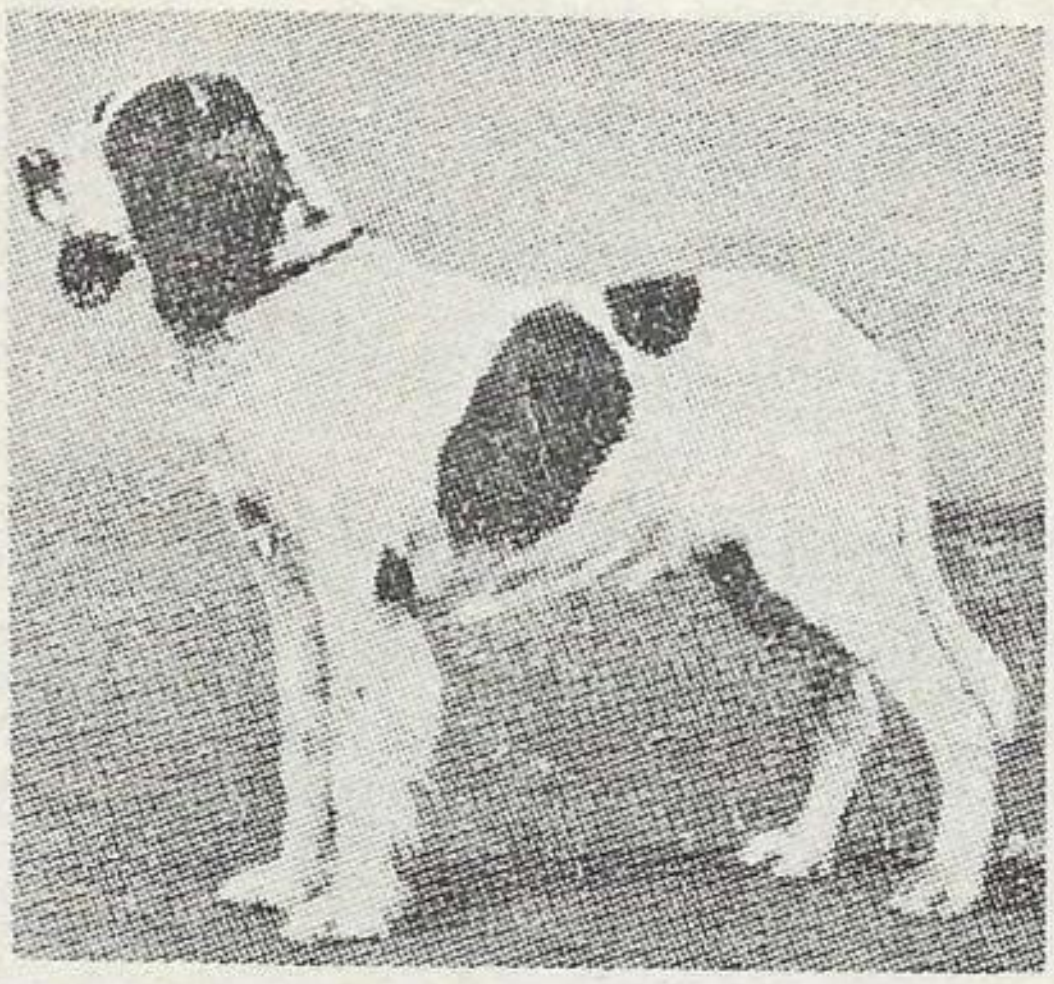

58. ԺԱՄԿՈՉԸ ԵՒ ՈՒԽՏԱՒՈՐԸ

Օրուան մէկը, կեռ պոչ շունը,
Իր տիրոջմէն նեղացած,
Միտքը դրաւ ձըգել տունը,
Փախչի՛լ, երթա՛լ, ա՛լ չգալ:

Բայց եկուր տես, գըտաւ ընկեր
Մեր շատախօս աքլորը:
Զափեցին վար, չափեցին վեր,
Ինկան ճամբայ միասին:

Քրտինք մըտած՝ աքլոր ու շուն
Ոտքի տուին լեռ ու ձոր·
Ցերեկն անցաւ, եղաւ իրկուն,
Վանքի մը մօտ կանգ առին:

– Ա՛լ հերիք է, եղբա՛յր աքլոր,
Ըսաւ շունը խիստ յոգնած·
Եկուր պառկինք, քնանանք որ
Առտուն կանուխ արթննանք:

Աֆլորն եկաւ ու թառեցաւ
Վանիի վերի տանիքը·
Շունն ալ փռեց իր չորս թաթը,
Դրբան առջեւ երկնցաւ:

Մեր ճամբորդներն այսպէս վատ, լաւ
Մութն անցուցին կիսաճուն:
Լուսածագին՝ աֆլորն եկաւ,
Կանչեց իր սուր կուկլիկուն:

Ո՛ւրտեղէն ուր, այդ չար ժամուն,
Ձայնը լսեց աղուէսը·
Վազեց եկաւ, տեսաւ արքուն,
Մեր աֆլորին երեսը:

– Բարի լոյս ձեզ, աֆլո՛ր եղբայր,
Աղուէսն ըսաւ ֆիքը վեր,
Խնդրեմ, եկուր, շո՛ւտ դուռը բաց,
Վանին աղօթել եմ եկեր:

– Բարով եկար, ֆաւո՛ր աղուէս,
Աչխիս վըրայ տեղ ունիս,
Գալըդ բարի, աղէկ կ'ըսես,
Ինծի կու տաս աւետիս·

Բայց տե՛ս, վանիին դրանը ֆով
Մեր ժամկոչը պառկեր է,
Արթնցո՛ւր, որ բանայ դուռը,
Ըսաւ վարպետ աֆլորը:

Մեր աղուէսը, սուտ ուխտաւոր,
Վանիի դրբան մօտեցաւ·
Բայց երբ տեսաւ գամփռը խոշոր,
Ոտքը տակը ծալուեցաւ:

Շունն է յանկարծ հայեց հա՛ֆ–հա՛ֆ,
Յատկեց տեղէն մէկ կանգուն,
Վըրան հասաւ այն աղուէսին,
Սեւ ուխտ բերաւ իր գլխուն:

Լեղապատառ ու կաղնիկաղ,
Աղուէսն հազիւ հոգին փրկեց.
Երբ որջն հասաւ արիւնթաթախ,
Խոր շունչ առաւ ու ըսաւ.

– Չէ՛, ֆանի այս վանիճն այսպէս դեռ
Ժաւռկոչ ունի իր դուռը,
Աստուած վըկայ, իր կեանքին մէջ
Ա՛լ ուխտաւոր չի տեսներ...

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

կեռ.– *Ծուռ, աղեղի ձեւով:*
Հերիք է.– *Բաւական է:*
կիսաճուն.– *Կէս քուն:*
Լուսածագ.– *Լոյսին ծագիլը, առաւօտ:*
Փաւոր.– *Կնքահայր:*

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.– Օր մը ի՞նչ մտածեց շունը: – Ո՞վ ընկերացաւ իրեն: – Ո՞ւր գացին: – Առտուն ի՞նչ պատահեցաւ: – Ի՞նչ խօսակցութիւն տեղի ունեցաւ աղուէսին եւ աֆլորին միջեւ: – Աղուէսը ինչո՞ւ եկեր էր վանիճ: – Յանկարծ ո՞վ տեսաւ: – Ի՞նչ եղաւ վերջը: – Ի՞նչ ըսել է «սեւ ուխտ բերաւ իր գլխուն»: – Աղուէսը ի՞նչ եզրակացութիւն հանեց:

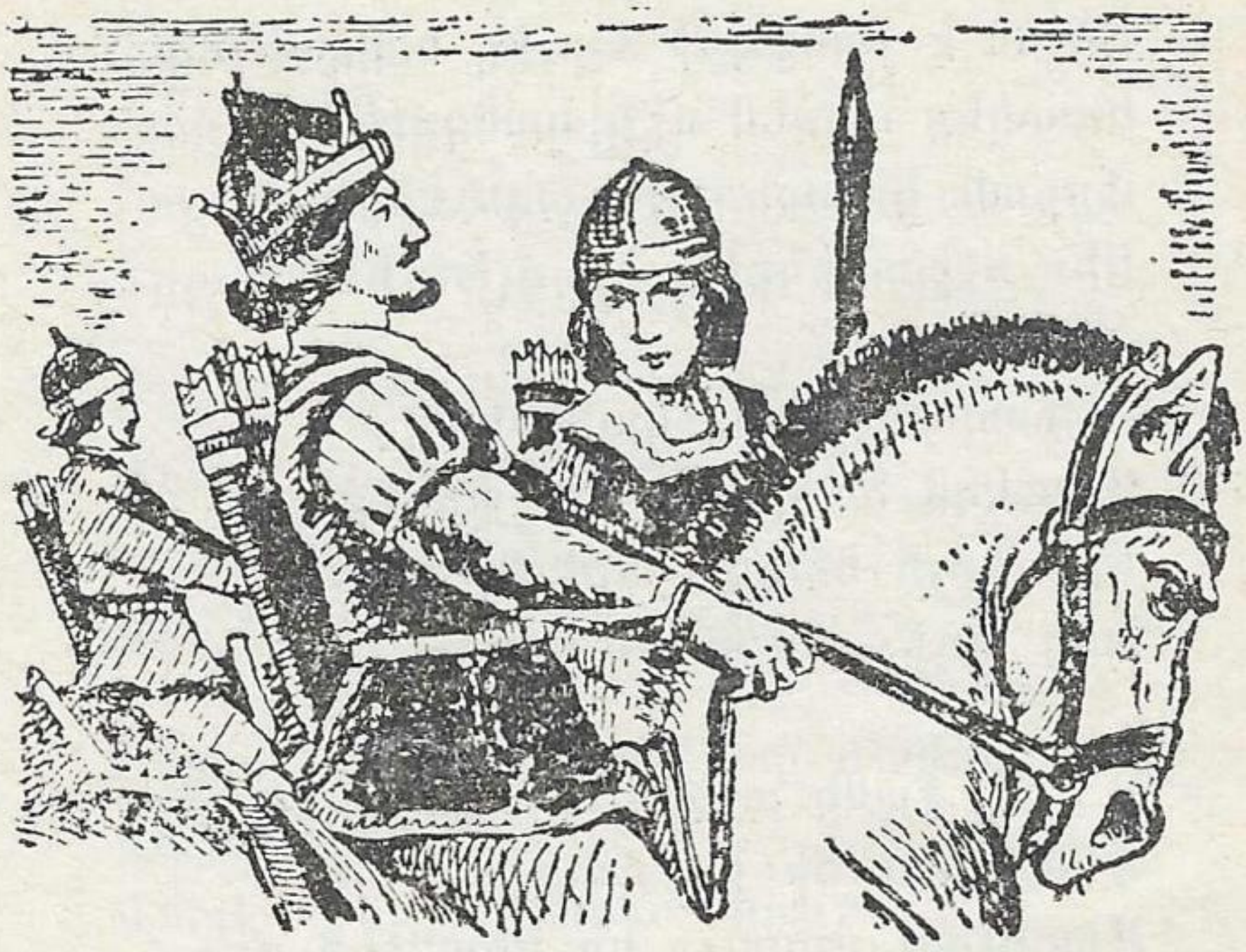

59· ԲԱԶԷՆ

1

Ո՞ր թռչունը կրնար խուսափիլ իշխանին որսկան բազէի սրատես աչքէն ու հզօր մագիլներէն:

Իշխանը հին որսորդ էր, սար ու ձոր որսի կ՚եր-թար միշտ, եւ դեռ պատահած չէր, որ առանց որսի տուն վերադառնար:

Բազէն դարձած էր իշխանին հաւատարիմ ընկերը:

– Ա՛յ, բազէ է հա՛… Երանի տիրոջը, – կ՚ըսէին որսորդները:

Անգամ մը, իշխանը հեռու տեղ որսի գնաց· կէ-սօրուան տաքին խիստ ծարաւ զգաց: Սիրտը կ՚այրէր, բայց պուտ մը ջուր չկար, որ խմէր, զովանար:

Հսկայ ժայռի մը տակէն անցնելու ատեն տեսաւ, որ վերէն, ժայռին ճեղքուածքէն, ջուրի կաթիլներ կը կաթկթին: Փայլեցան իշխանին նուաղուն աչքերը,

մօտեցաւ, ափը պահեց ջուրի կաթիլնեբուն տակ: Այդ պահուն բազէն յանկարծ թափահարեց թեւերը ու դեւին թափեց հաւաքուած ումպ մը ջուրը:

Իշխանը զայրացաւ, մտրակով հարուածեց բազէն եւ դարձեալ ափը պահեց ջուրի կաթիլնեբուն տակ:

Բազէն, կատաղի յարձակումով մը, կրկին թափեց թանկագին հեղուկը:

— Ա՛խ դու, պիշատի՛չ, ես ծարաւէն կը մեռնիմ, իսկ դուն չես ձգեր, որ ումպ մը ջուր խմեմ, — գոչեց զայրացած որսկանը եւ դեւին զարկաւ արդէն վիրաւոր թռչունը:

2

Հարուածը մահացու էր: Շունչը վչելէ առաջ՝ թոյլ կռինչ մը արձակեց խեղճ թռչունը, տակն ու վրայ ընելով իշխանին այրած սիրտը:

Բայց ինչո՞ւ արդեօք բազէն չէր թողուր, որ տէրը խմէր ջուրը: Իշխանը բարձրացաւ ժայռին վրայ, ուրկէ կը կաթկթէր ջուրի բարակ թելը: Կ'ուզէր տեսնել ակունքը եւ հանկէ յազեցնել իր պապակը:

Ժայռին վրայ կեցած՝ ուշադրութեամբ դիտեց ջուրը եւ վախէն քարացաւ: Վիթխարի օձ մը, խայթոցը դուրս հանած, թոյն կը կաթեցնէր ջուրին մէջ:

Իշխանը ամբողջ մարմնով սարսռաց· խոշոր քար մը վերցուց դեռնէն եւ ջախջախեց իժին դլուխը: Ապա իջաւ վար, մօտեցաւ անշնչացած բազէին, որուն կտուցէն արիւն կը կաթէր դեռ, եւ արձանացած մնաց հոն:

Հաւատարիմ թռչունը իր կեանքին գնով փրկած էր տէրը մահէն:

ԱՌԱԾ·— Ծանր խարը իր տեղը կը մնայ:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Բազէ.– *Որսի թռչուն մը:*

Նուսափիլ.– *Խոյս տալ, փախչիլ:*

Մագիլ.– *Ճիրան, վայրի թռչուններու ճանկ:*

Նուադուն.– *Մարմրուն, մարելու վրայ:*

Գիշատիչ.– *Գիշատող, յօշոտող, կատր – կատր, բզիկ – բզիկ ընող:*

Կռինչ.– *Բազէներուն հանած ձայնը:*

Պապակ.– *Սաստիկ ծարաւ:*

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.– Ի՞նչ գիտէք բազէի եւ վայրի թռչուններու մասին: – Անգամ մը ի՞նչ պատահեցաւ Լշխանին, որսի ատեն: – Ուրիշ հաւատարիմ Լեռնգանիի անուն գիտէ՞ք: – Օձի ո՞ր տեսակները ծանօթ են ձեզի. անոնցմէ ո՞րը աւելի վտանգաւոր է:

60· Ա Ր Ջ Ը

1

Բրդոտ, սեւ արջ մը կեցած էր հսկայ ընկուզենիի մը տակ: Իր չուրջը կը խաղային երկու սիրուն քոթոթները, մէկը՝ մոխրագոյն, միւսը՝ սեւ: Մենք, քեռիս եւ ես, հեռուէն կը դիտէինք քոթոթներուն խաղը:

– Եկեր են ընկոյզ ուտելու, – բացատրեց քեռիս:

Ինչ ետք մայր արջը բարձրացաւ ծառը եւ սկսաւ ճիւղերը թօթուել: Ընկոյզները կարկուտի պէս գետին կը թափէին: Սեւ քոթոթը բերանը կը նետէր հաւաքած ընկոյզները, կը կոտրէր, կճեպը կը հանէր եւ կ'ուտէր: Միւսը, մոխրագոյնը, թափուած ընկոյզները չէր ուտեր, այլ տեղ մը կը հաւաքէր:

Ծառին վրայէն մայր արջը վար կը նայէր տեսնելու համար, թէ քոթոթները ի՛նչ կ'ընեն: Երբ տեսաւ, որ սեւ քոթոթը ձեռքը ինկած բոլոր ընկոյզները կ'ուտէ, վար իջաւ ծառէն, բռնեց անհնազանդ սեւուկը եւ լաւ մը տփեց: Յետոյ նորէն բարձրացաւ ծառը:

Բայց սեւուկը խելքի չեկաւ, չխրատուեցաւ կեռած ծեծէն: Այս անգամ մայրը ծառէն իջաւ բարկացած, կրկին ծեծ քաշեց եւ ահագին քար մը դրաւ խեղճ քոթոթի մէջքին վրայ:

– Կը տեսնե՞ս ինչպէս կը պատժէ անհնազանդ քոթոթը, – հապիւ լսելի ձայնով ըսաւ քեռիս: – Արջն ալ խրատելու իր ձեւն ունի:

Մայր արջը նորէն ծառ բարձրացաւ, իսկ սեւուկը ծանր քարին տակ կը մրմռար, թաթերը կը չարժէր եւ կ'աչխատէր վրայէն անդին հրել· բայց ի զուր:

2

Բաւական ընկոյզ թափելէ ետք, մայր արջը վար իջաւ ծառէն եւ գնաց վերցուց քարը սեւուկին վրայէն: Բայց սեւուկը անշարժ պառկած էր, տեղէն չէր շարժեր:

Անհանդիստ մայրը պահ մը ականջ դրաւ քոթոթի բերնին եւ յանկարծ այնպէս ոռնաց, որ սար ու ձոր դղրդացին:

– Վա՛յ, տունդ քանդուի, ա՛րջ... քոթոթը սատկեր է, – գոչեց քեռիս:

– Սատկե՞ր է, – վախով հարցուցի ես:

– Այո՛, վրայի քարը ծանր է եղեր: Է՛հ, ի՞նչ ըսես, արջու գո՛րծ...

Ես քարացած կը նայէի ձորէն վար:

Մայր արջը ակռաներով կը քաշէր սեւուկին ականջները, կը լզէր, կը մրմռար... Ի վերջոյ քոթոթը կենդանութեան նշաններ ցոյց տուաւ: Մայրը գրկեց զայն, վազեց դէպի գետը եւ մխրճեց ջուրին մէջ:

Քանի մը վայրկեան սեւուկը ջուրին մէջ պահելէ ետք, մայր արջը դուրս հանեց զայն ողջ ու առողջ: Թէ՛ մայրը եւ թէ մոխրագոյն քոթոթը ուրախ-ուրախ կը վազվզէին սեւուկին չուրջ, կը լզէին թաց մարմինը եւ կատակներ կ'ընէին հետը:

Մայրն ու ձագերը այնքան ուրախ էին, որ ես ու քեռիս ալ սկսանք ուրախանալ:

Պահ մը ետք երեքն ալ հեռացան գետին մօտէն, հաւաքուած ընկոյզները հոն մոռցած:

– Վա՛յ, տունդ քանդուի, ա՛րջ, քիչ մնաց սպաններ խեղճ քոթոթը, – կ'ըսէր քեռիս ինք իրեն...

ԱՌԱԾ.— Ես աղա, դուն աղա,
Մեր աղունը ո՞վ աղայ:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ֆոթոթ.– *Արջու ճագ:*
Ֆեռի.– *Մօրեղբայր:*
կճեպ.– *Ընկոյզին վերեւը, վրայի հաստ պատեանը:*
Տփել.– *Ծեծել:*

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ.– Ի՞նչ կ'ընէին մայր արջը եւ իր ֆոթոթները: – Արջերը ի՞նչ կը սիրեն ամենէն աւելի. ընկո՞յզ, մե՞ղր, տա՞նձ: – Մայր արջը ինչո՞ւ չէր ուզեր, որ ֆոթոթները ուտեն թափուած ընկոյզները: – Ի՞նչ պատիժ տուաւ անհնազանդ ֆոթոթին: – Զղջա՞ց երածին վրայ: – Ճանի՞ տեսակ արջ կայ. ո՞ւր կը բնակին արջերը ընդհանրապէս:

61. ՔԱՐՏԷԶ

– Տա՛տ, ակնոց դիր ու լաւ տես,
Ամբողջ աշխարհն է վրըան...
Չե՞ս գարմանար, տատի՛ ճան:

Տատը ինչո՞ւ գարմանայ,
Բայց կը փորձէ թռուն ահա՛.
– Կը գարմանամ, ի՛մ պուճուր:

– Սա ցամաք է, իսկ սա՝ ջուր,
Լեռներ, ծովեր իրար վրայի,
Ջուրը շատ է աւելի,
Բայց թէ յանկարծ բարձրանա՞յ...
– Չէ՛, իր տեղը թող մընայ:

– Է՛, լա՛ւ, ճստիճի շոգեճաւ,
Իջեճիք դէպի տաք հարաւ·
Արդէճ հասաճիք Աֆրիկա,
Ա՛լ ասկէ տաք տեղ չըկայ:
Նեղոսն ահա կը գոռայ:
Կոկորդիլոսն է՝ կու լայ:
Կեղծ լաց է, տա՛տ, չըխաբուիս·
Ձըմօտեճա՞ս, կ'ուտէ ֆեզ···
– Այդ ի՞ճչ կ'ըսես··· ըզգոյշ եմ:
– Տա՛տ, շուտ ըրէ, արտորա՛,
Արդէճ մըտաճիք Սահարա:
– Այդ ի՞ճչ բան է Սահարան·
– Ըսեմ, ըսեմ, տատի՛ ճաճ,
Տաք աւազ է ծայրէ ծայր,
Ո՛չ ծաղիկ կայ, ո՛չ ալ ծառ·
Անվերջ տօթ է, վառ արեւ,
Ո՛չ զով ֆամի, ո՛չ աճձրեւ···
Ահա՛ ֆեզի ճճապատ:
Շալըդ հաճէ՛, տաք է տա՛տ·
Սահարայէճ շիկացած

Հիմա ուղիղ իջնեմ ցած…
Եկամ հասամ Հնդկաստան·
Ի՛նչ ընկոյզներ աննըման,
Դրդումի չափ, ա՛յսման, տա՛տ·
Համն ալ՝ ինչպէս խաղցըր կաթ…

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Տատ, տատի·— *Մեծ մայր*:

Պուճուր·— *Փոքր, փոքրիկ (տղայ)*:

Աֆրիկա·— *Ափրիկէ*:

Արտորալ·— *Ճապաղարել*:

Սահարա·— *Ընդարձակ անապատ՝ Ափրիկէի հիւսիսը*:

Տօք·— *Մաստիկ տաք*:

Փամի·— *Հով*:

Շիկացած·— *Տաքէն կարմրած· այստեղ կը նշանակէ չափէն աւելի տաք*:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ·— Ի՞նչ է խարտէզը: — Մեծ մայրիկն ու թոռը ի՞նչ բանի վրայէն կը ճամբորդէին: — Ո՞ւր գացին: — Աշխարհի մէջ ջո՞ւրը աւելի է թէ ցամաքը: — Քանի՞ մասի կը բաժնուի ցամաքը: — Որո՞նք են ովկիանոսները: — Ո՞ր ծովերը ծանօթ են ձեզի: — Ի՞նչ է հնդկընկոյզը· տեսա՞ծ էք գայն:

62. Ո՞Վ ԷՐ ԽԵԼԱՑԻՆ

1

Շատ դարեր առաջ բարի թագաւոր մը կ'ապրէր: Ան սովորութիւն ունէր ամէն իրիկուն հասարակ մարդու հագուստով շրջիլ քաղաքին մէջ, որպէսզի տեսնէ, թէ ի՛նչպէս կ'ապրի իր ժողովուրդը:

Իրիկուն մը, իր սովորական պտոյտը ըրած ատեն, տեսաւ աղքատ մարդ մը, որ իր խրճիթին դրան առջեւ նստած կ'աղօթէր ու կ'ըսէր.

— Տէ՛ր Աստուած, տո՛ւր ինծի հարիւր ոսկի:

Թագաւորը լսեց ու անցաւ: Քիչ մը քալելէ ետք, տեսաւ ուրիշ աղքատ մը, որ նոյնպէս կ'աղօթէր ու կ'ըսէր.

— Տէ՛ր թագաւոր, տո՛ւր ինծի հարիւր ոսկի:

Հետեւեալ օրը, թագաւորը հրամայեց ափսէի մը վրայ հարիւր ոսկի դնել, ոսկին ծածկել փիլաւի տակ եւ ղրկել այն աղքատին, որ թագաւորէն հարիւր ոսկի կը խնդրէր:

«Այն յիմարին ալ թող Աստուած տայ», — ըսաւ թագաւորը ինքն իրեն, մինչ աղքատին մասին մտածելով:

Թագաւորին հրամանը կատարուեցաւ: Հարիւր ոսկին, վրան փիլաւով պատած, տարին դրին այն աղքատին առջեւ, որ թագաւորէն հարիւր ոսկի կը խնդրէր:

2

Նոյն օրը, երեկոյեան, Թագաւորը նորէն դուրս ե-լաւ պալատէն՝ տեսնելու համար, թէ ի՛նչ կ'ընէ այն աղքատը, որուն հարիւր ոսկի ղրկած էր:

Աղքատը, նորէն իր խրճիթին առջեւ նստած, կ'ա-ղօթէր ու կ'ըսէր դարձեալ.

— Տէ՛ր Թագաւոր, տո՛ւր ինծի հարիւր ոսկի:

Թագաւորը, այս որ լսեց, շատ զարմացաւ: Մօտե-ցաւ աղքատին եւ հարցուց.

— Ա՛յ մարդ, Թագաւորին կողմէ այսօր քեզի հա-մար փիլաւ չբերի՞ն:

— Բերին, շնորհակալ եմ:

— Կերա՞ր:

— Կերայ:

— Ի՞նչ կար մէջը:

— Նուշ ու քիշմիշ:

— Ուրի՞շ:

— Գառան միս:

— Ուրիշ բան չկա՞ր:

— Ո՛չ:

— Բոլորը կերա՞ր:

— Ո՛չ, շատ էր. մնացածը տուի ինծի պէս աղքատ ու քաղցած դրացիիս:

Թագաւորը մօրուքը շփեց ու հեռացաւ: Քիչ ան-դին տեսաւ միւս աղքատը, որ իր աղօթքին մէջ կ'ըսէր.

— Տէ՛ր Աստուած, շնորհակալ եմ, որ լսեցիր ա-ղօթքս եւ հարիւր ոսկի տուիր ինծի:

Թագաւորը համոզուեցաւ, որ խելացին ա՛յս աղ-քատն էր: Ան դիմած էր ո՛չ թէ Թագաւորին, այլ Աս-տուծոյ:

ԱՌԱԾ — Դուն քուն, բախտդ արթուն:

ԲԱՌԵՐ ՈՒ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Շրջիլ·– *Պարսիլ*:

Խրճիք·– *Պզտիկ տուն, տնակ*:

Փիշմիշ·– *Առանց կուտի եւ չորցուած խաղող*:

Փաղցած·– *Անօթի*:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ·– Երկու աղբատները ի՞նչ կ'ըսէին իրենց աղօթքին մէջ: – Որո՞ւն խնդրանքը կատարուեցաւ: – Ի՞նչ եզրակացութիւն կրնաք հանել այս պատմութենէն:

ՆԻՒԹԵՐՈՒ ՑԱՆԿ

ԴԱՍ		ԷՋ
1·	Առաջին օրը դպրոցին մէջ	3
2·	Առաջին բարեկամը	6
3·	Թռչունի մտածում	8
4·	Մատիտը	10
5·	Ի՞նչպէս կը գրէին հին ատեն	12
6·	Ո՞վ ուն՝...	15
7·	Փոքրիկ հովիւը	17
8·	Խորամանկ գայլը	20
9·	Ան չի գիտեր...	23
10·	Թուղթը	25
11·	կենդանիները եւ երաժշտութիւնը	28
12·	Ձերմակ ծաղիկներ	31
13·	Բարեկրթութիւն	33
14·	Ձափոնական աւօթները	35
15·	Գայլը եւ արագիլը	38
16·	Յանցանքը իմս չէ	40
17·	Մեր կատուն	42
18·	Եկան ու գացին	45
19·	Գիրոքը	46
20·	Նարինջ կերէք	50
21·	Սասունցի Դաւիթ կռուի կ'երթայ	52
22·	Գիսաւորը	55
23·	Թագաւորը եւ հովիւը	58
24·	Սասունցի Դաւիթի յաղթանակը	61
25·	Խելացի շուներ	63
26·	Ոզնին եւ օձը	66
27·	Արծիւն ու կաղնին	68
28·	Դերանուն	70
29·	Հաւատարիմ պահապանը	73
30·	կապիկն ու ակնոցը	75
31·	Առիւծին երազը	77
32·	Մեծ Արջը	79
33·	Գեղեցկութիւն	81
34·	Աղեատն ու իր շունը	82
35·	Շաբաթը	83
36·	Ի՞նչպէս կը պատրաստեն շաբաթը	85
37·	Աղուէսն ու ագռաւը	88
38·	Հայաստանի բարտէզը	90
39·	Արարատի վրայ	93
40·	Փոքրիկ հացագործը	96
41·	Գայլն ու իր ձագերը	97
42·	Հերոս շունը	99
43·	Գանձը	103
44·	Արտրատ եւ Արագած	104
45·	Հայաստանի մեծ լիճերը	107
46·	կաթիլ մը մեղր (Ա· մաս)	110
47·	կատուն եւ շունը	113
48·	կօշկակարի խանութին մէջ	116
49·	կաթիլ մը մեղր (Բ· մաս)	120
50·	Արդարասէր դատաւորը	122

ԴԱՍ		ԷՋ
51·	Արաբսը	125
52·	Կաթ-իլ մը մեղր (Գ· մաս)	128
53·	Մեր Բասարը	130
54·	Ծովուն ջուրը ինչո՞ւ աղի է	133
55·	Պանդուխտի երգ	136
56·	Իմաստուն մանուկը	138
57·	Ամենակատարեալը	141
58·	Ժամկոչը եւ ուխտաւորը	145
59·	Բազէն	148
60·	Արջը	151
61·	Քարտէզ	153
62·	Ո՞վ էր խելացին	156

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ԵՆ	Լ· Ո·
1· ՀԱՅԿԱՐԱՆ, Նախապատրաստական · · · ·	18
2· ՀԱՅԿԱՐԱՆ, Ա· տարի · · · · · ·	18
3· ՀԱՅԿԱՐԱՆ, Բ· տարի · · · · · ·	18
4· ՀԱՅԿԱՐԱՆ, Գ· տարի · · · · · ·	22
5· ՀԱՅԿԱՐԱՆ, Դ· տարի · · · · · ·	27
6· ՀԱՅԿԱՐԱՆ, Ե· տարի · · · · · ·	30
7· ՀԱՅԿԱՐԱՆ, Զ· տարի · · · · · ·	35
8· ՀԱՅԿԱՐԱՆ, Է· Ը· տարի · · · · · ·	40

ԳԻՆ՝ 18 Լ. Ո.

Կեդրոնատեղի

LIBRAIRIE HAMASKAïNE
10, Rue Hussein Beyhoum
Zokak el Blatt
Beyrouth — Liban

04861500